

De la postguerra mundial al segle

XXI

Reconstrucció i definició d'un nou
ordre a l'Àsia oriental

David Martínez-Robles
Albert Sasot Mateus
Carles Brasó Broggi

PID_00197498

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. La Xina de Mao	7
1.1. Mao Zedong: l'emergència del gran líder de la República Popular	10
1.2. Els primers anys de la República Popular	13
1.2.1. L'evolució de les relacions amb la Unió Soviètica i la guerra de Corea	16
1.2.2. Flors i males herbes	19
1.3. El Gran Salt Endavant	20
1.4. La Revolució Cultural	23
1.5. El final del maoisme	27
2. De la Xina de les reformes al segle XXI	31
2.1. L'era de les reformes	31
2.1.1. El Govern de Hua Guofeng i la rehabilitació de Deng ..	31
2.1.2. La cinquena modernització	34
2.1.3. Deng, nou timoner de la Xina	35
2.1.4. Desafiaments demogràfics	37
2.1.5. Nova economia, noves contradiccions	39
2.2. La Xina en el món global	42
3. El Japó sota el domini nord-americà, 1945-1952	46
3.1. El bienni idealista, 1945-1947	47
3.1.1. Democràcia: la Constitució del 1947	48
3.1.2. Reforma agrària i legislació antizaibatsu	50
3.1.3. Transformar la societat: sindicats, educació i emancipació femenina	51
3.2. El pes de la Guerra Freda, 1948-1952	53
3.2.1. Marxa enrere	53
3.2.2. El final de l'ocupació	54
4. Les dècades del miracle japonès, 1952-1973	56
4.1. La doctrina Yoshida	56
4.2. L'evolució del sistema polític de postguerra	58
4.2.1. L'esquerra de l'espectre polític	58
4.2.2. Els sectors ultranacionalistes	59
4.2.3. El Partit Liberal Democràtic (PLD)	59
4.3. El miracle econòmic japonès	61

4.3.1.	La rebotiga del creixement	63
4.3.2.	Nacionalisme econòmic	65
4.4.	Una societat en transformació	65
4.4.1.	Evolució demogràfica	66
4.4.2.	El creixement urbà	68
5.	Estancament i redefinició al Japó, 1973-2000.....	70
5.1.	De la crisi del petroli a la recessió de la dècada de 1990	70
5.2.	La fortalesa del PLD	75
5.3.	Tendències d'una societat opulenta	77
5.4.	De la doctrina Yoshida a l'internacionalisme?	80
	Bibliografia.....	83

Introducció

El final de la Segona Guerra Mundial no va representar un període de pau immediat per a la Xina. Es va tractar més aviat d'una espera breu abans que es desencadenés un nou conflicte intestí entre els comunistes i el Kuomintang. La victòria final del Partit Comunista Xinès marcarà l'escenari polític xinès del món contemporani: des de llavors i fins als nostres dies coexistiran dues entitats polítiques aparentment irreconciliables que s'arroguen el nom *Xina*: la República Popular de la Xina, d'una banda, i la República de la Xina a Taiwan, de l'altra. Mao Zedong emergirà de la guerra civil com el gran vencedor i alliberador. Durant les tres dècades següents actuarà com un dirigent gairebé omnímode, capaç de fer i desfer capritxosament mitjançant campanyes ideològiques que tindran conseqüències econòmiques i socials greus per al país. La Xina quedarà absolutament transformada per un Mao que acabarà fins i tot divinitzat, fins al punt que l'herència d'aquest període encara és clarament perceptible a la Xina actual. Només després de la mort del gran líder s'iniciarà un procés de desmantellament general de l'ordre maoista per a apostar pel desenvolupament econòmic i construir de manera accelerada l'escenari que actualment coneixem a la Xina. Un escenari brillant però alhora construït a partir de claroscurs i ple de reptes que les futures generacions de líders hauran de resoldre per a continuar pel camí que la Xina intenta seguir al segle XXI per tal de convertir-se en una potència del món globalitzat.

Pel que fa al Japó, a diferència del que va passar el 1868, el 1945 no solament estava humiliat, sinó també postrat. Sobre l'arxipèlag s'havia desencadenat la pitjor tempesta de destrucció mai vista per l'home, que va arrasar ciutats i fàbriques i va segar milions de vides. Tanmateix, els fonaments del poble nipó, el seu material humà, va resistir. Trenta anys després, la seva economia i el seu nivell de vida eren entre els més avançats del món i, al final del segon mil·lenni, amb els Estats Units i l'Europa occidental, sostenia l'economia internacionalitzada. Després de la desolació va venir l'opulència, al final d'un procés de reconstrucció en el qual es van tractar de deixar enrere definitivament els aspectes més foscos del passat. Els reptes que la societat japonesa encara avui dia continuen mantenint algunes de les seves antigues ressonàncies, però no difereixen gaire dels de les altres societats avançades: la dialèctica permanent entre localitat i globalitat, la dissolució de les identitats, la sostenibilitat de la forma de vida consumista, la presumpta preponderància dels actors privats sobre l'Estat, les crisis recurrents del capitalisme financer... Ens podem preguntar, tanmateix, sobre el paper que, com a superpotència econòmica, ha de tenir el Japó en l'escenari internacional, sobre la seva capacitat de lideratge en un àmbit regional en el qual el despertar de la Xina i l'Índia amenacen de relegar l'arxipèlag nipó a un paper secundari.

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul són:

- 1.** Conèixer els esdeveniments més destacats de la història de la Xina i el Japó a partir de la Segona Guerra Mundial i fins al segle XXI.
- 2.** Comprendre les transformacions polítiques, econòmiques i socials que tenen lloc al Japó i la Xina al llarg de la segona meitat del segle XX.
- 3.** Conèixer els corrents ideològics que intervenen en la definició cultural, social i política de la Xina i el Japó al llarg de la segona meitat de segle XX.
- 4.** Entendre els orígens de la situació política, econòmica i social contemporània de la Xina i el Japó.
- 5.** Comprendre el paper de la Xina i el Japó en la història mundial del període estudiat en aquest mòdul i el seu paper com a actors globals al segle XXI.

1. La Xina de Mao

El final de la Segona Guerra Mundial a l'Àsia oriental va comportar el retorn de les rivalitats partidistes que havien dominat l'escena política a la Xina abans de la invasió japonesa. Només dos dies després dels bombardejos atòmics nord-americans sobre Hiroshima i Nagasaki, l'exèrcit soviètic va atacar i va derrotar les tropes japoneses que defensaven Manxukuo. Finalitzada oficialment la guerra, el Govern de Chiang Kai-shek va intentar prendre el control de la regió, però els soviètics ho van impedir. Va ser el primer pas perquè, ja el 1946, les tropes del Partit Comunista Xinès aconseguissin ocupar Manxúria. Però a la resta de les regions, els Estats Units van exigir que l'Exèrcit japonès es rendís incondicionalment al Govern del Kuomintang, la qual cosa va posar l'exèrcit de Chiang Kai-shek en una situació d'avantatge clar. En aquestes circumstàncies, els dos bàndols van iniciar les negociacions, encoratjades pels Estats Units, per a començar la reconstrucció del país: entre el setembre i l'octubre del 1945 Chiang Kai-shek i Mao Zedong es van reunir a Chongqing amb aquest objectiu. Però la intransigència dels dos rivals va fer que es trenquessin les converses. Malgrat una treva d'alguns mesos durant la qual hi va haver enfrontaments menors, a mitjan 1946 es va reprendre la guerra civil que havia quedat interrompuda el 1937.

Les tropes de Chiang eren més nombroses i tenien millors recursos i equipament que les del bàndol comunista. El Kuomintang es trobava, per tant, en més bona disposició d'aconseguir la victòria. Tanmateix, les seves forces eren dirigides per oficials poc compromesos i en moltes ocasions poc hàbils en qüestions militars. Síntoma d'això és el nombre tan elevat de desercions que minaven la capacitat dels exèrcits, fruit de la brutalitat amb què eren dirigits, la falta de planificació i la corrupció que s'estenia per tots els nivells del Govern. El mateix Chiang Kai-shek aviat va ser conscient dels problemes que afligien el Govern i l'exèrcit que personalment dirigia. Així ho percebia el 1948:

"Per ser franc, mai no hi ha hagut, a la Xina o a l'estranger, un partit revolucionari tan decrepit i degenerat com el que avui en dia representem nosaltres; ni n'hi ha hagut cap de tan mancat d'esperit, de disciplina, i fins i tot de pautes del que és correcte o incorrecte com el nostre. Fa molt que un partit com a aquest hauria d'haver estat destruït i esborrat del mapa!"

(Citat per Eastman, 1984, pàg. 203)

En el camp econòmic, el govern nacionalista no va ser capaç de controlar la inflació, que es va desbocar durant els anys de la guerra civil. A les ciutats, les vagues obreres es van generalitzar i van parilitzar l'activitat industrial que havia sobreviscut a l'ocupació japonesa. Els principals representants de la classe industrial, concentrats a les ciutats de la costa, van començar a desviar els seus estalvis a llocs més segurs, fonamentalment cap als bancs de Hong Kong, per tal d'evitar que la inflació devalués el valor dels seus dipòsits. El govern naci-

onalista va intentar controlar la fuga de capitals amb mesures repressives que van incentivar encara més la desafecció, no solament de les classes obreres, sinó també dels propietaris, molts dels quals van marxar a Hong Kong que, malgrat la incertesa, va aconseguir mantenir l'*statu quo*, i la colònia britànica va poder continuar governant la ciutat de forma independent tal i com havia fet durant un segle. Al mateix temps, el govern nacionalista intentava acaparar les grans indústries que havien estat prèviament ocupades pels japonesos que, en lloc de retornar-les als antics propietaris, quedaven requisades per l'Estat.

El fet que el Kuomintang tingués més recursos econòmics i armamentístics – als quals cal sumar l'ajuda directa dels nord-americans, poc disposats que els comunistes guanyessin posicions– no va ser prou per a contrarestar el principal avantatge del Partit Comunista: el suport popular que rebia a les regions que conqueria. La seva política de reforma de la terra, que permetia als milions de camperols que poblaven l'interior de la Xina –econòmicament esgotats per la forta inflació i els impostos– deslliurar-se del jou dels grans terratinents, va dotar de recursos humans el bàndol comunista. El seu exèrcit va créixer a mesura que conqueria territoris i, malgrat que el Kuomintang es va aconseguir apoderar de la ciutat de Yan'an, capital comunista durant una dècada, el Partit Comunista Xinès va aconseguir reequilibrar la balança, consolidat en els seus dominis del nord-est. El 1948 hi va haver diverses campanyes que van acabar afavorint l'Exèrcit Roig, malgrat les xifres de baixes en tots dos bàndols, que es van comptar per desenes de milers. Dues d'aquestes campanyes –inclosa la que va culminar en la presa de Beijing el gener del 1949– van ser dirigides pel general Lin Biao, que dècades després es va convertir en una figura clau de la cúpula del Partit Comunista.

Al començament del 1949 es va iniciar la conquesta de les províncies del sud, encara sota el control del Kuomintang. Tot i que Stalin va recomanar als dirigents comunistes que intentessin tornar a negociar amb Chiang Kai-shek per tal d'arribar a un acord que posés fi a la guerra, la campanya no es va aturar. A l'abril, les tropes van travessar el Yangzi i van prendre Nanjing, capital dels nacionalistes abans de la invasió japonesa el 1937. Un mes més tard, l'Exèrcit Roig va entrar a Shanghai sense trobar pràcticament resistència. Prèviament, Chiang Kai-shek va retirar de la capital i de Shanghai, el centre financer de la Xina, totes les reserves d'or del país i va fer destruir les principals fàbriques per tal que no poguessin ser utilitzades pels comunistes. Finalment, el primer d'octubre del 1949, Mao Zedong va proclamar la República Popular de la Xina a la plaça de Tiananmen, a Beijing.

Al final d'aquell any, el Govern del Kuomintang i el seu exèrcit –en total uns dos milions de seguidors de Chiang Kai-shek– es van retirar a l'illa de Taiwan. El mateix Chiang va proclamar el desembre d'aquell any Taipei com a capital provisional de la República de la Xina, des de la qual el Govern prepararia la reconquesta de tot el territori xinès. Els Estats Units van imposar sancions comercials a l'acabada de néixer República Popular de Mao, i van mantenir un suport poc simulat al Govern de Chiang a Taipei. L'últim esdeveniment

significatiu dins de la campanya d'unificació del país sota l'ègida de Mao Zedong va ser l'ocupació del Tibet l'octubre del 1950. Només Taiwan, bastió del Kuomintang, se'n va mantenir fora del control. Des d'aquell moment, i durant dècades, dos governs diferents es van postular com els legítims governants de la Xina, i es van convertir en actors destacats de la Guerra Freda a l'Àsia.

Proclamació de la República Popular de la Xina a Beijing, octubre de 1949

Font: J. Spence (1991). *The Search For Modern China*. Nova York: Norton.

La victòria de Mao a la Xina continental va ser un dels fets més significatius de la Guerra Freda, ja que va tenir unes conseqüències molt evidents en els esdeveniments posteriors, sobretot en l'estratègia dels Estats Units a l'Àsia. Des del país americà es va percebre la victòria maoista com una derrota enorme per als seus interessos. "La pèrdua de la Xina" va convertir-se en un tema comú a la política americana, i des de les elits militars i conservadores del país (molt vinculades al suport tant econòmic com militar que havien donat a Chiang Kai-shek) es va proclamar que en endavant els Estats Units intentaríen evitar per tots els mitjans que es tornés a produir una nova derrota com aquesta.

Aquesta posició explica en part els esforços i la duresa amb què els Estats Units van intervenir a l'Àsia, sobretot a les regions que limitaven amb la Xina: les guerres de Corea i Vietnam, els conflictes de Taiwan, el suport a les dictadures conservadores a Indonèsia i Filipines formaven part d'una sola estratègia: evitar que el comunisme s'estengués per la regió seguint la teoria del dominó (si un país cau sota l'òrbita comunista, es desencadenarà un efecte en cadena que afectarà tota la regió), una teoria que ja es va posar en pràctica durant la presidència d'Eisenhower.

Bibliografia

Suzanne Pepper (1999). *Civil war in China: the political struggle, 1945-1949*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Brown; Jeremy; Pickowicz (ed.) (2007). *Dilemmas of victory. The early years of the People's Republic of China*. Harvard University Press.

1.1. Mao Zedong: l'emergència del gran líder de la República Popular

La figura de Mao Zedong és tan discutida com fonamental a l'hora d'entendre l'evolució de la Xina fins al final de la dècada de 1970. El nombre de treballs dedicats a la seva personalitat i a la seva obra és gairebé in comptable. Les dimensions polítiques, socials i culturals de les seves decisions al comandament del Partit Comunista Xinès són tan extraordinàries que han determinat la vida de diverses generacions de xinesos i, més de tres dècades després de la seva mort, encara són palpables a la Xina actual. Per això, cal comprendre amb un mínim de detall l'aparició de la seva figura dins del moviment comunista xinès.

Mao Zedong va néixer el 1893 en una família de camperols enriquits de la província de Hunan. La seva vida, tanmateix, no va ser la d'un treballador del camp. Els seus pares van aconseguir pagar-li una educació que va començar per l'estudi dels textos clàssics de la literatura i el pensament confucianista. Quan era estudiant, va participar en els alçaments que hi va haver a la capital provincial, Changsha, durant la Revolució del 1911, i va formar part durant mig any d'un exèrcit format per estudiants. Al cap de poc, Mao ingressa en una escola de formació de mestres, en la qual durant cinc anys aprèn geografia, història, literatura, filosofia, etc., alhora que entra en contacte per primera vegada amb algunes de les doctrines, com el socialisme, que arriben a la Xina durant aquell període. Encara com a estudiant a Changsha, publica el 1917 el seu primer article a la revista *Nova Joventut*, que dirigia Chen Duxiu, dedicat a la importància de l'educació física i que encapçala amb l'afirmació següent:

"La fortalesa de la nostra nació és tan precària; no s'ha impulsat l'esperit militar. La condició física de la nostra gent es deteriora dia rere dia... Si els nostres cossos no tenen força, tremolarem en divisar els soldats enemics."

Citat per: P. Short (2003). *Mao* (Pàg. 71). Barcelona: Crítica.

La importància de l'article no rau només en el fet de ser el primer que escriu o que aparegui en la revista literària més important del moment. A més, prefigura ja, amb vint-i-tres anys, algunes de les tendències que el pensament de Mao acabarà adoptant. En la seva afirmació "un llarg període de pau, de pau absoluta sense desordre de cap tipus, seria absolutament insuportable" s'anuncia, per exemple, la seva creença en la revolució permanent; fins i tot sembla descriure com evolucionarà la seva futura carrera política quan afirma (Short, 2003, pàg. 73): "es diu que un home que desdenya la mort vencerà sobre uns altres mil... Perquè ningú no pot frenar-lo ni eliminar-lo, és el més fort i el més poderós".

El 1918 Mao va rebutjar viatjar a França com altres milers d'estudiants i, seguint un dels professors de la seva escola a Changsha, es va instal·lar durant set mesos a Beijing. Allà es va convertir en ajudant de Li Dazhao, bibliotecari de la Universitat de Beijing i coeditor ja llavors de *Nova Joventut*. A la capital, Mao va entrar en contacte directe amb les noves idees de reforma cultural que

Bibliografia

Hi ha diverses biografies de Mao. Entre les més recents i destacades:

J. Spence (2001). *Mao*. Barcelona: Mondadori.

i sobretot:

P. Short (2003). *Mao*. Barcelona: Crítica.

s'estaven gestant entre els intel·lectuals xinesos. Inicialment, es va sentir fascinat per l'anarquisme i les seves propostes revolucionàries en matèria educativa i política.

Quan el 4 de maig del 1919 van esclatar les protestes a Beijing per la negativa del tractat de Versalles a satisfer les reivindicacions de la Xina, Mao Zedong tornava a ser a la seva província natal de Hunan, i des d'allà va participar en el boicot nacional contra la ingerència japonesa. La renúncia que va fer la Unió Soviètica el 1920 dels tractats desiguals que l'Imperi Rus havia firmat amb els Qing va causar una impressió molt profunda en Mao, impressió que va marcar el seu gir cap al comunisme. Les primeres traduccions xineses de l'obra de Lenin o del *Manifest comunista* van aparèixer aquell mateix any, coincidint amb la fundació de l'Associació d'Estudis del Marxisme a la Universitat de Beijing per part del seu mentor, Li Dazhao. Al final del 1920, Mao va ser un dels fundadors del primer grup d'estudis marxistes de Hunan. Això va fer que es convertís en un dels delegats provincials que van assistir al Congrés Inaugural del Partit Comunista de la Xina, que va tenir lloc el juliol del 1921 a Shanghai. A partir de llavors, Mao es va dedicar a ampliar la base social del Partit Comunista a la seva província natal, va organitzar escoles per a adults, va promoure manifestacions i fins i tot va donar suport a vagues.

Mao no va secundar inicialment el front unit amb el Kuomintang ni va participar en el Segon Congrés del Partit Comunista Xinès del 1922, en el qual es va admetre la necessitat d'aliar-se amb el partit de Sun Yat-sen. Però finalment, l'any següent, Mao es va afiliar al Kuomintang en un moment en què, a més, començava a formar part del grup de líders amb capacitat de decisió en el Partit Comunista. En els anys posteriors, va ocupar diversos càrrecs dins de l'estructura provincial del Kuomintang, especialment a Shanghai, des dels quals va viure de prop les tensions que comportava la forçada aliança del front unit. En un moment en què començava a allunyar-se dels plantejaments dels altres dirigents comunistes, Mao no va participar en el congrés comunista que es va fer el 1925, sinó que va preferir retirar-se a Changsha amb la seva família. Allà, mentre organitzava activitats clandestines, va començar a comprendre el potencial revolucionari de la pagesia, que constituïa la immensa majoria de la població de la Xina. Fugint de Hunan, es va desplaçar a Guangzhou, a la seu del Kuomintang. Va ser nomenat director del Departament de Propaganda del Kuomintang, malgrat que llavors no ocupava cap càrrec en el Partit Comunista. Va ser llavors quan va començar a proposar una "ideologia creada a partir de la situació xinesa".

Després de la mort de Sun Yat-Sen i la irrupció de Chiang Kai-shek al capdavant del Kuomintang, Mao Zedong va passar a formar part de l'Expedició al Nord, que acabaria reunificant els territoris de la Xina que es mantenien sota el control dels grans Senyors de la guerra. Era el màxim expert que hi havia en l'estructura del Kuomintang sobre les masses camperoles de la Xina, que eren considerades fonamentals perquè l'Expedició assolís el seu objectiu. En aquest context, Mao va elaborar el 1927 el seu estudi sobre la capacitat revo-

lucionària dels camperols de Hunan, en el qual va identificar els terratinents com l'autèntica força de resistència en la revolució. Els mesos a Hunan van marcar el desenvolupament de la seva doctrina i van anunciar la visió política que va intentar posar en pràctica en diverses ocasions. En un text premonitori i gairebé amenaçador del seu informe del 1927 va afirmar:

"D'aquí a poc, centenars de milions de camperols a les províncies del centre, el sud i el nord de la Xina s'alçaran com una tempesta, un huracà, amb una força tan impetuosa i violenta que res, per poderós que sigui, no els podrà contenir. Trencaran totes les traves i es posats a prova davant dels camperols i hauran de decidir en quin bàndol posicionar-se."

Mao Zedong [Mao Tse-tung] (1974). *Escritos sociològics y culturales* (pàg. 25). Barcelona: Laia.

L'informe sobre els camperols va provocar que Mao mantingués durs enfrontaments amb alguns dirigents comunistes de màxim rang, com Chen Duxiu, que consideraven les tesis de Mao extraordinàriament heterodoxes. Mao no ocupava cap càrrec dins de l'estructura del Partit Comunista i es mantenia allunyat de les esferes de poder. Per això, mentre Chiang Kai-shek atacava les bases comunistes de Shanghai el 1927, Mao Zedong era a Hankou, a la província de Hubei. Tot i així, les accions de Chiang Kai-shek a Shanghai van ser decisives per a Mao: la persecució dels comunistes que es va iniciar a l'abril va marcar un gir en el comunisme xinès, que es va començar a aproximar al moviment camperol, la qual cosa va posar Mao en més bona disposició dins del Partit Comunista.

Quan es va fer evident que el front unit era inviable, Mao va dirigir una revolta camperola a Hunan, encara el 1927, per aconseguir el control de la província. Malgrat que va acabar en fracàs, va significar la primera insurrecció armada organitzada en el si del Partit Comunista Xinès. La derrota va obligar Mao a refugiar-se amb els supervivents del seu exèrcit a la regió muntanyosa de Jinggangshan, a la província de Jiangxi, on va reorganitzar les seves forces. El sud de Jiangxi es va convertir en la base dels seguidors de Mao i, en els anys següents, acabaria sent el nucli principal del comunisme xinès. Malgrat la condemna que la cúpula del Partit Comunista va imposar a les accions de Mao, Zhu De i el seu exèrcit van arribar el 1928 a la regió i se li van unir, fet que esdevindria la llavor del futur Exèrcit Roig.

En els anys posteriors van arribar fins a Jinggangshan més dirigents comunistes, cosa que va fer augmentar el prestigi de Mao. Finalment, Mao es va convertir en el president del soviets de Jiangxi-Fujian, que va durar del 1931 al 1934, quan va ser derrotat per les tropes de Chiang Kai-shek, esdeveniment que va representar l'inici de la Llarga Marxa. Al llarg d'aquests anys, els plantejaments, tàctiques i idees de Mao van ser molt qüestionats i hi va haver lluites de poder i enfrontaments molt intensos entre els diferents líders comunistes. Precisament, el 1935, durant la Llarga Marxa hi va haver l'última d'aquestes lluites, de la qual Mao va emergir com a líder virtual del partit i de l'exèrcit comunista. No obstant això, i per a equilibrar les forces, Mao va escollir un comunista bregat en la lluita obrera urbana, Zhou Enlai, com a col·laborador

més pròxim. D'aquesta manera, el radicalisme de Mao es compensava amb l'ortodòxia i la moderació, característiques de Zhou. Tot i el protagonisme de Mao, Zhou Enlai va tenir un paper fonamental en la implantació del maoisme i va acompanyar el líder des de la Llarga Marxa fins que va morir quan el règim ja agonitzava.

Després de la Llarga Marxa, el període en què el moviment comunista es va assentar a Yan'an, a la província de Shaanxi, va significar la confirmació de Mao Zedong com a màxim líder del comunisme xinès: el mateix Komintern va afirmar que "la cúpula del Partit Comunista Xinès ha de considerar Mao Zedong com el seu centre" (Short, 2003, pàg. 372). El segon front unit i la guerra de resistència contra el Japó el van consolidar com a figura de màxim nivell, no només en l'escenari polític xinès sinó també en l'internacional. Mao va eliminar tots els seus opositors dins del partit. Va ser en aquest període quan es va encunyar l'expressió *el pensament de Mao Zedong* per a definir l'ideari ideològic que es considerava la pedra angular sobre la qual s'havia d'alçar el partit, mentre es compilaven les primeres *Obres escollides* de Mao i es componia *L'Est és roig*, l'himne no oficial de la República Popular de la Xina que caracteritzava Mao com una figura de caràcter gairebé mític. Els primers versos feien:

"L'Est és roig!
A la Xina ha aparegut un Mao Zedong.
Ell procura pel benestar del poble.
Oh, és el gran salvador del poble!

El president Mao estima el poble,
és el nostre guia
per a construir una nova Xina.
Oh, ell ens dirigeix cap endavant!"

El final de la Segona Guerra Mundial només va servir per a ratificar l'antagonisme polític i personal entre Mao Zedong i Chiang Kai-shek. El 1946 es va reprendre la guerra civil després de gairebé una dècada d'interrupció, que va culminar amb la derrota definitiva el 1949 del Kuomintang i la seva retirada a Taiwan. Amb la proclamació, l'octubre d'aquell any, de la República Popular, tot estava disposat perquè Mao es convertís en el gran timoner del futur de la Xina.

1.2. Els primers anys de la República Popular

El final de la guerra civil es va viure amb expectació. S'havia posat fi a dècades de guerra i divisió territorial, les clàusules injustes dels tractats amb els països occidentals havien quedat revocades i la Xina es disposava a entrar en una era nova. El Partit Comunista havia donat mostres de la seva eficàcia i tenia el suport i l'admiració de milions de xinesos, que el veien com l'esperança que havia de posar fi a tants anys de tribulacions.

Mao Zedong i Zhou Enlai el 1937
Font: P. Short (2003).
Mao (Pàg. 193). Barcelona: Crítica.

Després de la instauració de la República Popular, es van prendre les primeres mesures: es va anunciar el final dels privilegis estrangers i de les seves propietats a la Xina, mentre que les possessions i el capital del Kuomintang quedaven confiscats. Les grans reformes no es van fer esperar. Apuntaven al principal problema de la Xina, la distribució de les terres i l'agricultura, i també a una institució fonamental, el matrimoni. S'havia previst un període inicial d'alguns anys de transició al sistema socialista, durant el qual hi coexistiria l'economia privada a les regions urbanes. Fins i tot entre els primers càrrecs de l'aparell estatal, inclòs algun viceministre, n'hi havia alguns que no pertanyien al Partit Comunista, com, per exemple, la respectada vídua de Sun Yat-Sen, Song Qingling. Aquesta època va culminar el 1954 amb la primera constitució de la República Popular, en la qual s'establia la creació del Congrés Nacional del Poble. Mao seria a partir de llavors president tant de la República Popular de la Xina com del Partit Comunista Xinès.

Els passos inicials del Partit Comunista havien d'anar encaminats a estabilitzar la situació econòmica de la Xina: frenar la inflació, augmentar la producció agrícola, reactivar les fàbriques que havien quedat desmantellades durant la guerra i mantenir la llei i l'ordre. Fins i tot es va promoure que els experts i grans comerciants estrangers que hi havia al país es mantinguessin en territori xinès i contribuïssin a construir la nova societat. No cal dir que molts estrangers ja havien marxat de les antigues concessions: la guerra contra el Japó i la posterior guerra civil van deixar les antigues concessions pràcticament desocupades d'estrangers. No obstant això, alguns milers d'empresaris van intentar mantenir les seves indústries durant els anys cinquanta, tot i el perill d'expropiació. A finals de la dècada, però, les empreses occidentals van desaparèixer de la Xina.

La primera gran empresa que es va intentar dur a terme va ser una reforma agrària global i ambiciosa. Aquesta era la base fonamental sobre la qual s'havia de reconstruir el país. La reforma de fet havia començat uns anys abans, després de la derrota japonesa, en algunes regions del nord i, gradualment, als territoris que els comunistes van anar conquerint al llarg de la guerra civil. Aquesta reforma es proposava confiscar les terres dels terratinents i redistribuir-les entre els camperols. És a dir, representava un enfrontament directe entre classes socials amb interessos molt diferents.

Durant la guerra, el Partit Comunista havia reclutat molts camperols sense terra, força d'ells analfabets, per a incrementar el nombre d'efectius de l'Exèrcit Roig. Aquests camperols que ara formaven part de l'elit revolucionària tornaven als pobles d'origen i exigien el repartiment de la terra. Es formaven comitès populars que jutjaven els terratinents i en molts casos s'efectuaven execucions prèvies a la redistribució. En canvi, a les zones urbanes, aquests mateixos dirigents no tenien cap experiència a l'hora d'administrar fàbriques o conduir les classes socials urbanes, així que la reforma cap al socialisme va ser més lenta a les ciutats.

Bibliografia

Per tal d'ampliar els continguts d'aquest subapartat, vegeu:

J. Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 514-574). Nova York: Norton.

M. Meisner (1999). *Mao's China and After: A History of the People's Republic* (pàg. 55-190). Nova York: Free Press.

B. Brugger (1981). *China: Liberation and Transformation, 1942-1962*. Londres: Croom Helm.

V. Shue (1980). *Peasant China in Transition: The Dynamics of Development Towards Socialism, 1949-1956*. Berkeley: University of California Press.

Des del primer moment va ser un procés traumàtic que va comportar aldarulls i disturbis, malgrat que l'objectiu del Govern era mantenir l'estabilitat al camp. Fins i tot en casos aïllats, no solament els grans terratinents van ser atacats; també els camperols adinerats i de classe mitjana van resultar afectats, encara que la majoria va poder mantenir inicialment les possessions. En qualsevol cas, es tractava d'una reforma fonamental i ineludible: el 1950, el 30% de les terres cultivables de la Xina pertanyia només a un 4% de la població (Bailey, 2002, pàg. 168). Ara bé, les terres de les empreses no van quedar afectades per les expropiacions, en un intent de protegir el sector industrial privat, fonamental per a estabilitzar l'economia.

Les conseqüències de la reforma van ser immediates: el nombre de camperols que posseïen terres es va incrementar, mentre que les elits rurals van perdre tota la seva influència social i política. S'estima que a les regions del centre i el sud de la Xina, un 40% de les terres cultivables van ser requisades i distribuïdes i un 60% de la població en va resultar beneficiada (Spence, 1991, pàg. 516).

També el 1950 es va promulgar la llei del matrimoni, que havia de posar fi a les pràctiques tradicionals del concubinat i el matrimoni concertat i per la qual es va establir una edat mínima per casar-se, la llibertat d'elecció de la parella i el dret al divorci. A més, es va concedir a milers de dones vídues, solteres o divorciades el dret de tenir terres. Milers de dones es van intentar divorciar d'uns marits imposats amb matrimonis concertats, malgrat que sovint van topar amb l'oposició dels funcionaris locals, que mantenien vincles directes amb les famílies que administraven, o van ser maltractades pels seus marits i familiars. El propòsit de la reforma no era tant la igualtat entre gèneres, sinó la desaparició del concubinat per a establir així unitats familiars estables i monògames que asseguressin l'estabilitat al camp i estimulesin la productivitat. Per això, malgrat els nous drets que es concedien a les dones, els homes van continuar exercint la seva autoritat dins de la família.

A les ciutats, l'objectiu prioritari va consistir a evitar els disturbis socials i assegurar que les empreses, els comerços i les fàbriques reobrissin i funcionessin amb normalitat. Es van llançar campanyes ambicioses contra la prostitució, el joc i el consum i comerç d'opi. Per a això, es van crear sistemes de registre i coresponsabilitat familiar que van permetre fer un seguiment més estret de la població i les seves activitats, al mateix temps que els traficants de la droga eren executats públicament. Mentrestant, les prostitutes eren enviades a centres de reeducació en què se les adoctrinava amb el pensament de Mao. Fins i tot es van crear patrulles ciutadanes per a pressionar les dones que portaven vestits, pentinats o maquillatges massa provocatius. El contrast entre la vida a les grans ciutats i el que molts dels quadres d'origen camperol del Partit Comunista coneixien era massa gran perquè acceptessin aquestes manifestacions de la societat urbana del consum, que fàcilment identificaven com un residu de l'imperialisme occidental.

1.2.1. L'evolució de les relacions amb la Unió Soviètica i la guerra de Corea

Ja el desembre del 1949, Mao va visitar Moscou i el 1950 va firmar una aliança amb la Unió Soviètica per la qual aquesta última es comprometia a intervenir en el cas de qualsevol atac que la Xina pogués rebre d'un país estranger. La Unió Soviètica, a més, va concedir un crèdit important a un interès baix perquè la Xina pogués adquirir maquinària i béns d'equip soviètics que permetessin que es reconstruís econòmicament i militarment. A canvi, Stalin va aconseguir el reconeixement dels drets de l'URSS a Manxúria, concedits prèviament per Chiang Kai-shek, i de la independència de Mongòlia, sota influència soviètica. Encara que el 1954 la Unió Soviètica va renunciar a aquestes concessions, les negociacions del 1950 van representar una humiliació per a Mao Zedong que marca l'inici de la seva desconfiança envers el gegant soviètic.

Les relacions entre Mao i Stalin mai van ser fluides. Quan Mao va arribar a Moscou el desembre de 1949, era el primer cop que viatjava a l'estranger i va comprovar com Stalin no el tractava com un igual tal i com ell hauria volgut. Stalin no va voler anar més enllà d'un tractat de seguretat en el qual la URSS es comprometia a ajudar la Xina en cas d'un atac estranger. Però no hi havia cap posició concreta comuna que establís quines eren les fronteres de la Xina. En aquell moment, el Tibet i Taiwan seguien fora de l'òrbita comunista i, per tant, la unificació de la Xina, segons l'opinió de Mao, no era completa. A Taiwan, l'arribada de les tropes nacionalistes va comportar una etapa de repressió i disturbis entre la població local i l'exèrcit "exiliat". Chiang Kai-shek va dominar l'illa i s'hi va erigir com a dictador, i els Estats Units van mantenir la ficció que el seu govern representava el total dels xinesos, mantenint el govern a Taiwan com a representant de la recentment creada ONU.

Un altre dels temes calents de la Guerra Freda que s'anava configurant a la regió era la qüestió de Corea. Amb la rendició japonesa, Corea corria el risc de caure sota l'ocupació soviètica, ja que l'exèrcit de l'URSS havia penetrat ràpidament a la regió veïna de Manxúria. Els Estats Units van voler evitar aquesta situació i van decidir unilateralment dividir el país en dues regions separades arbitràriament pel conegut com a "paral·lel 38": una regió al nord, controlada per l'URSS i una regió al sud dominada per l'exèrcit nord-americà. Tres anys després de la fi de la guerra mundial, el govern militar dels Estats Units va proclamar la República de Corea al sud (proposant-ne com a cap de govern el polític conservador que havia viscut als Estats Units Syngman Rhee), i unes setmanes després els soviètics van crear la República Popular Democràtica de Corea, al nord (amb el guerriller Kim Il Sung al capdavant). Seguidament, les dues potències van retirar les tropes del territori i van manifestar que no intervindrien en cas de conflicte.

El 1950 va esclatar la guerra de Corea, després que les tropes de Corea del Nord envaïssin Corea del Sud. Els Estats Units van reaccionar i van portar l'agressió a l'ONU, demanant una resposta; curiosament, va rebre l'abstenció de l'URSS. Mentrestant, l'exèrcit americà reforçava la seva presència a l'estret de Taiwan pensant que Mao aprofitaria el moment per envair l'illa. Les Nacions Unides van enviar un exèrcit a la península coreana –format majoritàriament per soldats nord-americans– i va penetrar en territori nord-coreà fins a acostar-se a la frontera sinocoreana. Com a resposta, la Xina va enviar un exèrcit format pel que va ser qualificat de "voluntaris". Els xinesos van demostrar ser una força poderosa i van vèncer l'exèrcit més potent del món en diverses ocasions, com en les batalles de Unsan o Yalu, a finals de 1950. Les tropes xineses, amb més de 300.000 voluntaris, van sobrepassar el paral·lel 38 fins a arribar a Seül a principis de 1951. El fet que la Xina ja hagués signat l'aliança de defensa amb la Unió Soviètica va ser, sens dubte, un element dissuasiu perquè els Estats Units no responguessin amb un atac a la Xina, tot i que el general MacArthur va amenaçar en repetides ocasions amb llançar bombes nuclears sobre el territori xinès. Finalment, la guerra es va estabilitzar i les forces combatents van quedar de nou aturades al paral·lel 38. Malgrat tot, la decisió de Mao d'intervenir en el conflicte coreà no va agradar a Moscou i, de fet, durant la guerra, la Xina amb prou feines va rebre ajuda soviètica, i només al final del conflicte.

L'aliança també va tenir repercussions en la implementació del Primer Pla Quinquennal. Malgrat les mesures inicials de protecció de les empreses privades a les ciutats, el 1953 es va iniciar el procés per a nacionalitzar-les, que va quedar completat el 1956. Això va coincidir amb l'impuls del primer gran projecte econòmic del govern de Mao. El Primer Pla Quinquennal (1953-1957) es va centrar en la indústria pesada, seguint els consells de la Unió Soviètica, que s'havia convertit en l'única aliada de la Xina de Mao després de l'embargament comercial que els Estats Units van decretar poc després de la proclamació de la República Popular i que es va accentuar amb la guerra de Corea. Rússia va contribuir a construir desenes de plantes industrials i va enviar milers d'experts per a oferir assessorament i ajuda. A més, milers d'estudiants xinesos van arribar a Moscou per a formar-se, i la influència soviètica durant la dècada de 1950 va ser constant. Fins i tot els llibres de text que es feien servir en l'ensenyament eren una simple traducció del rus. No en va, el Pla Quinquennal es va basar en els criteris de desenvolupament industrial soviètics, que donaven més importància a la indústria pesada i la planificació centralitzada.

Ara bé, a mesura que la dècada avançava, especialment després de la mort de Stalin el 1953, Mao es va sentir cada vegada més insatisfet amb el model que imposava l'URSS i els seus intents de controlar la política i les relacions internacionals de la Xina. Un dels punts de fricció el constituïen les ambicions de Mao d'aconseguir armament atòmic. La Unió Soviètica es va negar a compartir la seva tecnologia nuclear i sempre es va mostrar ambigua davant dels projectes xinesos d'atacar Taiwan i vèncer definitivament el Kuomintang de Chiang Kai-shek. Taiwan va firmar el 1954 un acord de defensa amb els Estats Units, la qual cosa convertia el conflicte entre Beijing i Taipei en un dels màxims expo-

Bibliografia

Bruce Cummings (2010). *Korean war, a history*. Modern Library.

nents de la Guerra Freda a l'Àsia, amb els recels i cauteles que això despertava a Moscou. Tot això va contribuir a fer que els plantejaments de Mao estiguessin cada vegada més allunyats dels posicionaments de la Unió Soviètica.

Per a finançar la industrialització del país, més enllà dels crèdits soviètics, la Xina no tenia cap altra alternativa que reduir algunes partides de despeses de l'Estat –bàsicament de l'Administració i especialment l'Exèrcit, malgrat la implicació en la guerra de Corea (vegeu la taula 1)– i basar-se en el sector agrícola. S'esperava que la reforma agrària tindria un efecte immediat en forma d'augment de la producció i millora de les condicions de vida al camp. Alhora, es va iniciar un procés de col·lectivització gradual que en darrer terme havia de permetre crear cooperatives de productors agrícoles i eliminar la propietat privada de les terres. Les previsions indicaven que, el 1957, un terç de les famílies camperoles s'hauria integrat en aquestes cooperatives i treballaria la terra col·lectivament. Però, malgrat l'innegable augment de la producció, no es van assolir les xifres esperades, en part com a conseqüència dels forts impostos estatals i de la divisió de les terres en finques de dimensions reduïdes. Molts camperols pobres no van tenir més remei que vendre's les terres per tal de fer front als grans deutes que havien contret, la qual cosa va fer que Mao parlés de l'aparició d'una nova classe de "camperols rics".

Taula 1. Evolució del pressupost governamental, 1950-1957

Partida	1950	1952	1957
Reconstrucció econòmica	25,5%	45,5%	51,5%
Despeses socials, cultura i educació	11,1%	13,6%	16,0%
Defensa	41,5%	26,0%	19,0%
Aparell administratiu	19,3%	10,3%	7,8%
Altres	2,6%	4,7%	5,8%

Font: J. Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 545). Nova York: Norton.

De fet, a mitjan dècada de 1950 comencen a aparèixer discrepàncies entre Mao i alguns membres de la cúpula del partit, com el vicepresident Liu Sha-qi (1898-1969), que opinava que l'agricultura depenia del desenvolupament de la indústria i la mecanització del camp. La posició de Mao era molt més utòpica: considerava que el procés de col·lectivització provocaria un entusiasme massiu en el poble que no podia tenir cap altra conseqüència que un augment important de la producció agrícola. Finalment, entre el 1955 i 1956, les campanyes impulsades pel partit al camp van aconseguir que el procés agafés embranzida, i el 1957 la gran majoria de les famílies s'havia integrat en cooperatives agrícoles. De manera general, es va aconseguir eliminar la propietat privada de les terres, encara que es va permetre tenir petites parcel·les privades per a l'ús domèstic.

1.2.2. Flors i males herbes

Des del començament de la República Popular, Mao va endegar diverses campanyes estatals de caràcter ideològic. La primera, del 1951, destinada a combatre els contrarevolucionaris dins i fora del partit, va ser coneguda com la *campanya dels Tres Anti* –corrupció, malbaratament i burocratisme. L'any següent es va llançar la campanya dels Cinc Anti, contra els industrials, propietaris rurals i comerciants que representaven vestigis del capitalisme a la Xina. Com a resultat d'aquestes campanyes hi va haver persecucions, sessions de crítica, humiliacions públiques i empresonaments. Era evident que el Partit Comunista no permetria cap forma de capitalisme ni d'iniciativa privada. A més, les campanyes van anunciar algunes de les tàctiques que el Govern de Mao faria servir en moviments posteriors. El 1953 i el 1954 hi va haver les primeres grans purgues, que van afectar dirigents de màxim rang dins del partit. I el 1956 Mao va idear una campanya nova l'objectiu últim de la qual apuntava els sectors del partit que no compartien els seus punts de vista:

"Actualment, hi ha certes persones que actuen com a buròcrates ociosos, i tracten el poble sense escrúpols, ara que tenen el país a les seves mans. Aquesta gent té l'oposició de les masses, que els volen llançar pedres i colpejar amb les aixadelles. [...] Hem de vigilar i no permetre que es desenvolupi un estil de treball burocràtic. No hem de contribuir a formar una democràcia dissociada del poble. [...] Crec que el millor és destituir aquest tipus de persones, han de ser deposades."

Citat per: P. Short (2003). *Mao* (Pàg. 462). Barcelona: Crítica.

La campanya de les Cent Flors (1956-1957) va ser un projecte personal de Mao que no va rebre el suport unànime del partit. Per a combatre el burocratisme, l'excessiu grau de complexitat del partit i el seu allunyament del poble, Mao va instar els intel·lectuals que criticuessin obertament el partit per tal de permetre que tornés al camí correcte. S'havia d'aconseguir que "cent flors floreixin i cent escoles de pensament competeixin". Només així es podia aconseguir rectificar i revitalitzar el partit. Alguns dels màxims dirigents comunistes no estaven d'acord amb aquesta campanya, per por de les crítiques obertes que hi pogués haver cap a la seva actuació, objectiu de Mao a l'hora d'idear la campanya, malgrat que ni ell mateix no estava segur dels resultats del "floriment i la competència".

Inicialment, els intel·lectuals es van mostrar cauts, però l'estiu del 1956 van començar a aparèixer crítiques a la premsa. Acusaven el partit d'haver-se allunyat de les masses, d'haver-se convertit en una elit burocràtica i una aristocràcia que vivia en el luxe, de menysprear i maltractar els intel·lectuals. Mao va ordenar que no es perseguissin les crítiques contra el partit, tot i que considerava que algunes eren errònies.

El poc entusiasme del partit per la iniciativa de Mao té origen en el context internacional. Les circumstàncies a la Unió Soviètica després de la mort de Stalin amenaçaven la supremacia de Mao a la Xina i havien erosionat la imatge que tenia. El 1956, Khrushchev va condemnar el culte a la personalitat de Stalin, fet que podia ser llegit pels companys de Mao en clau xinesa. A més, aquell

mateix any s'havia eliminat la referència al "pensament de Mao Zedong" en la nova constitució del partit. Semblava que la posició de Mao en el partit es debilitava. Un dels que es va mostrar contrari a la campanya de les Cent Flors va ser Deng Xiaoping (1904-1997) –nomenat secretari general del partit–, amb la qual cosa s'unia a Liu Shaoqi en l'oposició a Mao. Però la campanya finalment es va fer realitat i, al començament del 1957, després d'uns mesos de vacil·lacions, Mao va aconseguir tornar-la a impulsar.

La cautela inicial dels intel·lectuals va quedar vençuda amb la falta de reacció del partit davant de les seves crítiques. A les parets de les universitats de Beijing es van penjar cartells de grans caràcters (*dazibao*) en els quals s'acusava els líders del partit de ser uns buròcrates arrogants, fins al punt que alguns van criticar fins i tot l'unipartidisme i la validesa del socialisme. La sinceritat dels intel·lectuals va sorprendre Mao, que creia que en general simpatitzaven amb les tesis del socialisme i el marxisme. De les "cent flors" es va passar a parlar de les *males herbes verinoses*. La campanya va agafar un gir completament diferent. Mao va condemnar personalment les crítiques que no reforçaven el partit i el sistema, i va denunciar els intel·lectuals en una campanya antidretana de conseqüències funestes per a ells. Molts –més de mig milió entre intel·lectuals i petits quadres del partit– van ser enviats a reeducar-se en centres de treball o exiliats al camp per a aprendre dels camperols la consciència de classe. Fins i tot es van establir quotes de dretans contra qui caldria prendre represàlies dins de cada unitat. La campanya va fracassar i va representar el divorci definitiu dels intel·lectuals i el partit. Però a Mao li va servir per a decidir un canvi de direcció: calia deixar de banda el model de desenvolupament soviètic per a dirigir-se a la font de recursos més gran de la Xina, el camp.

1.3. El Gran Salt Endavant

La reacció de Mao al fracàs de les Cent Flors va ser una altra campanya amb una pàtina ideològica molt marcada, encara que aquest cop amb una dimensió pràctica evident. El Gran Salt Endavant, el 1958, havia de permetre un desenvolupament econòmic ràpid i la superació en pocs anys dels nivells de producció industrial d'Occident i el món capitalista en general. A més, era la plasmació de la utopia maoista de crear una forma específicament xinesa de socialisme, amb el món dels camperols com a base. Mao tenia una confiança absoluta que una transformació social, econòmica i ideològica radical donaria com a resultat una societat comunista i un creixement industrial ràpid.

Ja el 1957 el vicepresident Liu Shaoqi havia predit que la Xina superaria la Gran Bretanya en la producció d'acer, ferro i altres productes industrials. Mao va afegir a aquestes previsions una crida a la mobilització de les masses. Esperava que amb el Gran Salt Endavant es reduiria la distància entre el camp i la ciutat mitjançant el desenvolupament de petites indústries rurals. A més, considerava que el Gran Salt Endavant reforçaria l'autoconfiança i confirmaria la independència de la Xina respecte de la Unió Soviètica. El projecte, a més, implicava un procés de descentralització, ja que les empreses havien de quedar

Bibliografia

Julia C. Strauss (2002). "Paternalist terror: The campaign to suppress counter-revolutionaries and regime consolidation in the People's Republic of China, 1950-1953". *Comparative studies in Society and History* (vol. 44, núm. 1, gener, pàg. 80-105).

Bibliografia

Per tal d'ampliar els continguts d'aquest subapartat, vegeu:

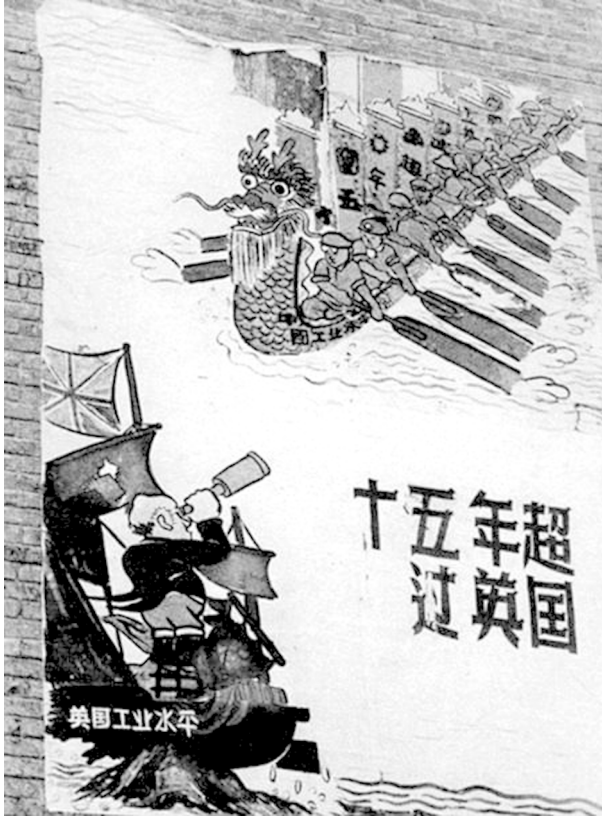
D. Bachman (1991). *Bureaucracy, Economy and Leadership in China: The Institutional Origins of the Great Leap Forward*. Cambridge: Cambridge University Press.

J. L. Domenach (1995). *The Origins of the Great Leap Forward: The Case of One Chinese Province*. Boulder: Westview Press.

D. Yang (1996). *Calamity and Reform in China: State, Rural Society and Institutional Change Since the Great Famine*. Stanford: Stanford University Press.

sota control provincial i local. Però aquesta descentralització va permetre al partit controlar més estretament l'economia, ja que els seus comitès provincials tenien un paper de supervisió i coordinació molt important.

"En quinze anys superarem la Gran Bretanya"

Font: H. Cartier-Bresson (1964). *China as photographed by Henri Cartier-Bresson*. Nova York: Bantam.

Per a Mao, en aquesta campanya la ideologia havia d'ocupar, com a mínim, un lloc tant privilegiat com els coneixements tècnics. Els quadres del partit que el dirigien i supervisaven havien de ser "tan rojos com experts". La política havia de manar sobre els coneixements. Per això, afirmava, calia més control del partit.

El màxim exponent del Gran Salt Endavant va ser la comuna. El novembre del 1958, el 99% de les famílies rurals estava integrat en comunes, que tenien una funció política, social i econòmica. A més d'avançar en la industrialització del camp, s'encarregaven d'organitzar els centres de salut i les escoles. Com que els hospitals i metges moderns es concentraven a les ciutats, es va promoure la figura dels "metges descalços" –joves que tenien una formació paramèdica bàsica– a les zones rurals més remotes. A més, es volien eliminar les distincions entre els treballadors manuals i els intel·lectuals, de manera que es van crear escoles que combinaven l'estudi i la feina. Milers d'estudiants van ser destinats al camp per a conèixer i treballar amb els camperols. Els diaris i mitjans de comunicació van publicitar les visites dels grans líders a les zones rurals, amb fotografies que els retrataven mentre conversaven amb els camperols i que els mostraven entusiasmats pel treball manual.

Tanmateix, més enllà d'aquests plantejaments benintencionats, els mètodes utilitzats van ser molt poc eficients. Al final del 1958 el Gran Salt Endavant havia començat a generar problemes greus. Malgrat que, en general, les actituds dels líders havien intentat ser moderades, els objectius del Gran Salt Endavant eren extraordinàriament ambiciosos, i el frenesí entusiasta que va esclatar entre els administradors de les comunes per a arribar a la utopia comunista va tenir repercussions negatives per als camperols. Se'ls obligava a menjar a menjadors comuns per a intentar reduir la importància de la família com a unitat organitzativa i estimular que les dones formessin part del procés productiu. Les propietats privades van ser requisades. En la campanya de producció d'acer domèstic es van confiscar fins i tot els estris de cuina per a utilitzar-los en la fundició. A més, el transport no era prou eficient i de vegades els productes agrícoles es perdien a causa de la prioritat que es donava al transport del metall i els productes industrials.

Els quadres locals competien entre ells a l'hora d'establir quotes de producció, que resultaven totalment irrealistes. L'agost del 1958 es va establir una quota nacional de deu milions de tones d'acer, que representaven el doble de la producció del 1957. Mao va predir que el 1960 la Xina seria el tercer país productor d'acer del món, cosa que va produir una onada més gran de quotes irrealistes de producció. Això va tenir com a resultat més privacions per als camperols, ja que els impostos obligatoris sobre el cereal es basaven en quotes inabastables. El desembre del 1958 es va fer marxa enrere en moltes de les previsions i es va proclamar la necessitat de moderar l'aplicació de les reformes.

El 1959 i el 1960 hi va haver sequeres al nord i inundacions al sud. La fam resultant, que va afectar bàsicament les zones rurals, va causar uns trenta milions de morts entre el 1959 i 1961, període que es coneix com els *Tres Anys Negres*. A més, la producció agrícola es va reduir de manera molt perceptible, de manera que el Govern es va veure obligat a importar grans quantitats de cereals del Canadà i Austràlia. Alguns dits van començar a assenyalar Mao pel fracàs. Ja a mitjan 1959, el mariscal Peng Dehuai (1898-1974) havia criticat durament les bogeries del Gran Salt Endavant. Mao el va acusar, llavors, d'anar en contra de l'estratègia del Gran Salt i de trencar la unitat del Partit Comunista Xinès, i en va forçar d'aquesta manera la destitució.

També des de l'URSS es va criticar el Gran Salt Endavant, cosa que va significar el principi de la ruptura definitiva entre la Xina i la Unió Soviètica. Les mostres de rebuig mutu eren evidents des de feia temps. Beijing insistia públicament en la posició d'igualtat entre els diferents partits comunistes del món, cosa que desafiava el lideratge de Moscou. Khrushchev, per la seva banda, es negava a donar suport incondicional a Beijing en la seva disputa amb els Estats Units sobre Taiwan, i considerava l'amenaça de Mao de bombardejar Kinmen –una petita illa a pocs quilòmetres de la costa xinesa controlada per l'exèrcit del Kuomintang– com una política arriscada i improductiva. La Unió Soviètica finalment va acabar retirant el 1960 tots els seus consellers de la Xina i diversos

centenars de projectes en què estaven implicats aquests consellers van quedar abandonats. El 1963 la ruptura va ser oficial. El Partit Comunista Xinès va declarar que seguiria el seu propi camí en qüestions internacionals.

El 1960 es va posar fi oficialment al Gran Salt Endavant, i durant els anys següents es van anul·lar les polítiques i objectius de la campanya per tal de donar pas a polítiques més pragmàtiques impulsades per Liu Shaoqi i Deng Xiaoping. Es van limitar les funcions de les comunes i la producció a les zones rurals es va estructurar a partir d'una unitat d'organització més natural i manejable com els pobles. Es va tornar a concedir la prioritat al procés d'industrialització a les regions urbanes, i la ideologia va deixar pas a la recuperació econòmica: era més important ser un bon expert que un bon roig. En aquest context, el 1962, Deng Xiaoping va pronunciar la seva cèlebre màxima: "no importa si el gat és negre o blanc; si caça ratolins, és un bon gat". Tot semblava tornar a lloc i Mao quedava aparentment en un segon pla dins del partit. El 1959 fins i tot havia renunciat a la presidència de la República Popular de la Xina, ocupada des de llavors per Liu Shaoqi, encara que conservava la presidència del partit.

1.4. La Revolució Cultural

Però Mao no va acceptar convertir-se en una peça secundària. Davant del nou gir que prenia la política econòmica del país, Mao va decidir mostrar en diverses declaracions públiques la seva por a la restauració de les classes reaccionàries i els elements burgesos. I al final del 1962 va fer una crida a la "lluita de classes contra el revisionisme", és a dir, contra l'aparició d'elements burgesos dins del partit. Malgrat el fracàs del Gran Salt Endavant i de la seva pèrdua d'influència, Mao pretenia recuperar la preeminència i posar fi a les tendències revisionistes que posaven les qüestions pragmàtiques per davant de la ideologia.

Un dels primers passos per a recuperar la seva posició el va encapçalar el 1964 Lin Biao (1907-1971), que el 1958 havia substituït Peng Dehuai com a màxim dirigent de l'Exèrcit Popular d'Alliberament: Lin Biao va llançar una campanya perquè el poble aprenqués de l'exèrcit, que es convertia així en un model per la seva actitud i el seu codi moral. Després de la guerra de Corea, en què la Xina va patir prop d'un milió de baixes, el govern comunista es va convèncer de la necessitat de desenvolupar un exèrcit professional. Així, el 1955 es va instaurar el servei militar obligatori i es van establir unes jerarquies estables en el cos militar, amb graduacions i rangs clarament definits. Des de llavors, l'exèrcit havia assumit una posició cada vegada més important en la retòrica de la República Popular. Va ser en aquesta campanya quan es va compilar el llibre de *Cites del president Mao*, popularment conegut com a *Petit llibre roig*, format per sentències breus de Mao i que anys després es convertiria en una de les manifestacions més expressives de la simbologia maoista.

Bibliografia

Per tal d'ampliar els continguts d'aquest apartat, vegeu: R. Macfarquhar; M. Schoenhals (2009). *La revolució cultural china*. Barcelona: Crítica.

J. Yan; G. Gao (1996). *Turbulent decade: a history of the cultural revolution*. Honolulu: Hawaii University Press.

J. W. Esherick; P. G. Pickowicz; A. G. Walder (eds.) (2006). *The Chinese Cultural Revolution as History*. Stanford: Stanford University Press.

Però, els passos definitius per a tornar, Mao els faria en l'àmbit de la cultura. El 1961 i el 1962 havien aparegut articles crítics que arribaven a ridiculitzar el Gran Salt Endavant i fins i tot qüestionaven la necessitat d'una lluita de classes contínua. Mao va suggerir, llavors, una rectificació al món de la cultura, però els altres dirigents del partit no van donar suport a la seva iniciativa. Aquest és l'origen de l'atac directe contra el partit que Mao va llançar amb la Gran Revolució Cultural Proletària, amb la qual va aconseguir recuperar el ceptre del partit i assolir nivells d'adoració a la seva personalitat fins llavors inimaginables.

Els orígens de la Revolució Cultural es troben en un article de Yao Wenyuan en el qual es criticava una obra de teatre, *Hai Rui destituït del càrrec*, escrita per un historiador vinculat al cercle polític del llavors president Liu Shaoqi. L'obra s'havia estrenat el 1961 i el mateix Mao l'havia aprovada. Però, tot i així, l'article de Yao Wenyuan indicava que aquella obra de teatre era un atac a Mao i a la seva decisió de destituir feia anys Peng Dehuai com a cap dels exèrcits, i instava a fer una campanya de rectificació generalitzada.

Poc després van aparèixer més atacs a intel·lectuals del partit crítics amb les polítiques de Mao, el qual va aconseguir algunes destitucions i va introduir en la jerarquia alguns dels seus col·laboradors fidels, com la seva dona, Jiang Qing, mentre que la posició de Liu Shaoqi quedava erosionada. Mitjançant els seus aliats, Mao va estimular la lluita contra l'autoritat burocràtica. Així, el maig del 1966, estudiants de la Universitat de Beijing van denunciar els directors de la universitat en proclames escrites en grans cartells. Poc després es va anunciar que els exàmens d'accés a la universitat s'ajornaven durant mig any. Els estudiants van començar a prendre els carrers i a criticar amb virulència el professorat, els intel·lectuals, el Govern i el partit. Es van crear grups de guàrdies rojos (*Hong weibing*), formats per estudiants que es declaraven fidels seguidors del pensament de Mao.

Mao es va mostrar favorable a tot el procés. Veia en els joves estudiants uns participants fonamentals de la lluita de classes i uns successors revolucionaris dignes. Però mentre tots aquests esdeveniments se succeïen, Mao es mantenia allunyat de la capital, i movia els fils des de la distància. Després d'un bany simbòlic a les aigües del riu Yangzi, en el corrent del qual va recórrer diversos quilòmetres com a mostra de la seva força i la seva resolució, malgrat que tenia més de setanta anys, Mao va tornar a Beijing per tal de prendre personalment les regnes del moviment i va criticar obertament Liu Shaoqi i Deng Xiaoping per haver intentat apaivagar les veus dels estudiants. En aquell moment va establir les bases que havien de regir la Revolució Cultural: calia eliminar els seguidors del camí capitalista dins del partit. Mao apuntava directament contra els planificadors de caràcter més pragmàtic que l'havien criticat i havien dirigit el país durant els anys anteriors.

Fruit de les lluites que es van desencadenar, el mateix 1966 Liu Shaoqi i Deng Xiaoping van ser destituïts dels seus càrrecs. Dos anys més tard, Liu va ser formalment expulsat del partit, només un any abans de morir com a conseqüència directa dels estralls de la Revolució Cultural. El fidel escuder de Mao en els anys anteriors, el general Lin Biao, va emergir com el segon líder de la Xina. Ell mateix havia recopilat en el *Petit llibre roig* una cita que ara era la inspiració de milers de joves:

"El món és vostre, igual que nostre, encara que en darrer terme és vostre. Vosaltres, els joves, plens de vigor i vitalitat, sou a la flor de la vida, com el sol a les vuit o les nou del matí. La nostra esperança està dipositada en vosaltres. El món us pertany. El futur de la Xina us pertany."

Mao Zedong (1966). *Quotations from Chairman Mao Tse-tung* (pàg. 288). Beijing: Foreign Languages Press.

Els guàrdies rojos van organitzar concentracions multitudinàries a la plaça de Tiananmen per veure personalment aquell president que havia dipositat la seva confiança i les seves esperances en ells. En aquells actes, Mao apareixia convenientment amb els primers rajos del sol, com el nou astre que guiaria la Xina cap al futur. Estudiants de tot el país hi anaven per veure personalment el ressorgit president:

"Per a la majoria dels qui van ser a la plaça en qualsevol de les vuit concentracions, es va tractar simplement d'un dia inoblidable. Al novembre, quan van tenir lloc les últimes trobades, més de 200.000 persones anaven en trens sobresaturats cap a Beijing cada dia; hi havia dies que arribaven a un màxim de 290.000 [...]. Fins i tot després de l'última trobada, van arribar 50.000 persones més que esperaven veure Mao i 60.000 més esperaven lliurar peticions per a portar fins als seus llocs d'origen el progrés de la Revolució Cultural. Hi va haver un moment en què no hi havia menys de 3 milions de visitants temporals a Beijing, que s'afegien a la població permanent de 7,7 milions de persones."

R. Macfarquhar; M. Schoenhals (2009). *La revolució cultural china* (pàg. 165). Barcelona: Crítica.

Després del tancament de les universitats, els guàrdies rojos, que creien fanàticament en el pensament de Mao, van viatjar per tot el país per a "bombardejar" les seus locals i regionals del partit. Els trens s'omplien de joves que no necessitaven bitllet per a viatjar, fenomen que alguns especialistes, com Macfarquhar i Schoenhals (2009, pàg. 166-174), han denominat *turisme revolucionari*, i en arribar a la seva destinació interferien traumàticament en totes les unitats de l'Administració. Tot va acabar en una situació d'anarquia i violència. Els funcionaris eren humiliats públicament, els professors, intel·lectuals i escriptors van ser atacats, les seves biblioteques i residències, destruïdes. Es va atacar qualsevol signe del passat o símbol de la cultura tradicional i occidental. Aficions tan quotidianes com pescar, col·leccionar segells, conrear flors o criar aus domèstiques es van condemnar com a diversions petitburgeses.

Hi va haver disputes freqüents entre els diferents grups de guàrdies rojos. Les dones van poder participar activament en el moviment, malgrat que van sofrir un procés d'androginització: es titllava de burgesa qualsevol forma manifesta de feminitat – pentinats, vestits, maquillatge, etc.–, i fins i tot hi va haver

persecucions i abusos sexuals indiscriminats. Anys després del final de la Revolució Cultural van emergir múltiples testimonis de les atrocitats comeses. Segons va explicar un professor:

"Cada pocs dies, diversos professors eren conduïts al camp d'atletisme i fuetejats en públic. Alguns mestres van ser enterrats en vida. A la teulada d'aquell edifici d'allà, es va obligar quatre professors a asseure's sobre un farcell d'explosius i [els van forçar] a encendre'ls ells mateixos. [Hi va haver] un soroll extraordinari, i no se'n veia cap –només cames i braços als arbres i [escampats] sobre la teulada."

Citat per: P. Short (2003). *Mao* (Pàg. 547). Barcelona: Crítica.

El 1967 la situació va arribar a tal punt que fins i tot va fer dubtar Mao de la viabilitat del seu projecte. Tota l'estructura del partit a Shanghai –fidel a Mao i instigadora de bona part dels esdeveniments que van desencadenar la Revolució Cultural– va quedar desmantellada i substituïda per una organització obrera revolucionària que va proclamar la Comuna de Shanghai. Mao va témer que s'hagués arribat massa lluny i va criticar obertament aquesta comuna com una simple forma d'anarquia. Hi va haver atacs a l'Exèrcit Popular d'Alliberament i, entre altres incidents, l'ambaixada britànica a Beijing va ser presa per una turba que la va incendiar. Mao finalment va enviar l'exèrcit per restaurar l'ordre.

La repressió als guàrdies rojos que hi va haver després va ser sagnant: milers de persones van morir en els enfrontaments. Milers de guàrdies rojos van ser enviats al camp per aprendre dels camperols. Molts quadres i intel·lectuals van tenir el mateix destí amb la consigna d'estudiar el pensament de Mao Zedong i aprendre mitjançant el treball manual. El protagonisme que havia assumit l'exèrcit –fidel seguidor de Mao en els moments de dificultat– va quedar ratificat amb la designació oficial de Lin Biao com a successor de Mao en la direcció del partit i de la República Popular.

Quan el moviment de masses dels guàrdies rojos va finalitzar, la glorificació de Mao va arribar al màxim. Els matrimonis es juraven fidelitat davant del seu retrat, hi havia sales de lleialtat als pobles per a retre-li culte i a les cases hi havia santuaris domèstics; abans dels àpats es feien reverències al líder, i les seves *Obres selectes* figuraven a cada casa. Es va instaurar una sèrie de rituals maoistes que va penetrar en tots els aspectes de la vida dels xinesos, des del moment de llevar-se fins al d'anar-se'n a dormir. També a la feina es reproduïen aquestes cerimònies:

"Les botigues obren les portes uns quinze minuts abans de l'inici de la jornada laboral i el personal emprèn les activitats de les "tres lleialtats" juntament amb els clients. Plegats, personal i clientela, saluden el president Mao, canten *L'Est és roig*, desitgen amb respecte una llarga, llarga vida al president Mao, i al vicepresident Lin una salut excel·lent, i conjuntament estudien les *Instruccions supremes* i el "Prefaci a la nova edició" [de Lin Biao] de les *Cites del president Mao*."

Citat per: R. Macfarquhar; M. Schoenhals (2009). *La revolució cultural china* (pàg. 377). Barcelona: Crítica.

Però més enllà de les repercussions socials i ideològiques, les conseqüències dels primers anys de la Revolució Cultural es van fer sentir en l'economia de manera dramàtica. El 1967, la producció industrial i agrícola va caure prop d'un 10% respecte de l'any anterior, descens més accentuat a les ciutats, on els estralls dels disturbis provocats pels estudiants i obrers van ser més grans. Fins i tot el tràfic de mercaderies per ferrocarril va quedar greument afectat –el descens va ser del 25%– pels viatges gratuïts dels guàrdies rojos i la seva presa d'alguns nusos ferroviaris estratègics. Al camp, l'anarquia va afectar la recol·lecció de les collites i el transport del gra, el proveïment de productes i matèries fonamentals, i fins i tot va estimular la proliferació del banditatge. El 1968, el descens de la producció no va ser tan dràstic, però va resultar un any igualment desastrós per a l'economia xinesa, i els racionaments, que havien estat habituals des de l'inici de la República Popular, van arribar a afectar productes tan quotidians com l'arròs o l'oli. Malgrat que el Govern continuava afirmant que la Revolució Cultural era un èxit, els problemes generalitzats eren evidents. En algunes províncies fins i tot es va optar per tornar als sistemes d'agricultura familiar i deixar de banda la producció col·lectiva que havia estat l'estendard de Mao en matèria d'ideologia econòmica.

1.5. El final del maoisme

Passada la febre inicial de la Revolució Cultural, a partir del 1969 comença la reconstrucció de l'Administració i de l'estructura del partit. Es van tornar a obrir les universitats i les escoles (tot i que no va passar el mateix amb els exàmens d'accés, que depenia de les recomanacions dels candidats que feien les unitats de treball basant-se en criteris polítics). Dos fets significatius i molt relacionats marquen l'inici de la dècada de 1970: l'allunyament de Mao i Lin Biao i l'acostament del primer als Estats Units, envers el qual Lin es mostrava recelós.

El 1971, el secretari d'estat nord-americà, Henry Kissinger, va visitar la Xina extraoficialment. El mateix any, l'Assemblea General de les Nacions Unides va admetre la Xina com a estat membre, en detriment de Taiwan. El febrer del 1972, després de la sobtada desaparició de Lin Biao, Richard Nixon va visitar la Xina en un gest al món dels reequilibris geopolítics que s'estaven produint a l'Àsia oriental. Els Estats Units van reconèixer que Taiwan era part integrant i indivisible de la Xina i van decidir retirar les seves forces de l'illa, que fins llavors havia estat un element fonamental de la seva estratègia al Pacífic asiàtic.

Inesperadament, Lin Biao va morir el 1971 en circumstàncies poc transparents, quan l'avió en el qual fugia, després que el seu propi fill hagués planejat atemptar contra Mao, es va estavellar en territori de Mongòlia. La caiguda de Lin Biao va portar la població a un escepticisme fonamentat cap a la cúpula del Partit Comunista: després d'una campanya de glorificació de Lin Biao, ara havien d'acceptar que el suposat successor de Mao era en realitat un traïdor. De fet, el poble xinès ja s'havia acostumat a canviar sobtadament d'actitud envers

Bibliografia

Per tal d'ampliar aquest subpartat, vegeu:

R. Macfarquhar; M. Schoenhals (2009). *La revolución cultural china* (pàg. 459-645). Barcelona: Crítica.

J. Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 609-659). Nova York: Norton.

R. MacFarquhar (1991). "The Succession of Mao and the End of Maoism". A: MacFarquhar i Fairbank (eds.). *Cambridge History of China. The People's Republic* (vol. 15, pàg. 305-341). Cambridge: Cambridge University Press.

els seus líders: Liu Xiaoqi, Peng Dehuai i Deng Xiaoping ja havien passat de ser líders a ser vilipendiats per la propaganda oficial. El poble responia a les crides de crítica massiva però cada vegada ho feia amb menys convenciment.

De fet, entre el 1971 i 1976 hi va haver una lluita constant pel poder entre els radicals que Mao havia encimbellat, la base dels quals era la ciutat de Shanghai, i els representants de l'ala pragmàtica dins del partit. Els radicals eren liderats per la dona de Mao, Jiang Qing, cap visible de l'anomenada *Banda dels Quatre*, que des dels primers compassos de la Revolució Cultural havia actuat com a executora dels plans del seu marit. Per la seva banda, el primer ministre Zhou Enlai (1898-1976), sempre partidari de les polítiques de tipus pragmàtic malgrat que mai no va desafiar directament Mao Zedong, va aconseguir recuperar de les purgues de la Revolució Cultural Deng Xiaoping, nomenat viceprimer ministre i membre del Comitè Permanent del Politburó el 1973 i 1975, respectivament. L'èmfasi de Zhou en la recuperació econòmica mitjançant les denominades *quatre modernitzacions* (que es referien a l'agricultura, la indústria, la defensa i la ciència i la tecnologia), la recuperació dels exàmens d'accés a la universitat o la posada en marxa d'una estratègia exportadora de matèries primeres i d'importació de tecnologia occidental, van ser percebuts per Jiang Qing i la Banda dels Quatre com una traïció al president.

El 1974 era evident que s'apropaven canvis: Zhou Enlai tenia càncer, Mao Zedong patia de Parkinson i cada vegada estava més allunyat de la vida política activa; el vell camarada d'armes de Mao, Zhu De, ja tenia més de vuitanta anys. Els membres de la Banda dels Quatre continuaven, tanmateix, fidels a les seves idees radicals: defensaven el manteniment de les comunes nascudes amb el Gran Salt Endavant, insistien en la necessitat d'un bon origen de classe (és a dir, haver nascut en famílies camperoles pobres o de treballadors industrials) per a ser admès a les escoles; continuaven afirmant la necessitat de desplaçar els joves educats a les ciutats fins al camp; fins i tot continuaven impulsant la figura dels metges descalços –el 1974 van assolir la xifra d'un milió–; desconfiaven de les tendències aperturistes de la Xina a l'escenari internacional; i, per sobre de tot, insistien en la necessitat del control polític de les arts i la literatura, que havia de tenir com a única finalitat ensenyar i enaltir la puresa revolucionària.

Zhou Enlai, Deng Xiaoping i altres planificadors de marcat tarannà pragmàtic seguien una direcció contrària, i reclamaven la necessitat de modernitzar globalment la Xina, per a la qual cosa admetien fins i tot la col·laboració d'experts estrangers. Malgrat haver caigut en desgràcia el 1966, Deng mantenia un grup de suport important dins del Partit Comunista. L'habilitat de Deng per a contrarestar les polítiques de la Banda dels Quatre el va convertir en el seu enemic principal. El 1974 va declarar que l'"autoconfiança" en les capacitats de la Xina que proclamaven els Quatre –excusa per no haver de recórrer a la cooperació amb els Estats Units– no implicava necessàriament una "autoreclusió".

Els radicals, per part seva, atacaven amb campanyes que criticaven els esforços modernitzadors que feia un segle havien encapçalat Li Hongzhang i Zhang Zhidong, subterfugi gens dissimulat per a atacar Zhou i Deng, respectivament.

En aquest context, sorgeix la figura de Hua Guofeng (1921-2008), que havia donat suport al desenvolupament a Hunan del Gran Salt Endavant i, més tard, de la Revolució Cultural, i que, després d'investigar els suposats intents d'assassinat de Mao per part de Lin Biao, va ser promogut a ministre de Seguretat Pública el 1975. Hua donava suport a les comunes com a model de desenvolupament econòmic, tal com feia la Banda dels Quatre, però amb mesures eficients de modernització, no solament mecanització, que havien de permetre augmentar d'una manera exponencial la producció agrícola del país. En altres paraules, Hua va donar suport a les quatre modernitzacions que ja havien descrit Zhou Enlai i Deng Xiaoping, encara que reelaborades sota la retòrica maoista. Al final del 1975 les idees de Hua havien arribat a totes les províncies, i prop d'un milió de funcionaris del partit va ser enviat al camp per a aprendre els mètodes nous que proposava.

El 8 de gener del 1976 Zhou Enlai va morir després d'una llarga malaltia. Mao no va expressar cap pesar ni va assistir als funerals d'estat. El país sencer va entrar en un estat de dol col·lectiu com a mostra d'estima a Zhou per la imatge d'estabilitat i ordre que havia projectat en els moments més difícils. Deng Xiaoping va llegir en el funeral un panegíric de suport i adhesió total a la figura de Zhou i tot el que havia representat. Poc després, al febrer, Hua Guofeng va ser nomenat primer ministre en substitució de Zhou. En aquestes circumstàncies, després de la mort del seu principal valedor, la campanya dels radicals contra Deng va tardar poc a intensificar-se.

El 4 d'abril del 1976, durant la festivitat xinesa dels difunts (*Qingmingjie*) milers de persones van anar espontàniament a retre tribut a Zhou davant del memorial als màrtirs de la Revolució de la plaça de Tiananmen. Els primers enfrontaments i arrestos no es van fer esperar. En altres ciutats es van fer homenatges similars. Tot i així, malgrat que les manifestacions populars deixaven clara la posició del poble xinès, Deng Xiaoping va ser destituït de tots els càrrecs tres dies després i Hua Guofeng es va convertir en vicepresident del Partit Comunista Xinès. Aparentment, els radicals havien vençut en la pugna contra els pragmàtics.

En els mateixos mesos va morir el mariscal Zhu De, i poc després, el juliol del 1976, hi va haver el terratrèmol de Tangshan (Hebei), que va causar 250.000 morts a la regió. El desastre, que va ser percebut popularment com un senyal dels canvis que s'acostaven, es va girar en contra de Jiang Qing i la Banda dels Quatre, que el van intentar utilitzar políticament al seu favor. Finalment, el 9 de setembre del 1976, mor Mao Zedong. Més de 300.000 persones van assistir al funeral per retre-li homenatge, però el sentiment popular era molt lluny de la sinceritat mostrada mesos enrere amb motiu de la mort de Zhou Enlai.

Sense donar senyals que els possessin en alerta, Hua Guofeng va ordenar al començament del mes d'octubre l'arrest de la Banda dels Quatre. Hua va tenir el suport del comandant militar de Beijing, Wang Dongxing, home fidel a Mao i encarregat de la seguretat del president des de feia dècades. La banda va ser acusada d'organitzar complots diversos, intentar formar un exèrcit propi, proposar mesures ineficaces i errònies, incitar les masses a destruir-se a si mateixes, aconseguir interrompre la producció industrial, humiliar els veterans del partit sense motius raonables, sabotejar amb les seves accions el comerç exterior, etc. Hua es va convertir immediatament després en el president del Comitè Central del Partit Comunista Xinès i de la Comissió Militar, càrrecs que va sumar a la presidència de la República Popular. D'aquesta manera, reunia en la seva persona el control del partit, de l'exèrcit i de l'Estat.

2. De la Xina de les reformes al segle XXI

Després de la mort de Mao i els disturbis polítics que se succeeixen, la Xina entra en una nova era de reconstrucció política, econòmica i social. Deng Xiaoping es converteix en l'actor principal d'aquest període; s'allunya del passat més immediat i estableix les bases que marquen, d'una banda, l'imparable ascens econòmic del país cap al segle XXI i, de l'altra, els titubejos davant les necessitats de reforma política. El mateix Deng posarà fi al dolorós record de les agressions occidentals del passat quan lideri les negociacions per a la retrocessió de Hong Kong a la Xina. Encara que morirà mesos abans que sigui efectiva, els seus successors continuaran la seva línia política de creixement econòmic, obertura al context internacional i fre a les reformes polítiques.

2.1. L'era de les reformes

L'ascensió de Deng Xiaoping com a líder de la Xina no va ser immediata ni senzilla. La situació dins del partit es caracteritzava per la seva complexa inestabilitat, la tasca de reconstrucció que haurien de fer els dirigents xinesos era àrdua i els mitjans de què disposaven eren limitats. Tot i així, quan Deng es va convertir en el nou timoner del partit i del Govern xinès, es va iniciar un procés de transformació global en el camp econòmic que es va allunyar dels deliris ideològics de l'era de Mao Zedong i va fixar les bases de la posició actual de la Xina en el món global contemporani.

2.1.1. El Govern de Hua Guofeng i la rehabilitació de Deng

Durant els esdeveniments que marquen l'ascens de Hua Guofeng, Deng Xiaoping havia marxat de Beijing i s'havia refugiat a la província de Guangdong, on tenia la protecció del governador militar de la regió. El suport d'aquest i altres alts càrrecs del partit i la pressió popular van provocar que, el juliol del 1977, Hua Guofeng es veiés obligat a acceptar que Deng fos reelegit viceprimer ministre i tornés al Politburó i a la Comissió Militar. Durant els dos anys següents, entre el 1977 i 1978, la política xinesa mantindrà una evolució ambigua, fruit dels diferents plantejaments de Hua i Deng. Es mantindran les comunes i es perseguirà l'economia rural privada, però es desenvoluparà el sistema d'aeroports, es milloraran les infraestructures portuàries, s'invertirà en oleoductes, es realitzaran proves nuclears, es llançaran satèl·lits, s'impulsaran els intercanvis comercials amb els Estats Units, etc. No va ser fins a finals de 1978, concretament a la reunió del Comitè Central del Partit Comunista, quan es va oficialitzar la política de les quatre modernitzacions alhora que es va permetre a les famílies realitzar activitats complementàries a les fixades per la planificació estatal.

Bibliografia

Per tal d'ampliar aquest subapartat, vegeu:

J. Gardner (1982). *Chinese Politics and the Succession to Mao*. Londres: Macmillan.

R. Baum (1994). *Burying Mao: Chinese Politics in the Age of Deng Xiaoping*. Princeton: Princeton University Press.

H. Harding (1981). *China's Second Revolution: Reform After Mao*. Washington: Brookings Institution.

Significativament, es tracta d'un moment d'activitat intensa i decisiva en l'àmbit de les relacions internacionals. La Xina decideix donar suport enèrgicament al Govern de Pol Pot a Cambodja, malgrat les atrocitats que cometia. Les tensions amb la Unió Soviètica s'intensifiquen quan aquesta intervé en el conflicte del Vietnam. Això contrasta amb la ratificació de les relacions amb els Estats Units, després que l'Administració Carter decidís normalitzar definitivament els vincles diplomàtics amb la Xina, estancats des del 1972 per la implicació de Nixon en l'assumpte Watergate. Hi cal sumar acords econòmics amb França, la Gran Bretanya i el Japó. Es tracta, doncs, d'un període en què el Govern xinès pren una direcció clarament participativa en l'escenari internacional, al contrari del que els radicals havien pretès durant els anys anteriors.

Pel que fa als assumptes interns, es posen en marxa plans de modernització ambiciosos en tots els àmbits, començant pel més bàsic, l'educació, que havia representat un dels camps de batalla més importants de les campanyes de Mao. Es desenvolupa un projecte per a formar 800.000 investigadors en temes prioritaris de tecnologia; s'implementen polítiques per a obrir 88 universitats l'accés a les quals és regulat ara per exàmens rigorosos i desenes d'escoles tècniques; el 1978 s'envien 480 estudiants a l'estranger, i es rehabiliten els científics que havien estat desplaçats al camp. De manera similar, es commuten les condemnes de tots els que havien estat empresonats erròniament des del 1957 per presumptes crims dretans. I com a símbol del canvi de règim produït, apareix a Beijing una pancarta en la qual es denuncia que Mao Zedong havia donat suport a la Banda dels Quatre i havia permès els atacs a Deng.

Una de les decisions més fonamentals per a assegurar la viabilitat del procés de modernització va consistir a crear les zones econòmiques especials. Es tracta de petites zones urbanes on s'intenta incentivar la inversió de companyies estrangeres i, a canvi, s'ofereixen unes condicions avantatjoses per als inversors. El juliol del 1979 es van crear les quatre primeres a les províncies de Guangdong i Fujian –les zones de Zhuhai, Shenzhen, Shantou i Xiamen. A més dels avantatges que representava invertir en un país en vies de desenvolupament, el Govern xinès prometia a les companyies estrangeres l'edificació de plantes industrials, la formació de treballadors qualificats amb salaris baixos, una reducció important de taxes i impostos, a més d'incentius financers.

Tot i així, la resposta inicial va ser tímida, en part a causa de la falta de preparació dels treballadors, la lentitud de la burocràcia xinesa i la baixa qualitat dels resultats, malgrat la forta inversió que va fer el Govern xinès. A més, en aquestes zones d'economia mixta van aparèixer problemes socials importants, alguns dels quals es convertirien en exponents de la nova societat que s'estava gestant: mercat negre, corrupció, prostitució, bandes criminals, etc. Malgrat aquests problemes inicials, però, en la dècada posterior, les zones econòmiques especials es convertirien en un dels motors fonamentals del desenvolupament econòmic de la Xina. De totes maneres, l'establiment de les regions econòmiques especials estava condicionat al desenvolupament d'indústries dirigides cap a l'exportació de productes. A les zones econòmiques especials es perme-

Bibliografia

Sobre les reformes econòmiques, podeu consultar les obres següents:

Barry Naughton (2007). *The Chinese economy. Transitions and growth*. The MIT Press.

Ezra F. Vogel (2011). *Deng Xiaoping and the transformation of China*. Harvard Belknap Press.

tia la importació de béns d'equipament i de béns de producció que servien per a fabricar productes acabats que després s'exportaven: al principi, aquests béns tenien poc valor afegit i necessitaven poca inversió tecnològica, com per exemple el tèxtil, però a poc a poc es va anar desenvolupant una indústria electrònica que depenia molt de les inversions asiàtiques. En aquestes zones, la Xina va copiar el model de desenvolupament que tant d'èxit havia tingut tant a l'economia japonesa com en els anomenats *tigres asiàtics*: Hong Kong, Singapur, Taiwan i Corea del Sud.

Al camp es van impulsar les anomenades *activitats complementàries*, que havien estat objecte d'atac dels radicals d'esquerres en els últims anys i que, a partir de llavors, van permetre als camperols diversificar les seves activitats econòmiques i completar els seus ingressos més enllà de l'explotació agrícola. Per a alleujament dels camperols, el Govern va augmentar els preus que pagava pel cereal que formava part de la quota de producció, alhora que va rebaixar els preus dels insecticides, la maquinària agrícola, els fertilitzants, etc. Però perquè aquests costos no repercutissin en el consumidor urbà, es van preveure subsidis als preus dels aliments per a assegurar un augment proporcionat.

Els camperols podien tenir lliurement petites explotacions agrícoles i ramaderes i la producció de béns d'alimentació es va multiplicar. Als anys vuitanta van a emergir petits mercats locals que venien aquests excedents i això va permetre millorar el nivell de vida de la població. A poc a poc, aquests productes produïts privadament es van anar distribuint cap a la ciutat, en què convivien els mercats oficials (amb preus fixats per l'estat) amb mercats privats (al principi pràcticament clandestins), en els quals hi havia molta més oferta de productes, tot i que els preus eren més cars. Deng Xiaoping va permetre aquesta situació i durant un temps a la Xina hi havia dos tipus de preus que convivien, en el que s'anomenà *mecanisme de doble carril*.

Una de les qüestions més importants que calia resoldre feia referència a la lectura que s'havia de fer del passat recent del partit i a la valoració de la figura de Mao. Es va procurar fer una síntesi que, malgrat ser ambivalent, permetia considerar el president com la figura més fonamental dins de la història del partit, alhora que es podia criticar una part de la seva obra. Es va afirmar que les quatre modernitzacions que Deng Xiaoping i Zhou Enlai havien defensat com a base per a reconstruir la Xina ja eren implícites en el pensament de Mao. Però es va admetre que el president no havia estat lliure d'"errors i faltes". L'objectiu últim era integrar les idees del maoisme amb la pràctica concreta de la modernització, mentre que es podia fer marxa enrere en algunes de les decisions preses per Mao. Per exemple, el gener del 1979 es van eliminar les discriminacions de classe als fills de terratinents o camperols rics.

Com a conseqüència de la seva major influència dins del partit, el pes de Deng en la direcció del Govern era més decisiu que el de Hua Guofeng, malgrat que aquest ocupava encara els càrrecs de màxim rang. Com a mostra, Deng va viatjar el 1979 als Estats Units, on es va entrevistar amb el president Carter i

diversos congressistes, i posteriorment va visitar les seus de la NASA a Houston, de Coca-Cola a Atlanta o de Boeing a Boston; i en el viatge de tornada va fer una escala a Tòquio, on es va entrevistar amb el primer ministre Masayoshi Ohira. Després d'ocupar la portada de la revista *Time*, Deng Xiaoping s'havia erigit com el gran líder de la Xina postmaoista en el panorama nacional i internacional.

2.1.2. La cinquena modernització

Al final del 1978, en diversos murs de Beijing van començar a aparèixer articles manuscrits que reclamaven obertament les llibertats democràtiques. En el nou clima d'oberturisme que s'estava forjant, tan allunyat dels camins seguits durant el període de Mao, semblava possible i fins i tot raonable el naixement de formes d'expressió noves per als intel·lectuals. Després de gairebé tres dècades en què no havia estat possible pronunciar cap paraula contra l'ortodòxia ideològica que marcava el partit si no es volia formar part de les quotes d'exiliats al camp o els centres de treball, els joves intel·lectuals van començar a expressar-se amb més llibertat.

Aquell mateix any, els diaris controlats per l'Estat havien començat a publicar textos sobre els horrors de la Revolució Cultural, fet que donaria naixement al que es coneix com a *literatura de les cicatrius*; es van tornar a publicar algunes obres que havien estat prohibides durant les dècades anteriors; es van organitzar congressos sobre religions, tema que pocs anys abans havia estat considerat tabú; van aparèixer revistes noves i butlletins publicats per particulars en què col·laboraven els joves intel·lectuals més destacats del moment. Però la forma d'expressió més immediata i popular eren els cartells que s'enganxaven a les parets. Entre els llocs escollits per a fer públics els seus pensaments, va destacar un mur de grans dimensions situat al costat de la paret oest de la Ciutat Prohibida que acabaria sent conegut com el *mur de la democràcia*.

Molts dels assajos o poemes breus que apareixien als murs eren simples panegírics a Deng Xiaoping, popularment considerat per molts com el dirigent que havia conduït la Xina i el seu poble cap a una nova era. També hi havia crítiques més o menys directes o velades a Mao Zedong. Entre tots els escrits que van aparèixer al final del 1978 destaca una pancarta titulada *La cinquena modernització*, escrita per un jove anomenat Wang Jingsheng. La modernització a la qual feia referència el títol, i que no era entre les que Zhou Enlai i Deng Xiaoping havien impulsat, era la democràcia, que havia de substituir l'"autocràcia" del partit que asfixiava els obrers i camperols de tota la Xina.

El mateix mes de desembre en què apareix el text de Wei Jingsheng, hi comença a haver manifestacions als carrers per a reclamar llibertat, democràcia i respecte pels drets humans. El que al començament és un moviment poc significatiu d'uns quants activistes, a l'inici del 1979 es converteix en un moviment de masses que arrossega milers de joves, treballadors i fins i tot obrers arribats de fora de Beijing per reclamar el dret a un habitatge digne, que s'acabessin els

Bibliografia

Sobre aquest subapartat, vegeu:

A. J. Nathan (1986). *Chinese Democracy*. Berkeley: University of California Press.

problemes de fam i misèria que encara se sofrien en moltes regions, seguretat i estabilitat laboral, etc. És possible que Deng hagués encoratjat el moviment al començament, ja que des de l'inici havia estat molt crític amb la posició de Hua Guofeng, però a mitjan gener les manifestacions havien anat massa lluny i el partit va decidir actuar amb celeritat. En les setmanes posteriors es van succeir els arrestos d'escriptors i editors sospitosos d'haver participat en els esdeveniments o d'haver-los instigat. El mateix Wei Jingsheng va ser detingut i va ser jutjat sumàriament, acusat fins i tot d'espionatge. Deng Xiaoping va condemnar públicament els excessos del moviment que inicialment l'havia assenyalat com l'alliberador del poble xinès. Finalment, es van clausurar tots els diaris que havien aparegut durant els mesos anteriors i es van arrencar tots els cartells dels murs.

Era evident que no hi havia lloc per a una cinquena modernització en el nou programa polític del Partit Comunista Xinès.

2.1.3. Deng, nou timoner de la Xina

Encara que Hua Guofeng va ocupar fins al 1980 els càrrecs de jerarquia més alts dins del partit, l'Estat i l'exèrcit, Deng mantenia uns vincles més sòlids amb els màxims dirigents de les institucions fonamentals del país i els intel·lectuals. Tenint en compte les circumstàncies que li havien permès arribar al poder, Hua era considerat el successor de Mao. Però després de la detenció de la Banda dels Quatre i la demolició de l'ala radical del partit i dels últims residus de la Revolució Cultural, aquest honor era interpretat d'una manera dual. El 1976 havia defensat que calia seguir cegament les paraules de Mao per a assegurar la continuïtat del seu llegat.

Tanmateix, des de llavors la situació política dins del partit havia evolucionat enormement, s'havien criticat directament les accions i decisions de Mao, de manera que l'actitud de Hua era vista amb més recel que admiració. Per la seva banda, en una mostra d'habilitat i estratègia, trets que el caracteritzaven, Deng va fer seu el lema maoista de "buscar la veritat en els fets". La pràctica, l'acció, les decisions que es podien aplicar immediatament, eren l'únic principi que havia de bastir la reconstrucció de la Xina. Aquesta actitud va conferir a Deng una imatge pública de polític pragmàtic, allunyat de radicalismes ideològics.

Bibliografia

Sobre aquest subapartat, vegeu:

J. Gardner (1982). *Chinese Politics and the Succession to Mao*. Londres: Macmillan.

R. Baum (1994). *Burying Mao: Chinese Politics in the Age of Deng Xiaoping*. Princeton: Princeton University Press.

H. Harding (1981). *China's Second Revolution: Reform After Mao*. Washington: Brookings Institution.

Deng va aconseguir impulsar l'ascens al poder de Hu Yaobang (1915-1989), defensor pragmàtic de la necessitat de la modernització científica i tecnològica del país que a més era percebut com un aliat en els cercles intel·lectuals. El 1980 Hu Yaobang es va convertir en membre del Comitè Permanent del Politburó i va ser nomenat secretari general del partit. Amb ell va ascendir Zhao Ziyang (1919-2005), conegut per les seves polítiques molt pragmàtiques i eficients que van permetre la recuperació agrícola en regions devastades; aquell mateix any va passar a formar part del Comitè Permanent i poc després va ser nomenat primer ministre, en substitució de Hua Guofeng. D'aquesta manera, el 1980 Deng ja havia passat a controlar *de facto* tots els òrgans de direcció de la República Popular, ja fos ell mateix directament, o per mitjà dels seus protegits. L'últim dels càrrecs que va ostentar Hua Guofeng va ser el de president de la Comissió Militar; però les relacions de Deng dins de l'exèrcit li van assegurar el control real de l'estament castrense.

Arraconat Hua, entre 1980 i 1981 Deng va posar en marxa una de les tasques més delicades per al Partit Comunista: dur a terme una revisió i avaluació oficial del llegat de Mao Zedong. Com a conclusió d'aquest procés, es van criticar els excessos esquerrans del fundador de la República Popular: es va estimar que Mao havia actuat correctament en un 70% de les seves decisions; els errors que constituïen el 30% restant havien arribat fonamentalment al final de la seva vida, especialment amb els disturbis de la Revolució Cultural. No obstant això, el dictamen final establia que, malgrat aquests errors, el valor del pensament de Mao i el seu paper en la revolució i el lideratge del país eren innegables: l'única via per a salvar la Xina era el socialisme.

Amb l'avaluació del llegat del partit, es va iniciar la rehabilitació dels líders que havien estat perseguits durant algunes de les campanyes maoïstes, entre d'altres, Liu Shaoqi –mort durant la Revolució Cultural–, considerat de manera oficial un traïdor a l'Estat i al partit. En el mateix context, el 1980 es van iniciar els judicis a la Banda dels Quatre. Els seus membres van ser acusats de causar la mort de 35.000 persones durant la Revolució Cultural i d'haver mantingut vincles amb el Kuomintang al començament de la revolució. Jiang Qing i Zhang Chunqiao van ser condemnats a mort (encara que mai executats), Wang Hongwen a cadena perpètua i Yao Wenyuan a divuit anys de presó. Amb l'avaluació de l'obra de Mao, la relegació de Hua Guofeng i la condemna de la Banda dels Quatre, Deng havia aconseguit eliminar qualsevol vestigi d'esquerranisme radical i havia deixat clara la línia política per la qual apostaria.

Deng Xiaoping
Font: Jonathan Spence; Anping
Chin (1996). *The Chinese
Century. A Photographic History*.
Londres: Harper & Collins.

2.1.4. Desafiaments demogràfics

Un dels primers reptes a què el Govern de Deng es va haver d'enfrontar per aconseguir que els canvis econòmics planificats arribessin a bon port consistia a controlar el fort creixement que experimentava la població de la Xina. El diagnòstic el va presentar el cens estatal que es va finalitzar el juliol del 1982: a la Xina hi havia un total de 1.008 milions d'habitants, entre els quals destacaven els 160 milions de dones que tenien entre deu i vint-i-quatre anys, amb el perill de *baby boom* que aquest grup representava. Calia dur a terme actuacions immediates.

El problema demogràfic no era desconegut, i ja des de la primera dècada posterior a la fundació de la República Popular s'havia fet explícit. El 1953 es van aprovar lleis de control i avortament. Poc després, el 1956, Zhou Enlai va tornar a insistir en la necessitat de controlar l'índex de naixements. Però els intents inicials van quedar frustrats pel posicionament personal de Mao Zedong i les campanyes antiesquerres del 1957: els defensors de les mesures de control demogràfic van ser purgats majoritàriament i durant el Gran Salt Endavant i la Revolució Cultural no hi va haver cap iniciativa similar.

El 1980 s'inicien les primeres mesures, amb la promulgació d'una llei nova del matrimoni. Les campanyes d'educació familiar que es duen a terme per tot el país impulsen que el primer fill – i idealment l'últim– es tingui a partir dels vint-i-cinc anys. Es reforcen els mètodes de control; s'imposa el DIU a les dones que ja tinguin un fill i l'esterilització del marit o la dona després del naixement del segon. Es fixen quotes d'esterilització per províncies i en molts casos s'obliga a avortar en situació de gestació avançada. Els pares amb un sol fill es beneficien de contractes privilegiats per a l'ús de les terres agrícoles amb la condició de no tenir cap més fill. El resultat d'aquestes campanyes – conegudes popularment com a *política del fill únic*– és que, el setembre del 1981, setze milions de dones havien sofert una lligadura de trompes i s'havia practicat la vasectomia a quatre milions d'homes (Spence, 1991, pàg. 686).

El problema demogràfic no es limitava només al volum de la població. L'augment de productivitat del país no podia amagar l'apressant manca de terres d'ús agrícola, tal com demostra la quantitat de terra disponible *per capita* (taula 2), en part en conseqüència dels desastres del Gran Salt Endavant – desforestació, contaminació, mals projectes d'irrigació–, que havien posat en perill superfícies importants de terres agrícoles, i també del creixement del país –ferrocarrils, habitatge, carreteres, etc., que només es podien ampliar a costa de les terres expropiades. Malgrat l'augment de productivitat, s'havia arribat a una escassetat de terres accentuada. Un altre dels grans problemes causats per la demografia afectava les ciutats: la inversió pública en indústria havia descuidat l'habitatge, i a la mort de Mao les famílies urbanes vivien amuntegades en petites habitacions que en la majoria dels casos es trobaven en un estat deplorable.

Bibliografia

Per tal d'ampliar les qüestions demogràfiques, vegeu:

J. Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 682-694). Nova York: Norton.

T. White (1994). "The Origins of China's Birth Planning Policy". A: C. Gilmar-tin; G. Hershatter; L. Rofel; T. White (eds.). *Engendering China: Women, Culture and the State*. Cambridge: Harvard University Press.

S. Wong (1984). "Consequences of China's New Population Policy". *China Quarterly* (núm. 98, pàg. 221-240).

Taula 2. Terres agrícoles per capita a la Xina i els Estats Units (1978-79) (en milions d'hectàrees)

País	Superfície total	Superfície agrícola	Superfície agrícola <i>per capita</i> (m ²)
Xina	960	99	1.010
EUA	930	186	8.090

Font: adaptat de: J. Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 687). Nova York: Norton.

El creixement econòmic experimentat havia implicat millores notables en el sistema sanitari. Això va contribuir a l'aparició d'un problema vinculat a les societats en desenvolupament: l'edat creixent de la població, amb una esperança de vida que augmentava considerablement a les regions urbanes (taula 3).

Taula 3. Esperança de vida, 1957-1981

Any	Homes		Dones	
	Zones urbanes	Zones rurals	Zones urbanes	Zones rurals
1957	63,5	59	63	59,7
1981	69	65,5	72	68,5

Font: adaptat de: J. Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 688). Nova York: Norton.

Precisament, el desequilibri entre el món rural i l'urbà es convertirà en un dels reptes més importants que Deng Xiaoping i els seus successors no aconseguiran resoldre. Per a evitar un transvasament incontrolat de població de les regions agrícoles –amb un desenvolupament econòmic més baix i infraestructures sanitàries, socials i educatives deficientes–, es van introduir i es van millorar les mesures legals de control i registre de la població (el conegut *hukou*).

Però tot i així les urbs, especialment les de la costa, concentraven el creixement més alt del país, la qual cosa accentuava les disparitats econòmiques respecte a les regions rurals de l'interior i marcava l'inici d'un procés d'urbanització de la població, que és un dels màxims exponents de la Xina del segle XXI: del 17,4% de població urbana el 1976 es va passar al 20,2% el 1981 i al 23,5% el 1983 (Spence, 1991, pàg. 689).

L'últim gran repte al qual havien de respondre els governants xinesos era el de l'estructura i el nivell de formació de la força de treball. La vida laboral començava, de mitjana, molt aviat i també acabava abans que a la majoria dels països industrialitzats. Calia una reforma que posés fi a aquesta tendència, ja que impedia la formació dels treballadors joves i generava un volum important de població dependent en edat encara productiva. El 1982, només el 38% dels treballadors xinesos tenia entre trenta-cinc i seixanta anys, franja en la qual se suposen els nivells més alts d'experiència i competència. De fet, el mercat laboral xinès es caracteritzava pel seu baix nivell educatiu: segons el cens del

1982, el 28% dels treballadors eren analfabets i el 34% havia deixat els estudis després de l'educació primària. Pel que fa a la població camperola, el 74% no havia passat de la primària. Però el problema del baix nivell de qualificació dels treballadors afectava també el partit: un 27% dels seus quadres i dels membres del sistema administratiu estava en la mateixa situació, i només el 5,8% tenia educació universitària (Spence, 1991, pàg. 689-690).

Les mesures que va adoptar el Govern de Deng Xiaoping van comportar millores notables en l'educació, que van redundar al llarg de la dècada següent en la millor formació i capacitació de la població laboral xinesa. Tanmateix, les arrels del problema demogràfic de la Xina han persistit fins als nostres dies. El problema de la superpoblació no ha quedat resolt amb les polítiques de control de població, i encara que la política del fill únic ha contribuït a fer que aquest problema no s'hagi accentuat encara més, ha tingut efectes perniciosos, com, per exemple, un fort desequilibri en la proporció de sexes o l'envelliment preocupant de la població, que apunta a un augment alarmant de la població dependent en un futur immediat. Alhora, els desequilibris socioeconòmics entre el món rural i urbà s'han accentuat, tot i els esforços de les autoritats centrals del partit.

2.1.5. Nova economia, noves contradiccions

Entre el 1978 i 1982 Deng va concentrar els seus esforços a fer que la Xina es modernitzés econòmicament i tecnològicament, a més d'assegurar-se que en el terreny diplomàtic participés amb garanties com a actor cada vegada més destacat en el context internacional. Però a partir de llavors es va trobar en la difícil situació de continuar acontentant tant els qui s'havien vist beneficiats per les reformes com els qui, en el si del partit, reclamaven cautela. Com a mostra d'això, la política dels anys posteriors no segueix una línia clara i progressiva, i es caracteritza pels avenços bruscos en uns aspectes i les pauses, i fins i tot retrocessos espectaculars, en d'altres.

Al camp, al llarg de la dècada de 1980 es van eliminar els últims vestigis de l'economia comunal. No es tractava només que la família tornés a ser la unitat bàsica de producció i es diversifiquessin les activitats rurals. A més, es van permetre els arrendaments de les terres, primer amb contractes de quinze anys i a partir del 1987, de cinquanta, després dels quals es permetia transmetre les terres als descendents, en un sistema dissimulat d'herència en un país on no existia la propietat privada. Fins i tot la maquinària de les antigues comunes va passar a formar part del mercat de lloguers que va proliferar aquells anys. No obstant això, la consegüent millora generalitzada de la renda entre les famílies rurals va intensificar les desigualtats en les regions menys afavorides per les reformes.

Paral·lelament, es va suprimir el control estatal dels preus de bona part dels productes de consum diari i de la gestió de les empreses públiques, la qual cosa va afectar els salaris, la inversió o la distribució de beneficis. L'objectiu

Bibliografia

Sobre els continguts d'aquest subapartat, vegeu:

R. Baum (1994). *Burying Mao: Chinese Politics in the Age of Deng Xiaoping*. Princeton: Princeton University Press.

G. White (1993). *Riding the tiger: The Politics of Economic Reform in postMao China*. Basingstoke: Macmillan.

J. Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 675-697). Nova York: Norton.

J. Wasserstrom; X. Liu (1995). "Student Associations and Mass Movements". A: D. Davis; R. Kraus; B. Naughton; E. Perry (eds.). *Urban Spaces in Contemporary China*. Cambridge: Cambridge University Press.

prioritari d'aquestes reformes era la rendibilitat del sector públic, no sols mantenir intacte el "bol d'arròs de ferro" –és a dir, l'estabilitat laboral i econòmica dels seus treballadors. Alhora, des de l'inici de la dècada, el nombre d'empreses privades es va multiplicar. Entre les noves empreses que es creen al llarg de la dècada de 1980 – des de petits negocis familiars fins a grans fàbriques– només una minoria reduïda són de titularitat pública. Molt significatiu és l'augment de l'ocupació de dones en el servei domèstic, sector que fins llavors havia estat considerat inconcebible en un país que havia fet de la lluita de classes un dels seus estendards.

També l'exèrcit va ser objecte d'una remodelació profunda. La seva implicació en alguns esdeveniments recents –fonamentalment durant la Revolució Cultural– exigia reformar-ne l'estructura, els mecanismes d'actuació i les funcions. La vella idea de Mao Zedong d'una resposta popular en forma de guerrilles davant d'una invasió estrangera era ja insostenible. L'exèrcit s'havia de mantenir al marge de les discussions ideològiques i ser un cos independent, professionalitzat i modern. La formació dels oficials es va encomanar a acadèmies militars modernes, alhora que el seu accés i ascens en el cos es va deslligar totalment de l'origen. A més, objectiu prioritari per a Deng, els militars van desaparèixer gradualment de les jerarquies més altes del partit, a fi d'evitar que es repetissin alguns episodis del passat. Finalment, la milícia que tant havia promogut Mao va desaparèixer com a tal i va quedar relegada a força de reserva (Joffe, 1987, pàg. 124-133).

Alguns dels esforços reformadors van tenir conseqüències inesperades. Malgrat la millora del sistema educatiu, al llarg de la dècada de 1980 hi va haver un descens del nombre d'estudiants escolaritzats a les escoles primàries. Les reformes econòmiques al camp i la necessitat de les famílies de millorar el seu nivell de vida havien estimulat la proliferació del treball infantil i l'abandonament escolar. Però les principals contradiccions de les reformes encara havien d'arribar. La proliferació del consum, especialment a les zones urbanes, va generar cautes i dubtes en el si del partit. Deng l'havia intentat allunyar de l'estructura administrativa i la presa de decisions del Govern i va promoure el reclutament de quadres joves més ben formats que, amb el pas dels anys, havien de substituir la vella rereguarda burocratitzada. A més, les campanyes contra la corrupció van impulsar l'amonestació i expulsió de milers de membres del Partit Comunista. Per tal d'intentar rejuvenir el Govern, Deng Xiaoping va fixar límits als mandats dels principals òrgans de l'Estat, i el 1987 ell mateix es va retirar del Comitè Permanent del Politburó, encara que va conservar la presidència de la Comissió Militar.

Malgrat els esforços de Deng Xiaoping, entre les files del partit hi havia opositors de pes a les reformes –o més aviat a les conseqüències ideològiques que podien tenir. Per a satisfer aquests sectors més conservadors i aconseguir apaiagar-ne la veu, es van dur a terme diverses campanyes de rectificació: la dels Cinc Èmfasis per a millorar la conducta social, la que es va dur a terme contra la liberalització burgesa, la que es dirigia contra la contaminació espiritual,

etc. No van tenir ni l'abast ni les pretensions de les antigues campanyes ideològiques del període maoista i van ser vigents durant poc temps, però malgrat tot marquen moments de retrocés en l'avenç en les reformes i en la liberalització de la societat xinesa. A més, van generar tensions entre alguns sectors del partit. Però van ser els intel·lectuals i estudiants els qui van fer explícites les seves protestes davant del caràcter regressiu d'aquestes campanyes. Això es traduirà en un malestar especialment palpable a les ciutats. Ja des del 1985 se succeeixen petites manifestacions populars, vagues, disturbis als campus universitaris, protestes obreres i de representants d'ètnies minoritàries, etc. L'alt cost de la vida, els sous baixos, els pressupostos educatius reduïts o els acomiadaments a les empreses públiques es converteixen en un tema reiterat de les protestes. I hi hem de sumar els alts nivells de corrupció que es perceben i que aguditzen tots aquests conflictes.

Els problemes socials no resolts es barregen alhora amb la manca de reformes polítiques: en les manifestacions –les més grans no promogudes pel partit des de la instauració de la República Popular– s'exigeixen més llibertats, especialment de participació política i de premsa. Finalment, aquest polvorí social inestable va esclatar amb motiu de la mort de Hu Yaobang l'abril del 1989. Hu, fins feia només dos anys secretari general del Partit Comunista Xinès, havia estat forçat a deixar aquest càrrec precisament perquè es va considerar que havia estat massa permissiu durant una onada de protestes estudiantils que havia tingut lloc entre el 1986 i 1987.

Quan es va saber que havia mort, milers d'estudiants es van congrega a la plaça de Tiananmen per retre-li tribut i protestar pel tracte que havia rebut del partit. La proximitat del quatre de maig i la força simbòlica que aquesta data tenia per als estudiants –les protestes i reclamacions dels quals havien estat desateses pels dirigents del partit– van contribuir a fer que el moviment tingués més envergadura. Les associacions obreres, amb proclames contra la corrupció i la desocupació, es van unir als estudiants, no solament a Beijing sinó en altres grans ciutats com Shanghai o Nanjing. El moviment va ser aprofitat per altres sectors de la població xinesa per tal de fer explícita la seva situació: per exemple, al Tibet es van succeir les protestes per la presència colonitzadora de xinesos han a la regió.

De fet, l'heterogeneïtat és una de les característiques més destacades del moviment de protesta de Tiananmen del 1989: es van unir manifestants que consideraven que les reformes havien estat insuficients –els estudiants– amb d'altres que veien en les reformes l'origen dels seus mals –els obrers. Malgrat la imatge que de vegades s'ha volgut donar del moviment com una acció més o menys coherent en favor de la democràcia, la realitat va ser molt diferent, ja que fins i tot entre els mateixos estudiants les reclamacions eren molt dispars, fins al punt que el terme *democràcia* era interpretat de manera molt diferent depenent dels grups a què pertanyien.

Les protestes de Tiananmen van prendre un protagonisme mediàtic internacional insòlit, sobretot per la coincidència amb la visita del líder soviètic Mikhaïl Gorbtxov a Beijing. Molts dels estudiants van fer seus alguns dels principis de la *glasnost* reformista que Gorbtxov havia liderat a la Unió Soviètica, mentre que centenars de reporters de tot el món cobrien la doble notícia del que passava a Beijing. Però la pressió afegida que això representava no va servir perquè el Govern xinès cedís. Les diferents reunions dutes a terme entre els representants estudiantils i els dirigents del partit només van aguditzar les distàncies entre les dues parts.

Finalment, el 20 d'abril el Politburó va votar a favor de declarar la llei marcial. La matinada del 3 al 4 de juliol es va produir l'arribada massiva de l'exèrcit a la plaça per a desallotjar els manifestants. Les xifres oficials del Govern xinès parlen de 300 morts com a conseqüència de la repressió, encara que les fonts occidentals coincideixen a assenyalar que hi va haver diversos milers de morts entre els manifestants i, sobretot, els ciutadans que van morir aixafats pels tancs als carrers de Beijing. En els dies següents hi va haver milers d'arrestos, i encara que una minoria va poder fugir a altres països, la majoria dels intel·lectuals dissidents –fins i tot els qui no havien participat en les manifestacions– van acabar condemnats com a "rebels contrarevolucionaris".

2.2. La Xina en el món global

Les conseqüències polítiques de les protestes de Tiananmen van ser immediates. El llavors secretari general del partit, Zhao Ziyang, antic aliat de Deng, va ser destituït del seu càrrec per haver declarat inicialment que les protestes dels estudiants eren raonables. El seu substitut va ser Jiang Zemin (1926-), un polític força discret que tanmateix havia evitat que hi hagués morts a les manifestacions d'estudiants a Shanghai quan n'era l'alcalde. Mesos després, Jiang va succeir Deng Xiaoping com a president de la Comissió Militar del partit, amb la qual cosa ostentava dos dels tres màxims títols que hi havia a la Xina. Finalment, el 1993 va assumir la presidència de la República Popular, fet que el va convertir en el primer dirigent des de Mao Zedong que tenia els tres càrrecs simultàniament.

La reacció internacional davant dels fets de Tiananmen es va traduir en embargaments i sancions econòmiques, encara que els seus efectes van quedar ràpidament difuminats i les relacions comercials internacionals aviat van ser restablertes. La fractura entre els intel·lectuals i el partit va ser més difícil de restaurar. De fet, els intel·lectuals no formaven part dels projectes immediats de Jiang Zemin, atès que es limitaven a restablir el ritme de creixement econòmic.

Quan Deng Xiaoping va morir el 1997, Jiang va heretar un país en creixement però erosionat per problemes de grans dimensions: la corrupció era una constant en tots els nivells de l'aparell administratiu, en algunes ciutats les xifres de desocupació eren desorbitades, fruit del tancament obligat d'empreses estatals,

Bibliografia

Sobre aquest subapartat, vegeu:

M. Ollé (2007). *Made in China: El despertar social, político y cultural de la China contemporánea*. Barcelona: Destino.

J. Nathan (2004). *Los nuevos dirigentes de China*. Barcelona: Ediciones del Bronce.

B. Gilley (1998). *Tiger on the Brink: Jiang Zemin and China's New Elite*. Berkeley: University of California Press.

L'emigració interna no regulada assolí un volum cada vegada més problemàtic i les diferències entre el món rural i l'urbà s'havien radicalitzat. A més, com a conseqüència del fort ritme de creixement de les dues dècades anteriors, van començar a emergir problemes mediambientals difícils de resoldre que amenaçaven el desenvolupament econòmic posterior del país.

Jiang Zemin va anar més enllà en les reformes que havia iniciat Deng i va accelerar-ne el ritme. Si amb Deng Xiaoping la introducció de l'economia de mercat havia estat gradual i en connivència amb les empreses públiques, Jiang Zemin i el seu principal valedor, l'economista Zhu Rongji, van portar a terme reformes profundes que es van implantar sense debat polític ni discussió. Amb ell es va produir una recentralització de les finances i una acceleració de la privatització d'aquelles empreses públiques que eren menys rendibles.

Les zones econòmiques especials es van multiplicar i el comerç exterior xinès va experimentar un creixement que va anar acompanyat d'un fort desequilibri, ja que la Xina exportava molt més del que importava, sobretot amb la seva relació amb els països més desenvolupats. Els problemes d'habitatge es van solucionar a les ciutats amb l'anarquia constructora lligada als permisos públics i a l'emergència d'una classe capitalista molt vinculada a les prerrogatives dels governs locals.

Jiang Zemin va permetre que molts empresaris privats entressin al Partit Comunista i passessin a formar part dels òrgans de decisió dels governs locals. El creixement de la ciutat de Shanghai durant aquell període és un clar símbol d'aquell frenesí de desenvolupament accelerat que, a grans trets, encara perdura a la Xina d'avui. Alhora, el creixement accelerat de l'economia i del comerç exterior va facilitar l'emergència d'una classe mitjana que cada cop es faria més important, sobretot a les ciutats de la costa, i d'una classe alta que cada cop assumia amb menys complexos el consum ostentós de béns de luxe occidentals. En contrast, els obrers de la construcció que venien de les zones rurals a completar les faraòniques construccions vivien en condicions miserables, fet que donava una imatge de fortes desigualtats a la ciutats xineses que encara es viu actualment i que està molt lluny de l'igualitarisme de Mao.

Davant d'aquestes dificultats econòmiques, les reformes polítiques van quedar fora de l'agenda de Jiang Zemin. La gestió econòmica del seu govern va aconseguir mantenir, i fins i tot ampliar, el ritme de creixement del país, malgrat les dificultats a què es va haver d'enfrontar: al llarg del seu mandat, l'economia xinesa va créixer a un ritme imparable de més del 8% anual. Això va significar que el nivell de vida de centenars de milions de xinesos va millorar, fet que alhora va foragitar gradualment el fantasma de la necessitat de reformes polítiques que havien alimentat les protestes de Tiananmen del 1989. Aquestes són, de fet, les últimes accions massives que s'han dut a terme fins a la data contra el Govern per a reclamar la democratització del país.

En l'escenari internacional, Jiang va continuar conreant les relacions amb les principals potències, malgrat alguns moments de tensió. El 1997, quatre mesos després de la mort de Deng Xiaoping, Hong Kong va tornar a la sobirania xinesa en un procés que es va desenvolupar amb plena normalitat, lluny del que afirmaven les veus més crítiques, que profetitzaven greus problemes socials i polítics a l'excolònia britànica. El mateix 1997, Jiang va visitar els Estats Units, gest que el president Bill Clinton li va tornar dos anys després entrevistant-s'hi a Beijing. El 1999 l'OTAN va bombardejar l'ambaixada xinesa a Belgrad, a la qual cosa Jiang va reaccionar amb indignació –dirigida bàsicament als seus conciutadans xinesos, que havien sortit als carrers a manifestar-se davant de l'ambaixada i diverses empreses nord-americanes–, malgrat que no es va traduir en cap mesura concreta. El 2001 hi va haver un altre incident, quan un avió de reconeixement nord-americà va ser retingut a l'illa de Hainan després de col·lidir amb un avió de l'Exèrcit xinès. L'incident va finalitzar amb una disculpa escrita firmada pel nou president dels Estats Units, George Bush, en el primer incident internacional del seu mandat.

Aquell mateix any la Xina va assolir un objectiu que havia perseguit durant anys: el Comitè Olímpic Internacional va concedir a la ciutat de Beijing l'organització dels Jocs del 2008. Un gest que representava el ple reconeixement del paper que la Xina exercia en el context internacional. I que posava fi definitivament a les relacions tempestuoses que des del segle XIX havia mantingut amb els països occidentals. L'accés a l'Organització Mundial de Comerç aquell mateix any confirmava la posició de la Xina en el món globalitzat i ratificava les perspectives de creixement del país.

Entre el 2002 i 2004, Jiang Zemin es va anar retirant gradualment a un segon pla de la vida política xinesa per cedir els seus càrrecs a Hu Jintao (1942), que va iniciar la seva etapa com a president de la República Popular el 2003. Des de l'inici del mandat, Hu es va esforçar per intentar que el creixement econòmic de la Xina no entrés en contradicció amb les necessitats socials del país. No obstant això, els moments més celebrats internacionalment del seu mandat – amb la inclusió del dret a la propietat privada a la Constitució el 2004 o els Jocs Olímpics del 2008– no han impedit que continuïn sense resoldre's alguns dels problemes interns del país.

En la segona dècada del segle XXI, la Xina s'haurà d'enfrontar a reptes de dimensions dispars que amenacen l'estabilitat interna del país i l'imparable creixement econòmic de les últimes dècades: les grans dimensions i l'envelliment de la seva població, les altes taxes de desocupació, la crisi del sector públic, la fragilitat del sector financer, la disparitat social i econòmica entre les regions rurals de l'interior i les regions urbanes, les tensions interètniques, els greus problemes mediambientals, la carestia energètica, la falta de recursos hídrics, la normalització de les relacions amb Taiwan, etc. A més del desafiament que

fins ara ha quedat relegat de l'agenda de tots els governants xinesos i que podria començar a ser considerat per la pròxima generació de dirigents: la reforma política.

3. El Japó sota el domini nord-americà, 1945-1952

A la tardor del 1945 el poble japonès va encarar una prova duríssima. Traumatitzat i famolenc, contemplava passivament l'arribada dels bàrbars de l'oest, que després de derrotar les forces imperials, prenien les regnes del país (taula 4).

Taula 4. Taxa de danys provocats per la guerra sobre la riquesa el 1941

Bé	Taxa de danys (en %)
Edificis	24,5
Maquinària industrial	34,2
Vaixells	80,6
Xarxa elèctrica i gas	10,8
Ferrocarrils	9,8
Telègrafs, telèfons i subministrament d'aigua	15,8

Font: adaptat de: Y. Kosai (1988). "The Postwar Japanese Economy, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 506). Cambridge: Cambridge University Press.

Començava un període de set anys que canviaria, aquesta vegada més radicalment, la cara del Japó: s'obria una nova 'era d'oportunitats'. Però aquesta vegada els fils no els mourien samurais austers i circumspectes sinó un general nord-americà no menys orgullós. Sota la seva fèrula es va legislar en favor de les classes populars, per tal de convertir els súbdits en vertaders ciutadans, i es va perseguir l'antiga elit que havia reduït la meitat de l'Àsia a runes. Tanmateix, aviat tornaria a aparèixer el realisme i, després del començament de la Guerra Freda, l'entusiasme reformista inicial es va refredar i es van forjar aliances noves. Malgrat això, l'empremta nord-americana va ser profunda i marcaria el ritme de la vida política, econòmica i social durant els anys posteriors. La resposta de la societat nipona a aquests canvis va ser més pragmàtica que ideològica: calia acceptar-los de la mateixa manera que calia lidiar amb la presència de les tropes estrangeres, i tractar de treure el millor d'una mala situació sense obstinar-se a lluitar contra forces que eren més enllà del seu control.

Bibliografia

Per tal d'ampliar la informació sobre aquest apartat, vegeu:

G. D. Allinson (1997). *Japan Postwar History*. Ithaca: Cornell University Press.

P. Bayley (1996). *Postwar Japan, 1945 to present*. Oxford: Blackwell.

J. Gravereau (1993). *Le Japon au XX ème siècle*. París: Éditions du Seuil.

3.1. El bienni idealista, 1945-1947

Els dos primers anys d'ocupació van ser rics en canvis: empesos per l'idealisme de postguerra, els nord-americans van impulsar un programa de reformes que pretenia provocar una revolució democràtica a les illes. No va ser aliena a aquest procés la personalitat carismàtica de l'SCAP (comandant suprem de les forces aliades), el general Douglas MacArthur. Després de la rendició, la seva capacitat per a treballar amb els diferents governs japonesos va modelar una nova realitat política econòmica i social sense que hi hagués topades gaire fortes. Maniobrant amb habilitat, d'una manera indirecta, supervisant les directives que ell, al seu torn, rebia de Washington. Perquè malgrat que l'ocupació era nominalment dirigida per la Comissió de l'Orient Llunyà i el Consell Aliat a Tòquio – que incloïen l'URSS, la Xina i països de la Commonwealth– en realitat es va tractar d'un assumpte nord-americà. Com també era plenament nord-americana la filosofia que va regir el programa de reformes: el que havia estat bo per als nord-americans també ho seria per als japonesos, per la qual cosa es va iniciar un intens procés de transferència de valors i institucions que veia en la democràcia el baluard més segur davant de noves temptacions militaristes. MacArthur mateix escrivia:

"La gènesi de la Guerra rau en la luxúria despòtica pel poder [...] Mai s'ha originat en l'acció voluntària de persones lliures – mai un poble lliure s'associarà voluntàriament amb el propòsit que el camí de la pau, el benestar i la felicitat quedin anorreats pel flagell de la guerra."

Citat per: K. Pyle (1996). *The Making of Modern Japan* (pàg. 214). Lexington: Heath.

Així, doncs, la recepta era simple i responia als dictats ja emesos en la declaració de Postham: desmilitarització, democratització, descentralització. Calia recuperar tendències que ja havien sorgit en la societat japonesa i donar-los un entorn adequat perquè prosperessin. I calia aprofitar el moment de desemparament ideològic que vivia el país, el desencant amb què es valorava l'actuació dels dirigents bel·licistes i el clima ultranacionalista de preguerra. Gràcies a aquesta conjuntura els dos primers anys es va desplegar una activitat reformista frenètica: es van desmobilitzar les forces armades i es van desmantellar les indústries militars; es va descentralitzar la policia i l'educació; i es van abolir les organitzacions nacionals i el *shinto* estatal. I es va iniciar una operació de "neteja" per la qual totes les persones que haguessin assumit responsabilitats polítiques o militars durant el període prebèl·lic o participat en la contesa en posicions de responsabilitat quedaven excloses del nou ordre polític. Es tractava de desbrossar el terreny en el qual havia de créixer la democràcia. Unes 200.000 persones entre polítics, executius, empresaris, militants nacionalistes i oficials van ser purgats. Amb una excepció notòria: la burocràcia civil, indispensable perquè el país no quedés paralitzat.

Bibliografia

Per tal d'aprofundir en els temes tractats en aquest subpartat, vegeu:

J. W. Dower (1999). *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*. Nova York: W.W. Norton.

T. Cohen (1987). *Remaking Japan: The American occupation as New Deal*. Nova York: The Free Press.

R. Finn (1992). *Winners in Peace: MacArthur, Yoshida, and Postwar Japan*. Berkeley: University of California Press.

H. B. Bix (2001). *Hirohito and the Making of Modern Japan*. Nova York: Harper Collins.

"De totes les principals institucions polítiques de preguerra, només la burocràcia va sobreviure a l'Ocupació amb pocs canvis visibles. De fet la seva influència política s'incrementà més que no va decréixer durant aquest període."

H. Fukui (1988). "Postwar politics, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 184). Cambridge: Cambridge University Press.

L'actuació més dràstica en aquest sentit va ser la que va fer el polèmic Tribunal Militar Internacional per a l'Orient Llunyà que entre el maig del 1946 i el novembre del 1948 va encausar per crims de guerra vint-i-vuit alts càrrecs militars, polítics i diplomàtics. Set, entre els quals hi havia Tōjō Hideki, van ser condemnats a mort i setze més, a penes de cadena perpètua. D'altra banda, diversos centenars d'oficials de baixa graduació i sotsocials van ser executats, acusats de cometre atrocitats, i alguns milers van complir penes de presó. Més enllà d'aquestes accions extremes, la desmilitarització va resultar un procés penós. Dels cinc milions de soldats japonesos, la meitat eren a ultramar, amb uns tres milions de civils que van haver de ser repatriats. En molts casos van encarar un entorn social hostil quan van tornar.

A més, la retirada de l'exèrcit va portar un nou problema a l'hora de definir les fronteres del nou Japó: l'URSS va ocupar les illes Sajalin i les Kurils el mateix mes d'agost de 1945. Les fronteres entre el Japó i Taiwan tampoc quedaven ben definides i es pot dir que aquesta situació s'ha mantingut sense grans canvis fins a l'actualitat.

3.1.1. Democràcia: la Constitució del 1947

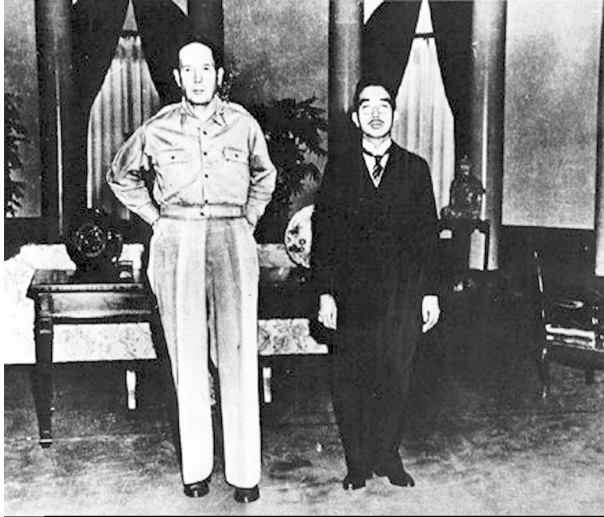
La construcció d'un nou ordre polític havia d'afrontar dos problemes complicats: què s'havia de fer amb l'emperador i com s'havia de modificar la Constitució. MacArthur va actuar amb prudència: després d'advertir que el monarca estava disposat a deixar de ser el centre neuràlgic de l'imperi i que havia renunciat al seu caràcter sagrat en l'al·locució de Cap d'Any del 1946, va defensar amb vehemència la seva figura davant els qui volien tractar-lo com a un criminal de guerra. Va aduir que era imprescindible per a mantenir l'estabilitat i legitimar les reformes i que la seva persecució podia comportar un escenari catastròfic.

"Crec que tota esperança d'introduir els mètodes de la democràcia moderna desapareixerà [...] És bastant possible que es necessiti un mínim d'un milió de soldats, que hauran de quedar estacionats un nombre indefinit d'anys. A més s'haurà de reclutar i posar en marxa tot el servei civil, segurament uns quants centenars de milers d'homes."

Citat per: K. Pyle (1996). *The Making of Modern Japan* (pàg. 216). Lexington: Heath.

Per a demostrar d'una manera palpable que les coses s'estaven movent, va amnistiar més de 2.000 presos polítics –molts dels quals eren socialistes i comunistes– i va garantir drets civils bàsics com la llibertat de premsa i de reunió. I va informar el Govern que la reforma de la Constitució del 1889 era un objectiu prioritari.

MacArthur i Hirohito, 25-9-1945

Font: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Macarthur_hirohito.jpg

Després d'uns mesos de treballs, el febrer del 1946 el comitè format per a aquest propòsit va presentar les seves conclusions, que van ser rebutjades per conservadores. Per això, l'SCAP va encarregar al seu equip legal que prengué el relleu i elaborés un document guia per por que les deliberacions dels experts nipons s'eternitzessin. Al cap de poc més d'un mes, l'emperador aprovava un text en el qual les reminiscències dels grans moments del constitucionalisme americà eren evidents, tant pel to com pels conceptes. Promulgada oficialment el novembre del mateix any va entrar en vigor el maig del 1947. La nova carta magna:

- a) Transferia la sobirania de l'emperador a la nació. El monarca, símbol de l'Estat i de la unitat del poble, passava a exercir de cap d'estat amb funcions representatives.
- b) Establia que el poder legislatiu raïa en una Dieta, elegida per sufragi universal de tots els ciutadans de més de vint anys. Formada per dues cambres, dels Representants i dels Consellers, cedia la iniciativa a la primera.
- c) Atorgava el poder executiu a un gabinet dirigit pel primer ministre, responsable davant de la Dieta.
- d) Garantia i estenia les llibertats individuals.
- e) Donava més autonomia als poders locals, que passaven a ser electes.
- f) Creava un poder judicial independent i instituïa el dret d'apel·lació.
- g) I finalment en el seu famós article novè proveïa que el poble nipó renunciava a la guerra i al manteniment d'unes forces armades.

Malgrat que convulsava completament la vida política japonesa, la nova constitució va rebre un ampli suport de les diferents faccions, suport que es va mantenir durant les dècades següents. En aquells moments, els partits s'estaven redefinint després de les purgues i l'amnistia. Els diferents gabinets del bienni 1946-48 van ser transitoris i inestables (taula 5).

Taula 5. Gabinetes, 1945-1955

Any	Primer ministre
1945 (ag.-oct.)	Higashikuni Naruhiko
1945-46	Shidehara Kijuro
1946-47	Yoshida Shigeru
1947-48	Katayama Tetsu
1948 (m.-oct.)	Ashida Hitoshi
1948-54	Yoshida Shigeru
1954-55	Hatoyama Ichiro

3.1.2. Reforma agrària i legislació antizaibatsu

Entre les ordres rebudes per l'SCAP destacava també la necessitat de trencar les cotilles econòmiques que tenallaven la societat nipona. Des del punt de vista anglosaxó, la concentració de la propietat dels mitjans de producció en unes quantes mans havia propiciat la continuació d'unes relacions semifeudals entre els actors productius que havien llastrat l'aparició d'una classe mitjana autèntica, el pilar d'un sistema liberaldemocràtic. Calia, doncs, posar fi a aquestes relacions i redistribuir millor la riquesa. L'experiència del New Deal, la voluntat d'alleugerir la càrrega dels grups socials més desfavorits, va actuar com a model de les polítiques que calia seguir.

L'actuació principal en aquest sentit va ser la reforma agrària: perquè la llibertat creixés era nefast que la meitat dels camperols subsistissin amb parceries. Si no aconseguïen independència econòmica era molt difícil que aconseguïssin ser políticament autònoms. Per a solucionar aquesta circumstància es va posar en marxa un programa legislatiu destinat a eliminar els grans terratinents absentistes, que van haver de cedir a l'Estat la major part de les terres perquè les pogués vendre als agricultors. Com que els preus van ser especialment favorables per als compradors, en realitat es va tractar d'una immensa expropiació destinada a beneficiar el comú de la població del món rural. Gràcies a aquesta operació, als subsidis i al baix nivell impositiu va florir un gran grup de petits propietaris, amb finques d'1 ha. El camp japonès va començar a experimentar la prosperitat i es va inclinar a favor del nou sistema. Un dels grangers beneficiats per les mesures recordava anys després:

"Abans de la Guerra treballaves i treballaves i mai aconseguies estalviar diners, mai podies provar aliments deliciosos, mai menjaves prou. Ara inclús sense matar-te a treballar tens més diners dels que necessites –bé, potser no més dels que necessites però sí, al menys, els suficients com per no sentir-te en la pobresa– i la nostra vida quotidiana és luxosa en comparació amb el que solia ser."

Citat per: J. L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 548). Nova York: Norton.

El percentatge de terres explotades en règim de parceria va baixar a un 10% de la superfície conreada i van sorgir més de sis milions de propietaris nous. Els equilibris socials del paisatge agrari nipó van canviar la seva fisonomia d'una manera radical.

El segon objectiu econòmic dels planificadors nord-americans va ser la dissolució dels zaibatsu. Calia descentralitzar l'economia desmuntant aquests grups d'empreses immensos que, a causa de la tendència que tenien a concentrar capital, treballadors qualificats i tecnologia punta, impedièren l'accés de participants nous al joc del lliure mercat i havien incentivat el desplegament imperial. Els ocupants van focalitzar la seva atenció en els conglomerats més grans i van llançar al mercat els valors de més de 600 companyies: en menys de dos anys van canviar de mans més d'un milió d'accions. Alhora, les purgues van dominar els principals executius de les firmes i la Dieta va aprovar un paquet de mesures legals antimonopolistes.

Però aquests avenços no amagaven una realitat més profunda, ja que en aquest terreny van trobar obstacles difícils de remoure. La burocràcia que havia de posar en marxa el procés era la mateixa que havia trenat llaços estrets amb els zaibatsu per tal de sortir de la Gran Depressió i mobilitzar el país per a la guerra. Consideraven que el plantejament nord-americà pecava d'un excés de candidesa i disposaven del món dels grans negocis per a recuperar el to econòmic. Els nous líders polítics compartien aquesta visió, de manera que el conjunt del projecte va discórrer amb una gran lentitud.

3.1.3. Transformar la societat: sindicats, educació i emancipació femenina

Tant Washington com l'SCAP estaven convençuts que el programa de reformes només es consolidaria si aconseguïen canviar els valors de la societat nipona, massa corporativa i gregària. Per a això, era important atacar els fonaments de l'antic sistema ideològic i plantar les llavors de l'individualisme democràtic. Un dels temes més espinosos era el del *shinto* estatal. MacArthur considerava l'emperador imprescindible per a mantenir l'estabilitat però calia dissociar la seva figura d'un culte que s'associava a l'expansionisme bel·licista que havia conduït a la guerra. L'emperador va fer el primer pas en el missatge de Cap d'Any del 1946 en què afirmava que els llaços entre ell i el seu poble,

"[...] no es basa en meres llegendes i mites. No s'assenta en la falsa concepció que l'Emperador és diví, que el poble japonès és superior a la resta de les nacions i que el seu destí és governar el món."

M. Jansen (2000). *The Making of Modern Japan* (pàg. 668). Harvard: Harvard University Press.

Per a tota una generació educada en l'obediència cega a la sagrada persona del monarca l'impacte va ser devastador. Durant els mesos següents les autoritats d'ocupació van dissenyar una campanya d'humanització d'Hirohito, que va començar a fer aparicions públiques per tal d'animar la població en els difícils dies de la postguerra.

Més enllà de la supressió del *shinto* estatal, l'SCAP va començar a treballar en diversos terrenys que considerava crucials: el món de les relacions laborals, el sistema educatiu i l'equiparació de sexes. El 1947 va néixer el Ministeri del Treball. Amb una legislació basada en el New Deal es va estimular la creació d'un important moviment sindical, entre els líders del qual hi havia alguns dels militants socialistes i comunistes amnistiats després de l'ocupació. Dret a l'organització, a la negociació col·lectiva, a la vaga; millora de l'entorn laboral, assegurança de desocupació, procediments per a la resolució de conflictes laborals..., els sindicats van viure un breu moment d'esplendor propiciat per les autoritats fins a la crida a la vaga general del 1947 i l'inici de la Guerra Freda.

Pel que fa a l'educació, els nord-americans creien que calia reemplaçar un sistema que tenia com a objectius prioritaris l'adoctrinament i la reproducció d'elits. La llei del 1947 comportava diversos canvis fonamentals: es garantia la llibertat acadèmica; s'establí un període mínim de nou anys de formació; s'uniformitzava l'accés a l'ensenyament superior seguint el patró nord-americà; es creava una xarxa d'universitats prefectural, i s'apostava per la fi de la segmentació per sexes. D'altra banda, es reduïen les competències del totpoderós Ministeri d'Educació de la preguerra mitjançant la descentralització de les seves funcions i l'augment de la participació popular en el procés de presa de decisions –contractació de professorat, elecció de llibres...– mitjançant consells escolars locals. L'SCAP va trobar poques simpaties per a aquest últim tema, la implementació del qual van anar retardant els governs successius.

Finalment, calia posar fi al sistema patriarcal opressiu que regia la societat japonesa. El primer pas va ser facilitar l'accés de les dones a la comunitat política. La "Constitució de la Pau" preveia el sufragi universal i la igualtat de drets de manera que l'abril del 1946 més de tretze milions de dones van votar per primera vegada i una trentena va obtenir un escó. En els anys següents es va avançar en l'equiparació en qüestions com la propietat, l'herència i el matrimoni, i el Codi Civil del 1948 va recollir part de les reivindicacions de l'incipient feminisme nipó del període Taishō.

3.2. El pes de la Guerra Freda, 1948-1952

A mitjan 1947, entre les autoritats d'ocupació regnava la sensació d'haver culminat un projecte. Uns mesos després, tanmateix, l'enterboliment progressiu de les relacions entre els Estats Units i l'URSS i l'arribada imminent al poder dels comunistes xinesos va obligar el Departament d'Estat nord-americà a modificar els seus objectius per a les illes. Semblava ara que l'SCAP havia de desfer part del camí recorregut durant els anys anteriors:

"El zel reformista del SCAP [...] durà pocs anys. Cap a 1950 gran part de les mesures legislatives i administratives implementades per a aconseguir els objectius inicials de l'Ocupació, sobre tot la desmilitarització i la democratització de Japó, havien estat o estaven a punt de ser significativament modificades o inclús abandonades. Durant els darrers mesos de l'Ocupació s'intensificà una 'marxa enrera' que continuà amb els governs japonesos subsegüents, en resposta a les creixents tensions associades a la Guerra Freda."

H. Fukui (1988). "Postwar politics, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 158). Cambridge: Cambridge University Press.

3.2.1. Marxa enrere

El nou batre dels tambors de guerra havia canviat les prioritats. Es va començar revisant tot el que estava relacionat amb la defensa del país. El Japó va deixar d'estar considerat només un enemic vençut: calia pensar-hi com en un possible aliat. Ja no tenia sentit que fos feble i pacifista, de manera que, al cap de poc d'iniciar-se el conflicte de Corea el 1950, es va impulsar la formació d'un cos paramilitar de 75.000 homes per a rellevar les tropes nord-americanes en la seguretat interna. Com que la Constitució no permetia parlar d'*exèrcit* es va denominar *Reserva Policial Nacional*. Anys després es convertiria en les Forces d'Autodefensa.

El sindicalisme democràtic va passar de ser un objectiu prioritari a un objectiu a reprimir. L'interès se centrava ara en la ràpida recuperació de l'economia i per a això calia atenuar l'activisme reivindicatiu dels treballadors i dedicar-se a controlar la inflació. Davant de la possibilitat d'una vaga de transports, el 1948 es va privar d'aquest dret els empleats de l'Estat. I poc després es va fer una altra purga, però aquesta vegada dirigida a escapar els sindicats esquerrans i situar-los sota un control governamental més fort. La regió del Pacífic controlada militarment pels americans va passar a ser fonamental per als interessos de Washington després dels fets que es van precipitar tant a la Xina com a Corea. Per tant, era absolutament necessari comptar amb una indústria potent al Japó que assegurés els subministraments i fes créixer el mercat en l'anomenada *regió d'Àsia-Pacífic* (un concepte inventat pels americans en aquell moment), que després de la guerra vivia en una situació d'escassetat de productes (com a les Filipines o Indonèsia).

En canvi, la desactivació del món dels grans negocis va quedar en l'oblit. Els grans complexos empresarials es van passar a percebre com a instruments útils per a recobrar el dinamisme econòmic de manera que el lent programa de dissolució es va aturar definitivament. Dels més de 1.200 expedients iniciats, se

Bibliografia

Per tal d'aprofundir en aquesta qüestió, vegeu:

H. Fukui (1988). "Postwar politics, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 154-216). Cambridge: Cambridge University Press.

R. Finn (1992). *Winners in Peace: MacArthur, Yoshida, and Postwar Japan*. Berkeley: University of California Press.

n'havien tancat menys de trenta, encara que el nucli central dels antics grups d'empreses sí que s'havia vist afectat. Els grans bancs, tanmateix, van resistir la persecució i es van convertir en instruments privilegiats de la reactivació en reagrupar les antigues empreses que havien pertanyut a cada conglomerat. Per a això, van tenir el beneplàcit de l'alta burocràcia de l'Estat amb la qual reiniciarien una col·laboració estreta.

3.2.2. El final de l'ocupació

En aquest nou context, la classe política japonesa, majoritàriament conservadora, va recobrar vigor i va guanyar en estabilitat. El Partit Liberal (Jiyûtô), hereu del Seiyukai, va assumir el Govern amb Yoshida Shigeru, un buròcrata veterà, com a protagonista principal. Realista, elitista i nacionalista, va ser acceptat per les autoritats d'ocupació per haver-se oposat als militaristes durant la guerra. Durant sis anys (1948-1954) va dirigir el país, i amb gran habilitat, aprofitant la urgència que sentien els nord-americans després de l'esclat de la conflagració coreana, va assolir el seu èxit principal: la recuperació de la sobirania nacional pel tractat de pau de San Francisco el 1951. Després de negociacions molt dures, durant les quals es va configurar el que més endavant es coneixeria com la *doctrina Yoshida*, el Japó reconeixia la independència de Corea, renunciava als seus drets sobre Taiwan, les Pescadores, les Kurils, la meitat meridional de Sakhalin i al mandat sobre els seus territoris a Oceania. No es van establir reparacions de guerra però sí que es mantinguessin negociacions sobre aquest tema amb els diferents països afectats. Tot i això, alguns països clau com la Xina o l'Índia no hi van participar i l'URSS va rebutjar firmar el tractat.

L'ocupació del Japó va acabar oficialment l'abril del 1952, però això no va significar que els nord-americans marxessin de les illes. El polèmic tractat de seguretat entre els Estats Units i el Japó firmat també en la cimera californiana convertia el país en poc menys que un protectorat, a més d'un gran portaavions davant les costes de l'Àsia oriental. Garantia el manteniment de les bases militars i atorgava als nord-americans: 1) el dret de veto a la presència de tropes d'altres països a les illes; 2) el dret a intervenir per a sufocar desordres domèstics; 3) el dret a utilitzar les bases contra tercers països sense necessitat de consentiment, i 4) el dret d'extraterritorialitat per als seus civils i militars. L'acord, firmat per temps indefinit, mantenia l'ocupació d'Okinawa i les Ryukyu i, a més, Dulles, el negociador nord-americà, va urgir el reconeixement del Govern de Taiwan com a legítim Govern xinès. Malgrat la duresa de les condicions i les crítiques ferotges a les quals va ser sotmès, Yoshida creia que el més convenient per al Japó en aquells moments era ocupar un lloc subordinat en el marc de la *pax americana*, definir els objectius nacionals en termes econòmics i concentrar les energies de la població en una millora constant dels nivells de vida. Després d'un període dur de confusió social i de fragilitat política semblava que la pitjor part del trajecte cap a la reconstrucció havia passat.

El balanç de l'ocupació nord-americana va resultar, doncs, ambigu. S'havien efectuat grans canvis, però una part important del vell ordre imperial encara era al seu lloc. Tal com apunta Andrew Gordon:

"Els ocupants tractaren de destruir els zaibatsu, vistos com els financers del militarisme, i el control centralitzat exercit per la burocràcia sobre parcel·les clau com l'educació i la policia. Varen voler purgar per sempre als militaristes de la vida pública, tant els que pertanyien a les forces armades com els civils que els recolzaven, polítics, empresaris o intel·lectuals [...] Però a principis dels anys 50 les empreses subsidiàries dels zaibatsu s'estaven reagrupant, aquesta vegada al voltant dels bancs; els antics partits havien sobreviscut per dominar altre cop la Dieta y el gabinet; i la burocràcia era tan forta com abans sinó encara més. Aquests aspectes de la vida política i econòmica són el que un historiador ha anomenat la 'travessia' de la vella guàrdia des dels anys de preguerra fins la postguerra."

A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (pàg. 242). Oxford: Oxford University Press.

4. Les dècades del miracle japonès, 1952-1973

El 1952 el Japó retornava a la comunitat internacional convertit en poc menys que un pària: el seu territori i la seva influència s'havien reduït i estats veïns com Taiwan, la República Popular de la Xina, Corea del Nord i Corea del Sud tenien exèrcits molt més potents que les Forces d'Autodefensa. Tanmateix, vint anys després, el 1973, el poder econòmic del Japó no tenia parangó a la regió i els seus veïns tractaven d'imitar-ne les polítiques de desenvolupament.

Seguint les consignes de Yoshida Shigeru, el país s'havia centrat en el desenvolupament econòmic i la millora del nivell de vida de la població i havia acceptat una participació passiva en la política internacional, guiat per un lideratge compartit per buròcrates i paladins dels negocis. Perquè, malgrat els grans canvis introduïts per l'ocupació nord-americana, hi va haver també grans continuïtats en la societat nipona: alguns dirigents, valors i pràctiques institucionals van sobreviure al vendaval i van continuar ocupant una posició central en la postguerra, de manera que van reprendre les polítiques de creixement que anteriorment ja havien demostrat que eren efectives.

Va emergir així una societat de consum de masses, urbana i cosmopolita, molt influïda per models culturals aliens, capaç de projectar una imatge de modernitat i qualitat gràcies a l'organització de grans esdeveniments mundials com els Jocs Olímpics del 1964 o l'Exposició Universal del 1970. L'onada pacifista desencadenada pel trauma de la guerra i el pragmatisme de l'elit política conservadora havien permès dedicar tots els esforços de la nació a la reconstrucció, sense desviar recursos humans ni materials a operacions geoestratègiques. En suma, el Japó s'havia situat en una posició envejable.

4.1. La doctrina Yoshida

Yoshida Shigeru va ser primer ministre del Japó entre el 1948 i 1954, tal com hem comentat. Tanmateix, la seva influència en la política japonesa es va projectar durant més de quaranta anys, per la qual cosa la seva figura i les seves propostes mereixen un tractament una mica més detallat. En els foscos dies que van venir després de la derrota, la seva capacitat per a comprendre el context internacional i prendre les decisions més adequades a les potencialitats del poble japonès va permetre que les illes ressorgissin del marasme al qual havien sucumbit, i que una desfeta horrorosa es convertís en un potencial esplèndid futur. Va percebre clarament que les disputes entre els triomfadors de la guerra podien ser usades en benefici del poble nipó vençut i va actuar atenent a dues prioritats: l'estabilització de la situació política interna i la recuperació del prestigi internacional.

Bibliografia

Per tal d'aprofundir en els temes tractats en aquest subapartat, vegeu:

H. Fukui (1988). "Postwar politics, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 154-216). Cambridge: Cambridge University Press.

R. Finn (1992). *Winners in Peace: MacArthur, Yoshida, and Postwar Japan*. Berkeley: University of California Press.

L'actuació de les autoritats d'ocupació havia decapitat la classe dirigent japonesa però havia deixat una de les faccions no sols indemne sinó en una posició dominant: la burocràcia. Seguint la tradició inaugurada en temps d'Itô aquesta no solament es va lliurar a reconstruir el sistema de partits conservador, sinó que va ocupar els llocs de lideratge. Antic servidor de l'Estat també ell, Yoshida va incorporar al Partit Liberal funcionaris experimentats en els quals l'SCAP delegava l'administració del país i va ser capaç de teixir la denominada *tríada de govern*, la trama de relacions recíproques entre el partit conservador, la burocràcia i la combinació del món dels negocis i l'electorat rural, que havia de dominar la vida política durant les dècades següents. I a aquesta nova aliança li va procurar un afany amb el qual forjar un nou consens nacional: el creixement econòmic.

Una vegada començada la Guerra Freda i contrastat el gir a la dreta de Washington, Yoshida va saber llegir l'escenari internacional i acomodar les necessitats nord-americanes als interessos nacionals nipons. Després de ser sotmès a pressions molt fortes per a remilitaritzar el país en les negociacions del tractat de pau i l'acord de seguretat, va saber eludir allò que contravenia a la seva visió de futur i va aconseguir que els pactes assolits, per humiliants que poguessin semblar, responguessin a la seva agenda i no a la de la diplomàcia nord-americana, encapçalada per John Foster Dulles. De manera que si bé el Japó va permetre que els Estats Units mantinguessin indefinidament les seves bases, el Govern nord-americà es veia obligat a garantir la seguretat de les illes i deixava que el país concentrés totes les forces en la recuperació econòmica. A aquestes premisses inicials els epígons de Yoshida afegirien en anys posteriors, a tall de corol·lari, diverses addendes en forma de renúncies: a participar en operacions exteriors, a convertir-se en una potència nuclear, a dedicar a les despeses de defensa més de l'1% del PNB i a exportar armes. En suma, tal com apunta Pyle, la doctrina es basava en tres postulats:

"1) La rehabilitació econòmica de Japó ha de ser l'objectiu nacional prioritari. La cooperació econòmica amb els Estats Units d'Amèrica és necessària per aquest propòsit.

2) Japó ha de mantenir un potencial militar baix i evitar qualsevol implicació en problemes polític-estratègics d'abast internacional. Aquesta postura encaminarà les energies de la nació cap a l'increment de la productivitat industrial i, a més, evitarà les dissensions internes.

3) Per garantir la seva seguretat a llarg termini, Japó ha de cedir bases a l'Exèrcit, l'Armada i les Forces Aèries dels Estats Units d'Amèrica."

K. Pyle (1996). *The Making of Modern Japan* (pàg. 235). Lexington: Heath.

En l'haver d'aquest plantejament queden l'estabilitat domèstica i el pas immaculat del país per un període d'importants conflictes a la regió com els esdeveniments a Corea o al Vietnam. Internament treballava una posició de compromís entre l'esquerra pacifista i les preocupacions de seguretat de la dreta. En el pla internacional deixava a les mans dels Estats Units la defensa de les illes i reservava al Japó una contribució a la Guerra Freda en forma de producció industrial. Una contribució molt lucrativa, ja que les grans indústries japoneses

van saber aprofitar les necessitats de l'exèrcit nord-americà fent que el govern de Washington es gastés una suma de 3.000 milions de dòlars només mentre va durar la guerra de Corea.

4.2. L'evolució del sistema polític de postguerra

La restauració de la sobirania va acabar de perfilar el sistema polític de postguerra i va permetre que els dirigents purgats tornessin a la vida pública. El 1954 el Partit Liberal de Yoshida pagava a les urnes el caràcter corrosiu i individualista del seu líder i era apartat del poder per un altre partit conservador, el Partit Democràtic (Minshutō), l'equivalent del Minseitō. Es va iniciar, llavors, un procés general de reorganització de l'escena política que a finals del 1955 donaria al sistema de partits la seva forma gairebé definitiva, amb el Partit Liberal Democràtic (PLD) com a gran dominador.

4.2.1. L'esquerra de l'espectre polític

Les primeres forces polítiques que van actuar van ser les d'esquerra. El 1947, amb els seus activistes nouvinguts de l'exili o sortits de les presons, havien format part d'un breu govern però després de l'inici de la Guerra Freda els seus líders polítics i sindicals havien perdut la confiança de l'SCAP. Apartats del poder per l'apogeu dels partits conservadors, el 1955 les diferents formacions de centreesquerra i esquerra, amb l'excepció dels comunistes, van decidir unir-se en el Partit Socialista (PS). Amb les seves bases reclutades en la intel·lectualitat urbana, el moviment del treball i el món dels joves universitaris, tenia com a objectiu aconseguir la neutralitat en la Guerra Freda i instituir reformes progressistes en el terreny domèstic. Es va mobilitzar contra les armes nuclears, per la fi de les bases nord-americanes i l'acord de seguretat, i a favor de la Xina continental. Va ser el principal defensor de la forma original de la Constitució del 1947 i va assumir la denúncia de la cara fosca del creixement: l'existència de sectors marginats i els costos mediambientals que implicava.

Tanmateix, les seves esperances electorals es van veure aviat frustrades ja que, pressionats pels grans negocis, temerosos de la reestructurada força de l'esquerra, els partits conservadors es van unir i van formar el Partit Liberal Democràtic (PLD), que monopolitzaria el Govern durant les dècades següents. El Partit Socialista es va mostrar incapaç de mantenir un front unit, pres de les disputes ideològiques entre els seus integrants que van comportar una escissió el 1959. La seva posició com a força principal de l'oposició va ser minada, a més, per l'aparició el 1964 del Komeito (Partit del Govern Net) – braç polític de la formació budista Soka Gakkai, que va reunir un gran nombre d'adeptes durant les dècades de 1950 i 1960 – i per l'apogeu que va viure el Partit Comunista al començament de la dècada del 1970 en les administracions locals.

Bibliografia

Per tal d'aprofundir en les qüestions tractades en aquest subapartat, vegeu:

R. Sims (2001). *Japanese Political History since the Meiji Renovation, 1868-2000*. Nova York: Palgrave.

G. D. Allinson (1997). *Japan Postwar History*. Ithaca: Cornell University Press.

P. Bayley (1996). *Postwar Japan, 1945 to present*. Oxford: Blackwell.

J. Gravereau (1993). *Le Japon au XX ème siècle*. París: Éditions du Seuil.

4.2.2. Els sectors ultranacionalistes

L'extrema dreta va trobar pocs adeptes en la generació de postguerra i es va haver de conformar amb un paper testimonial. Sense el suport dels militars ni de les grans finances es va concentrar en campanyes en favor dels grans símbols nacionals d'antuvi, com la bandera o el temple de Yasukuni, un dels pilars del *shintò* estatal, ja que acollia les restes dels morts de la guerra. L'assassinat d'un líder socialista el 1960 va demostrar que fins i tot podia tractar de desestabilitzar la situació, encara que els diferents intents que va fer per a recuperar una presència important en la societat van conduir a situacions més que res anecdòtiques, malgrat el dramatisme. Bon exemple d'això va ser el suïcidi ritual (*seppuku*) de l'escriptor Yukio Mishima el 1970, davant de la indiferència dels soldats als quals havia intentat fer aixecar les armes contra el Govern.

4.2.3. El Partit Liberal Democràtic (PLD)

La refundació dels conservadors el 1955 els va permetre controlar el poder durant les dècades següents, en general guiats pels epígons de Yoshida. Assentat en el poder de la tríada i amb un paper central de la burocràcia, tenia el seu viver d'electors al camp – al qual recompensava en forma de subsidis i assignacions – i el finançament de la comunitat de negocis – que a canvi obtenia legislació proteccionista, préstecs favorables i polítiques de desenvolupament. Alguns analistes occidentals van qualificar, no sense ironia, aquesta malla d'interessos com a "Japan, Incorporated".

Tanmateix, pel seu funcionament intern, el PDL semblava més una aliança de faccions que no pas un partit polític disciplinat. El conflicte entre personalitats va ser una constant i com que el lideratge en la formació obria les portes de la direcció del gabinet, hi va haver lluites acarnissades per a demanar suports en les convencions. Entre el 1955 i el 1960 el poder va anar a parar a les mans del sector més dretà del partit, oposat a la subordinació als Estats Units i a la focalització en el creixement econòmic. Es mostraven partidaris de modificar la Constitució, iniciar un programa d'armament i renegociar l'acord de seguretat. La seva figura més rellevant, Kishi Nobusuke, conegut per la seva col·laboració amb Tòjò i purgat i investigat per l'SCAP, generava una gran desconfiança en bona part de la població. Davant de la revisió imminent del tractat el 1960, el PS va activar les seves forces i mitjançant una campanya de denúncia en els mitjans de comunicació i de mobilització als carrers va aconseguir la dimissió del primer ministre. La població va demostrar que s'oposava al rearmament i va enviar un missatge al PDL: si s'entossudia a mantenir la nova agenda hi hauria conflictes importants.

De manera que els conservadors van recuperar les premisses de Yoshida, amb la guia de dos dels seus antics col·laboradors, Ikeda Hayato (1960-1964) i Sato Eisaku (1964-1972) (taula 6). El primer va posar en marxa un pla molt ambiciós per a doblar el nivell de les rendes en un termini de deu anys, que va obtenir una gran popularitat, i el segon va reelaborar els principis antinuclears de la

doctrina. Alhora el Japó va començar a recuperar la seva imatge internacional. Ja des del 1954 havia anat reprenent les relacions amb els països veïns i el 1956, després de superar el veto soviètic, va ser admès a l'ONU. A partir de llavors es van obrir les portes de les diferents organitzacions de desenvolupament econòmic de la regió i dels fòrums dels països més avançats del bloc occidental, el GATT i l'OCDE. Les relacions amb la Xina continental es van mantenir a un nivell informal fins al 1972. Malgrat el malestar creat per la guerra del Vietnam, l'acord de seguretat es va tornar a renovar sense gaires problemes el 1970, una vegada que Tòquio recuperés la sobirania sobre les illes Bonin i s'acordés la devolució de les Ryukyu per al 1972, encara que es mantindrien les bases d'Okinawa.

Taula 6. Gabinet del PLD 1955-1972

Anys	Primer ministre
1954-6	Hatoyama Ichirô
1956-7	Ishibashi Tanzan
1957-60	Kishi Nobusuke
1960-4	Ikeda Hayato
1964-72	Satô Eisaku

Encara que el període va distar de ser políticament tranquil, la sensació predominant en la societat japonesa era de satisfacció:

"Amb l'excepció del relativament breu govern d'Ikeda, el període es caracteritzà per les contínues trifulques i les tensions polítiques. Els governs del PLD i les seves directives estigueren sotmesos a virulents crítiques i atacs. Paradoxalment, però, fou també un període d'una gran estabilitat pel que fa als resultats electorals de la Dieta. La clau d'aquesta contradicció rau en els massius canvis socioeconòmics d'aquests divuit anys. [...] La satisfacció amb les condicions de vida travessava les fronteres partidistes, generacionals i ocupacionals. Al final del període el 80 % dels seguidors del PDL, el 75 % dels del PSJ i del PSD, el 70 % del PCG i el 65 % del PCJ estaven satisfets amb les seves condicions de vida."

H. Fukui (1988). "Postwar politics, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 188, 207). Cambridge: Cambridge University Press.

Al començament de la dècada de 1970, el PDL potser estava més aclaparat pels seus competidors i es mantenia en el Govern gràcies a una llei electoral que mantenia sobrerrepresentades les circumscripcions rurals (taula 7), però l'agenda política que havia d'encarar ja no era la d'un país que pugnava per reconstruir-se sinó la d'una societat opulenta.

Taula 7. Evolució del percentatge del vot del PLD, 1958-72

Anys	% de vots	% d'escons
1958	57,8	61,5

Font: adaptat de: A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (pàg. 338-9). Oxford: Oxford University Press.

Anys	% de vots	% d'escons
1960	57,6	63,4
1963	54,7	60,7
1967	48,8	57
1969	47,6	59,2
1972	46,8	55,2

Font: adaptat de: A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (pàg. 338-9). Oxford: Oxford University Press.

4.3. El miracle econòmic japonès

Després de la derrota, els indicadors econòmics del Japó el 1945 cauen a nivells anteriors al 1914. Una dècada més endavant, després d'haver crescut a un ritme superior al 10% anual, arriba als nivells d'abans de la Segona Guerra Mundial. Entre el 1955 i el 1970 la taxa de creixement es manté trepidant, especialment entre el 1965 i el 1970 quan supera el 12% anual (taula 8). Alhora, l'estructura de l'economia japonesa es modifica: el sector primari comença a retrocedir de manera contínua però no és substituït per un secundari de baix nivell, dominat pel tèxtil com abans de la guerra, sinó per un variat i cada vegada més sofisticat sector productor de béns de consum al qual s'uneix la indústria d'alta tecnologia en camps com l'òptica, la construcció naval, la química...

Taula 8. Evolució del PNB de les quatre economies principals, 1951-1970 (en milers de milions de dòlars)

Any	Japó	Estats Units	RFA	GB
1951	14,2	328,4	28,5	41,4
1955	22,7	398,1	43,1	53,9
1960	39,1	503,8	70,7	71,9
1965	88,8	688,1	115,1	100,2
1970	203,1	992,7	184,6	124

Font: adaptat de: A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (pàg. 248). Oxford: Oxford University Press.

La combinació de creixement sostingut i maduració productiva canviarà el conjunt de la societat japonesa (taules 9, 10, 11 i 12). Però, com podem explicar aquesta progressió tan espectacular? Sens dubte, amb un conjunt ampli de factors, algun dels quals és fortuït, i per la generació de dinàmiques positives dirigides a "vèncer la pau".

Bibliografia

Per tal d'aprofundir en els temes tractats en aquest subapartat, vegeu:

Y. Kosai (1988). "The Postwar Japanese Economy, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 494-540). Cambridge: Cambridge University Press.

T. Nakamura (1981). *The Postwar Japanese Economy: Its Development and Structure*. Tòquio: University of Tokyo Press.

I. Insker (2001). *Japanese Industrialization: Historical and Cultural Perspectives*. Londres: Routledge.

K. B. Pyle (1992). *The Japanese Question: Power and Purpose in a New Era*. Washington D. C.: American Enterprise Institute.

C. Johnson (1982). *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-1975*. Stanford: Stanford University Press.

Taula 9. Evolució de la població activa, 1950-1970* (en %)

Any	Sector primari	Sector secundari	Sector terciari
1950	48,5	20,4	30,1
1955	39,2	24,2	35,3
1960	30,4	27,3	40,3
1965	23,5	30,9	43,6
1970	17,4	35,2	47,3

* Estimada fins al 1965. Exclou les activitats considerades inclassificables
 Font: adaptat de: Y. Kosai (1988). "The Postwar Japanese Economy, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 503). Cambridge: Cambridge University Press. i, *Japan Statistical Yearbook*, 2009.

Taula 10. Evolució de la producció industrial, 1950-1970 (producció en milers de milions de iens)

Any	Indústria pesada	Indústria lleugera
1950	2,570	2,293
1955	4,053	2,956
1960	11,786	4,905
1965	21,624	8,757
1970	55,772	17,718

Font: adaptat de: Y. Kosai (1988). "The Postwar Japanese Economy, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 524). Cambridge: Cambridge University Press.

Taula 11. Exportacions, 1950-70 (centenars de milions de iens)

Producte	1950	1960	1970
Tèxtils sintètics	–	116	2252
Farmacèutica	3	45	1436
Ferro i acer	260	1397	10237
Televisors	–	10	1382
Ràdios	0,3	521	2501
Motocicletes	0,3	29	1381
Automòbils	2	281	4815
Instruments de precisió	28	346	2261
Relotges	4	13	466

Font: adaptat de: Y. Kosai (1988). "The Postwar Japanese Economy, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 525). Cambridge: Cambridge University Press.

Taula 12. Evolució de la inflació, 1946-1970 (1 = preus del 1936)

Any	Índex de preus	Increment anual
1946	16,2	–
1950	246,8	97,3
1955	343,0	6,8
1960	352,1	0,5
1965	359,4	0,4
1970	399,9	2,2
1973	463,3	5,0

Font: adaptat de: Y. Kosai (1988). "The Postwar Japanese Economy, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 500). Cambridge: Cambridge University Press.

4.3.1. La rebotiga del creixement

Podem tractar d'aïllar el variat conjunt de factors que hi ha darrere de l'impressionant creixement econòmic nipó des del 1945:

1) En primer lloc, el consens polític per a focalitzar en el creixement econòmic l'esforç de la nació. Va coadjuvar a limitar el conflicte polític i social en establir-se una col·laboració continuada entre el Govern i els empresaris, i entre aquests i el món del treball en fer-lo progressivament partícip dels beneficis del creixement. L'Estat va crear un hàbitat adequat a les realitats productives del país mitjançant el Ministeri d'Indústria i Comerç Internacional. Va impulsar la creació de riquesa mitjançant un ventall de mesures molt ampli, des de l'estabilització del sistema bancari i els beneficis fiscals fins als préstecs a baix interès, passant per la modificació de la legislació antimonopolista. Aquests nous ministeris van fomentar la indústria pesada, que havia estat dominada tradicionalment per les grans corporacions: aquestes obtenien finançament barat i accés a maquinària d'última tecnologia, en general importada dels Estats Units. A més, les seves despeses de defensa mai no van superar l'1% del PNB. El món empresarial va respondre a aquests estímuls amb una renovació en els lideratges, noves tècniques de gestió i una cultura corporativa amb un patró únic en les relacions entre treball i capital, basat en les experiències de la preguerra i destinat a fidelitzar el treballador: feines vitalícies, salaris basats en l'antiguitat, sindicats d'empresa i un ampli espectre de provisions socials. Es van tornar a formar grans grups empresarials, els *keiretsu* – Mitsui, Mitsubishi, Sumitomo, Nissan, Toyota, Hitachi, Matsushita, Sony –, que van actuar com a punta de llança del teixit productiu

2) En segon lloc, una política industrial que enllaçava les necessitats i potencialitats del mercat interior i l'eficiència en els fòrums internacionals. La consecució d'aquest objectiu es va basar: a) en la innovació tecnològica, facilitada per la destrucció massiva de l'estructura productiva durant la guerra i el lliu-

re accés a la tecnologia més avançada que els acords amb els Estats Units permetien; b) en taxes d'inversió empresarial altes, potenciades per condicions favorables de finançament i la massa monetària disponible per la gran capacitat d'estalvi de la població; c) en la presència d'una força de treball abundant, motivada i ben qualificada, la productivitat de la qual va superar àmpliament els costos; d) en un entorn internacional favorable, a causa del creixement del comerç mundial, la demanda de productes de consum i la situació especial de les illes, amb accés sense limitacions al mercat nord-americà i conservant la capacitat d'implementar aranzels proteccionistes. Aquesta combinació de mesures proteccionistes (excepte per a aquells productes estratègics, com la tecnologia i els béns d'equipament) i subsidis a l'exportació (l'anomenada *industrialització mitjançant el foment de les exportacions*) esdevindria el model econòmic que seguirien després els tigres asiàtics i la mateixa Xina de Deng Xiaoping unes dècades més tard.

3) En tercer lloc, el pes del passat recent, amb una burocràcia acostumada a planificar l'economia i intervenir-hi. Amb una estructura industrial complexa, amb grans empreses alimentades per una xarxa de subcontractes. En aquest sentit, cal destacar el pes de la construcció per mitjà de concessions públiques, que va cobrir el país d'infraestructures com aeroports, carreteres i vies de tren: Japó va convertir-se en un "estat en construcció", o *doken kokka*. I amb una massa laboral acostumada a adaptar-se a contextos d'innovació tècnica ràpida.

4) I finalment, el paper de l'atzar: la Guerra Freda i l'esclat de la conflagració a Corea van accelerar l'autonomia política del Govern i la recuperació econòmica que permetria establir les bases del desenvolupament posterior. Una dècada després, la guerra de Vietnam també va beneficiar la indústria japonesa, i es donava la paradoxa que un dels països més declaradament pacifistes, va ser econòmicament el gran beneficiat de les guerres a l'Àsia.

Així, doncs, ens trobem amb una combinació d'estat, mercat, consens, context internacional, dinàmiques ja apreses en el passat, sort i autoexigència. Una combinació que, malgrat l'èxit final, amb l'aparició d'una societat que se sentia satisfeta amb els seus èxits

"La majoria d'homes i dones estaven satisfets amb els resultats. Com el granger que havia declarat que la seva vida era 'luxosa' comparada amb la dels anys de preguerra, quan 'mai podies provar aliments deliciosos, mai menjaves prou', gairebé tots els japonesos es beneficiaren d'uns nivells de confort –i fins i tot d'opulència– sense precedents en les darreres dècades de l'era Showa."

J. L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 583). Nova York: Norton.

també tenia el seu costat fosc:

"L'experiència del creixement ràpid va tenir també els seus costos. Els treballs eren, sovint, esgotadors, amb jornades molt llargues sota una fèrrea disciplina. Els beneficis es repartien de manera desigual entre la ciutat i el camp, entre homes i dones, i entre empleats en grans o petites factories. Els danys al medi ambient foren immensos."

A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (pàg. 245). Oxford: Oxford University Press.

4.3.2. Nacionalisme econòmic

L'era de creixement ràpid va tenir un protagonista principal, el ciutadà japonès comú, que es va autoexplotar i va ser explotat fins que el país va ressorgir de les cendres. Però també hi va haver una classe dirigent coordinada per a canalitzar les energies darrere una idea, la mateixa que obsessionava el món nipó des del 1868: assolir Occident. Govern i empreses treballant plegats en una interacció recíproca amb xarxes de comunicació i negociació ben establertes. Capitalisme "embridat" o "intermediat" per a resituar l'arxipèlag nipó en l'escena mundial no com a gran potència militar sinó com a gegant econòmic. En paraules d'un funcionari experimentat:

"El Japó de postguerra es definia a sí mateix com un estat cultural que sostenia els principis del liberalisme, la democràcia i la pau, però en realitat es tractava només de qüestions superficials (tatemae); l'objectiu fonamental era concentrar totes les nostres energies en el creixement econòmic."

Amaya Naohiro citat per: K. B. Pyle (1992). *The Japanese Question: Power and Purpose in a New Era* (pàg. 36). Washington D. C.: American Enterprise Institute.

4.4. Una societat en transformació

La conseqüència més important del creixement econòmic va ser l'aparició d'una societat de consum en la qual gairebé el 90% dels membres es consideraven de classe mitjana. Casa pròpia, universitat de prestigi per als fills i béns duradors per a la llar van ser els anhels de la majoria de les famílies (taula 13).

Taula 13. Autopercepció de la situació socioeconòmica, 1955-1975 (en %)

Any	Classe baixa	Classe mitjana	Classe alta
1955	57,4	42,5	0,2
1960	43,4	56,3	0,4
1965	21,8	77	1,2

Font: adaptat de: A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (pàg. 268). Oxford: Oxford University Press.

Però sota aquesta façana circulaven corrents més profunds, corrents que afectaven la natalitat, la distribució de la població, els hàbits culturals i el paper que els sexes havien de representar en l'espai social. Sorprenen que, malgrat la importància i rapidesa dels canvis, es mantingués una gran estabilitat en el món polític, en el món laboral, en les dinàmiques familiars. Encara que en

Bibliografia

Per tal d'ampliar la informació sobre aquest subapartat, vegeu:

G. D. Allinson (1997). *Japan Postwar History*. Ithaca: Cornell University Press.

A. Waswo (1996). *Modern Japanese Society 1868-1994*. Oxford: Oxford Paperbacks.

algun moment van sorgir moviments socials contestataris –contra la renovació del tractat de seguretat el 1960, contra la contaminació urbana al començament de la dècada de 1970– van ser dominats sense massa dificultat.

La família, l'escola i l'empresa van perpetuar una socialització en la qual els valors predominants eren el consens i el compromís, el bé col·lectiu, de manera que la presència autoritària de l'Estat rares vegades va ser necessària. Semblava que la millora en l'esfera de tot el que era material no implicava haver-se de contagiar de l'anomenada "malaltia americana": taxa de divorcis alta i desestructuració familiar, delinqüència juvenil... encara que per a això calgués sacrificar bona part de la independència dels individus.

4.4.1. Evolució demogràfica

La població japonesa va començar a créixer a un ritme molt més lent que en dècades anteriors. Després d'un augment lleuger de la natalitat en la immediata postguerra ja des del 1950 es va començar a apreciar un descens estimable del nombre de naixements (del 28 al 18 per mil al final del període). Van augmentar les famílies nuclears, es van estendre els controls de natalitat, es va posposar l'edat de matrimoni en favor de la formació acadèmica i l'ocupació, i entre les parelles va augmentar la preocupació pel futur dels descendents i pel seu nivell de benestar propi. Per exemple, l'edat dels parts es va concentrar entre els vint-i-cinc i els vint-i-vuit anys perquè, més endavant, la dona es pogués incorporar al món laboral i contribuir als costos de l'educació, del consum domèstic i d'una vellesa possiblement solitària (taules 14 i 15).

Taula 14. Població japonesa, 1930-1970 (en milers)

Any	Població	Taxa de variació*
1930	64.450	7,9
1935	69.254	7,5
1940	73.114	5,6
1945	71.998	-0,7
1950	84.114	6,5
1955	90.076	7,1
1960	94.301	4,7
1950	99.209	5,2
1970	104.665	5,5

* Respecte al cens anterior

Font: adaptat de: Statistics Bureau, *The Population of Japan*. [Data de consulta: 5 de juliol del 2009]. <<http://www.e-stat.go.jp/SG1/estat/NewListE.do?tid=000000030001>>

Taula 15. Evolució de la taxa de fecunditat, 1920-1970

Any	Fills per dona
1920	5,24
1930	4,71
1940	4,11
1947	4,54
1957	2,04
1970	2,13

Font: adaptat de: C. Totman (2005). *A History of Japan* (pàg. 466). Oxford: Blackwell.

És remarcable el pes en aquesta tendència de la despesa en escolarització: el sistema d'ensenyament nipó era extremament competitiu, amb l'examen d'ingrés a la universitat –l'anomenat *examen infernal*– marcant l'horitzó. L'accés a les millors universitats marcava la futura carrera laboral d'un individu de manera que les famílies destinaven una part gens menyspreable dels ingressos a aconseguir la millor formació possible per a la seva descendència. Això repercutia necessàriament en el nombre de fills que podien mantenir. Tanmateix, les possibilitats de la població femenina continuaven sent limitades, il·lustrades pel pes de les convencions socials. Els joves de tots dos sexes accedien per igual als estudis superiors, però, mentre que els homes optaven pel cicle universitari llarg, les noies, en general, es decantaven pels curts, que eren vistos com un preludi per al matrimoni (taula 16). Altres indicis ens indiquen que el progrés de l'emancipació femenina va ser lent: la taxa d'acceptació d'herències o la de divorcis no amistosos no van registrar grans variacions després de l'aprovació del codi del 1947.

Taula 16. Ingressos en colleges i junior colleges, 1955-1975 (xifres aproximades, en milers)

Any	Colleges		Junior colleges	
	Homes	Dones	Homes	Dones
1955	450	50	20	30
1975	1.375	380	35	300

Font: adaptat de: C. Totman (2005). *A History of Japan* (pàg. 468). Oxford: Blackwell.

Així mateix, el mercat de treball les relegava a treballs temporals, amb salaris i possibilitats de promoció molt inferiors als dels homes. L'únic lloc en el qual se'ls permetia un paper protagonista era en la gestió de la llar:

"La muller tenia en general una gran poder i autonomia en la gestió de la llar i l'educació dels infants, i era sovint la cuidadora dels membres més ancians de la família. Amb freqüència el marit de classe mitja li donava el seu salari al complet, i era ella la responsable del pressupost, els estalvis i l'organització de les finances domèstiques."

K. Pyle (1996). *The Making of Modern Japan* (pàg. 262). Lexington: Heath.

4.4.2. El creixement urbà

El descens de la natalitat va repercutir en la distribució de la població, que va sofrir un important transvasament del camp a la ciutat quan en els nuclis industrials es va deixar sentir l'escassetat de braços. Les urbs van passar d'acollir el 38% del cens a superar el 70% entre el 1950 i el 1970. Tòquio es va convertir en una megalòpoli de més d'onze milions d'habitants que encarnava la cinquena essència metropolitana: poder econòmic, polític i alta cultura. Un de cada quatre japonesos vivia al corredor que enllaçava la capital amb Osaka (taules 17 i 18).

Taula 17. Població rural i urbana, 1930-1970 (en %)

Any	Rural	Urbana
1930	76	24
1935	67,3	32,7
1940	62,3	37,7
1945	72,2	27,8
1950	62,7	37,3
1955	43,9	56,1
1960	36,7	63,3
1965	32,1	67,9
1970	27,9	72,1

Font: adaptat de: Statistics Bureau, *The Population of Japan*. [Data de consulta: 5 de juliol del 2009]. <<http://www.e-stat.go.jp/SG1/estat/NewListE.do?tid=000000030001>>

Taula 18. Població de Tòquio, 1900-1970

Any	Rural
1900	2,01
1935	6,36
1940	7,35
1945	3,49
1962	10,18
1965	10,87
1970	11,41

Font: adaptat de: *Population of Tokyo - Tokyo Metropolitan Government*. [Data de consulta: 5 de juliol del 2009]. <<http://www.metro.tokyo.jp/ENGLISH/PROFILE/overview03.htm>>

La ciutat oferia innumbrables atractius per al lleure i el consum, però aviat es va convertir en el focus de problemes nous: contaminació, falta d'equipaments públics –places, parcs, jardins...– i, sobretot, d'habitatges adequats. Van sorgir, també, conflictes d'identitat –l'impacte de la cultura nord-americana es va fer palpable i creixent i va generar xocs generacionals freqüents–, de gènere –va ser l'escenari dels limitats avenços en l'equiparació de sexes– i va evidenciar la discriminació a què estaven sotmesos encara grups minoritaris com els coreans o els burakumin, descendents dels antics descastats de l'era shogunal.

Malgrat tot, es considera que el trànsit de la vida rural a la urbana va ser menys traumàtic que a Europa o als Estats Units. En perdre població, el camp es va mecanitzar i en va augmentar la productivitat. El 1973 els nivells de renda de les famílies rurals superaven en un 7% els seus equivalents urbans.

"Les famílies pageses, que acabaven d'accedir a la prosperitat, participaren amb ple entusiasme de la vibrant societat de consum japonesa. Conduïen els mateixos Toyotes, preferien els mateixos texans, construïen les seves cases a la moda i emmagatzemaven la mateixa varietat d'accessoris elèctrics que els seus cosins de classe mitja de la ciutat.[...] Les estadístiques d'educació indicaven que un nombre creixent de filles i de segons i tercers fills buscaven el seu futur en la universitat i en el confort dels treballs urbans. En aparença moltes de les famílies del camp aprovaren aquest canvi de vida, fins i tot sabent que accedir a estudis superiors implicava que els seus fills trobarien feina i parella lluny de la seva llar."

J. L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 590-1). Nova York: Norton.

5. Estancament i redefinició al Japó, 1973-2000

Des del 1973 el Japó va haver d'afrontar el repte de redefinir-se. La fi de l'energia barata provocada per la crisi del petroli va posar fi a l'era de creixement ràpid, però el país no sols ho va saber superar, potenciant l'aposta per l'exportació de béns d'alt valor afegit, sinó que es va convertir en la superpotència econòmica per excel·lència durant la dècada de 1980 gràcies a la seva eficiència industrial, a la seva capacitat d'estalvi i a la fortalesa del ien. Tanmateix, la mort de l'emperador Showa el 1989, mentre acabava la Guerra Freda, va obrir un període que va induir una necessitat més peremptòria de repensar el paper que calia ocupar en l'escena internacional. Occident ja havia estat assolit i fins i tot superat i l'entorn geopolític s'estava transformant, de la mateixa manera que ho feia una societat cada vegada més connectada als ritmes globals. El regne Heisei ("aconseguir la pau a tot arreu") es va iniciar amb una dècada perduda de crisi política i econòmica i semblava que marcava un nou punt d'inflexió en la trajectòria de les illes.

5.1. De la crisi del petroli a la recessió de la dècada de 1990

A l'inici de la dècada de 1970 l'economia japonesa ja era entre les més importants del món. Durant les tres dècades següents va sofrir diversos vaivens sense que això minvés el seu pes en l'escenari global: com la resta de potències es va haver d'adaptar a les dinàmiques canviants dels fluxos internacionals. Podem distingir tres etapes ben diferenciades: a) la crisi de la dècada de 1970, b) la consolidació com a superpotència econòmica durant la dècada de 1980 i c) l'estancament de la de 1990.

a) La crisi de la dècada de 1970

El 1973 l'economia japonesa es va aturar de cop: amb una dependència energètica absoluta del petroli del Pròxim Orient, l'embargament, primer, i la quadruplicació dels preus, després, van posar fi a dues dècades de creixement espectacular. Amb l'esgotament de la reserva de mà d'obra rural, la revaloració del ien respecte al dòlar del 1971 i els avenços tecnològics, la crisi de petroli va provocar que la competitivitat de la seva indústria pesada –construcció naval, producció d'alumini, fertilitzants...– declinés. La inflació es va disparar i van augmentar les tensions socials. Davant d'aquesta constatació de fragilitat, el Japó va tractar d'integrar-se d'una manera més eficient en les xarxes d'intercanvi globals, diversificar els seus mercats i els seus proveïdors de matèries primeres, i apostar pel desenvolupament de fonts energètiques alternatives al cru –nuclear, hidroelèctrica, eòlica, mareomotriu, geotèrmica...– per a atenuar la seva dependència. Potenciar els béns d'alt valor afegit destinats a l'exportació va ser la seva aposta principal, de manera que es van desenvolupar esforços importants en els camps de la robòtica, la maquinària de precisió, la

Bibliografia

Per tal d'aprofundir en els temes tractats en aquest subapartat, vegeu:

H. Patrick; H. Rosovsky (eds.) (1976). *Asia's New Giant*. Washington D. C.: Brookings Institute.

E. J. Lincoln (1993). *Japan's New Global Role*. Washington D. C.: Brookings Institution.

D. Smith (1995). *Japan since 1945: The Rise of an Economic Superpower*. Nova York: St. Martin Press.

I. Insker (2001). *Japanese Industrialization: Historical and Cultural Perspectives*. Londres: Routledge.

M. Blomström (2001). *Japan's New Economy, Continuity and Change in the Twenty-first Century*. Oxford: Oxford University Press.

W. W. Grimes (2001). *Unmaking the Japanese Miracle: Macroeconomic Policies*. Ithaca: Cornell University Press.

OCDE (2008). *Economic survey of Japan 2008*. París: OCDE.

biotecnologia... A més, el preu prohibitiu de la gasolina els va obrir les portes del mercat automobilístic nord-americà gràcies al seu domini en la fabricació de cotxes petits i de baix consum. Toyota i Nissan es van situar entre les marques principals del món (taula 19).

Taula 19. Producció d'automòbils, 1960-1983

Any	Producció	% exportat
1960	481.551	8,1
1965	1.875.614	10,4
1970	5.289.157	20,5
1973	7.082.757	29,2
1980	11.042.884	54
1983	11.111.659	51

Font: adaptat de: J. L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 577). Nova York: Norton.

El model Toyota s'acostuma a comparar amb el model Ford, que va dominar la indústria automobilística des de principis del segle XX. Toyota va canviar radicalment la mecànica de la fàbrica en crear equips coordinats (i no simplement individus que treballaven a la cadena de muntatge) que responien immediatament a la demanda, de manera que fabricaven la quantitat de cotxes que el mercat demanava en un moment donat. Aquest esperit corporatiu, amb poques diferències salarials dins de la fàbrica, va competir amb èxit contra la indústria nord-americana, molt més individualista i jerarquitzada.

b) La consolidació com a superpotència econòmica durant la dècada de 1980

L'agitada dècada de 1970, doncs, va resultar positiva per al teixit productiu nipó: durant la dècada de 1980 el país es va convertir en l'exemple per a l'economia mundial. Les seves exportacions de cotxes, acer de qualitat, òptica de precisió, productes electrònics... donaven a les illes una balança d'intercanvis favorable respecte a l'Europa occidental i els Estats Units. Aquesta situació va originar un augment de les denúncies sobre les pràctiques comercials japoneses, més proteccionistes que les dels seus competidors, de manera que el Govern va iniciar una liberalització progressiva dels seus mercats. Després dels acords del Plaza (Nova York) del 1985, el ien es va apreciar respecte al dòlar i es va estimular el consum intern mitjançant la disminució dels impostos, la reducció dels tipus d'interès i les facilitats d'accés al crèdit. Però aquestes mesures no van fer més que incrementar la potència de l'economia de les illes. La robustesa del ien li va permetre accedir a més bon preu a les matèries primeres i va potenciar encara més les exportacions (taules 20 i 21).

Taula 20. Creixement comparat del PNB al Japó, els Estats Units i l'RFA, 1980-1989 (en taxes d'increment anual)

Any	Japó	Estats Units	RFA
1980	4,3	0,2	1,5
1981	3,7	1,9	0,0
1982	3,1	2,5	-1
1983	3,2	3,6	1,9
1984	5,1	6,8	3,3
1985	4,9	3,4	1,9
1986	2,5	2,7	2,3
1987	4,6	3,7	1,7
1988	5,7	4,4	3,6
1989	4,9	3	4

Font: adaptat de: A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (pàg. 299). Oxford: Oxford University Press.

Taula 21. Balança comercial del Japó amb els Estats Units i l'RFA, 1970-1990 (saldo comercial en milions de dòlars)

Any	Japó/Estats Units	Japó/RFA
1970	+380	-67
1980	+6959	+3255
1990	+39953	+6295

Font: adaptat de: J. L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 610). Nova York: Norton.

Aquestes circumstàncies, unides a la gran capacitat d'estalvi de les famílies, van convertir el país en un exportador de capitals: la inversió directa i els préstecs a l'exterior es van multiplicar.

"De 1986 a 1991 les inversions japoneses a l'exterior sumaven més de 200.000 milions de dòlars. Sony Corporation va pagar una suma impressionant per adquirir Columbia Pictures, i Matsushita comprà MCA, convertint aquestes dues companyies en orgulloses competidores en el mercat de l'entreteniment global. Al mateix temps Honda i altres fabricants d'automòbils obriren plantes de producció als EUA i les firmes immobiliàries nipones aixecaren camps de golf i hotels de luxe a Hawaii i Califòrnia."

J. L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 601). Nova York: Norton.

El Japó es va convertir en el principal creditor del món, amb un interès especial a reforçar els seus llaços amb els nous països industrialitzats (NPI) –Corea del Sud, Taiwan, Singapur i Hong Kong. A dins, amb una situació de plena ocupació, salaris alts i inflació controlada, es va desfermar un clima d'eufòria que va multiplicar per tres l'índex Nikkei entre el 1986 i el 1989 i va disparar el preu de l'habitatge.

c) L'estancament de la dècada de 1990

A l'entrada de la dècada de 1990 la bombolla especulativa va explotar: quan es va saber que la combinació de les dificultats dels països desenvolupats d'Occident i la competitivitat dels productes dels nous països industrialitzats havien provocat una disminució dels beneficis de les principals corporacions, el pànic es va estendre. La banca va haver de restringir el crèdit i es va trobar amb una comptabilitat que amagava grans pèrdues en el sector immobiliari, fet que va motivar la injecció de diner públic per a evitar la fallida dels bancs. El preu del sòl urbà va caure fins a un 70% i l'economia va entrar en un procés de deflació i d'augment del deute públic.

Entre el desembre del 1989 i l'agost del 1992 el referent borsari nipó va perdre el 65% del valor, el mercat immobiliari es va col·lapsar i les grans companyies van posposar els seus plans d'expansió. Es va obrir un període d'estancament: va disminuir el consum, es van alentir les reformes econòmiques i es van tornar a exacerbar les tensions comercials internacionals (taula 22).

Taula 22. Taxa de variació del Nikkei 225 i de l'índex del preu del sòl edificable urbà, 1980-1994 (valor 0 = 1982)

Any	Nikkei 225	Índex preu sòl edificable urbà
1985	31	7
1988	61	47
1991	-40	7
1994	31	-27

Font: estimacions a partir de: S. Shigenori. "Asset Price Bubble in Japan in the 1980s: Lessons for Financial and Macroeconomic Stability". A: *IMES Discussion Paper Series* (núm. 2003-E-15, pàg. 19). [Data de consulta: 5 de juliol del 2009]. <<http://www.imes.boj.or.jp>>

Tanmateix, es va mantenir l'excedent comercial i una nova revaloració del ien va augmentar les inversions a l'exterior malgrat que durant tota la dècada el creixement va ser anèmic i la crisi del *bath* el 1997 va acabar d'empitjorar la situació. El 1998 es va produir un descens del 2% del PIB i la taxa de desocupació va superar la barrera del 5% l'any 2000, cosa inaudita després de diverses dècades de plena ocupació (taules 23 i 24).

Taula 23. Evolució de la taxa de variació interanual del PIB, 1989-2007

Any	Taxa	Any	Taxa
1989	5,3	1999	-0,1
1990	5,2	2000	2,9
1991	3,4	2001	0,2
1992	1,0	2002	0,3

Font: *Japan Statistical Yearbook* (2009)

Any	Taxa	Any	Taxa
1993	0,2	2003	1,4
1994	1,1	2004	2,7
1995	2,0	2005	1,9
1996	2,7	2006	2,4
1997	1,6	2007	2,1
1998	-2,0		

Font: *Japan Statistical Yearbook* (2009)

Taula 24. Evolució de la taxa d'atur (% de la població activa)

Any	%
1950	1,2
1960	1,1
1970	1,2
1980	2,0
1990	2,1
2000	4,7
2007	3,9

Font: *Japan Statistical Yearbook* (2009)

Durant els primers anys del segle XXI l'economia japonesa es va recuperar parcialment, almenys des del punt de vista macroeconòmic. Els seus índexs van tornar a ser positius encara que van avançar d'una manera ranquejant, igual que el descens de l'atur. Els analistes occidentals continuen demanant més obertura dels mercats, reformes fiscals i del mercat de treball, però els avenços en aquest sentit són lents donades les grans resistències a modificar el model productiu. Malgrat que la crisi de la dècada de 1990 no va afectar gaire els nivells de benestar de la majoria de la població, en els últims anys ha augmentat la precarietat laboral i s'han aguditzat les desigualtats de renda. Aquest fet, unit a les repercussions de l'envelliment de la població en la força de treball disponible, comporta un dels problemes que cal resoldre amb vista al futur (taula 25).

Taula 25. Evolució d'ingressos i despeses d'una família de treballadors, 1990-2007 (en milers de iens)

Any	Ingressos	Despeses
1990	521,7	331,5
1995	570,8	349,6

Font: *Japan Statistical Yearbook* (2009)

Any	Ingressos	Despeses
2000	562,7	341,8
2005	524,5	329,4
2007	527,7	323,4

Font: *Japan Statistical Yearbook* (2009)

5.2. La fortaleza del PLD

Els costos de l'era de creixement ràpid van amenaçar de passar factura al PDL al començament de la dècada de 1970, però la seva capacitat per a assimilar les dissensions internes i del conjunt del cos social li van permetre superar-les sense dificultat. Després d'esquivar la crisi del petroli i situar el país al capdavant de l'economia mundial, la seva posició va tornar a ser còmoda i no va ser fins a l'esclat de la bombolla especulativa a l'inici de la dècada de 1990 quan va començar a sofrir revessos seriosos.

El 1993 va perdre per primera vegada el Govern encara que la seva capacitat de recuperació i l'escassa credibilitat dels seus oponents en el front polític li van permetre tornar al poder en una sonada coalició amb el PSJ el 1994 i tornar a encapçalar l'executiu el 1996. Des de llavors no en marxà fins setembre del 2009. Al llarg d'aquestes tres dècades van predominar els governs curts i inestables, amb un nombre creixent de denúncies per corrupció i una espiral d'escàndols que sembla que no s'acaba. Tanmateix, val la pena destacar algunes de les figures que, per la seva forta personalitat, van deixar una empremta important en l'escena pública.

El primer va ser l'injuriat Tanaka Kakuei, primer ministre entre el 1972 i el 1974 i condemnat per suborn el 1983. En paraules de l'escriptor Ishihara Shintarô:

"Tanaka Kakuei és, per mi, el símbol de la confusió i la ruïna dels afers a Japó. No conec cap altre exemple d'un polític el caràcter del qual epitomitzi tant a una societat [...] L'èxit econòmic i industrial després de la guerra es va produir com a resultat de la racionalitat i la sort, combinades amb l'especulació afortunada. El geni de Tanaka hauria estat espectacular en aquelles circumstàncies, precisament degut a la seva habilitat per fer eleccions encertades. Però aquell temps ja ha passat i el seu geni ja no pot oferir un fonament pels principis morals necessaris avui en dia."

Citat per: J. L. Huffman (2004). *Modern Japan. A history in documents* (pàg. 192). Nova York: Oxford University Press.

Home fet a si mateix, la seva capacitat per a manipular els moviments crítics del final de la dècada de 1960 – anticontaminació, proreforma urbana – li van permetre alterar els equilibris de la tríada i atorgar més capacitat de maniobra als polítics en detriment de la burocràcia. Aquesta circumstància va augmentar la lluita de faccions en el si del partit i el va fer més susceptible a les pressions

Bibliografia

Per tal d'aprofundir en els temes tractats en aquest subpartat, vegeu:

G. D. Allinson (1997). *Japan Postwar History*. Ithaca: Cornell University Press.

P. Bayley (1996). *Postwar Japan, 1945 to present*. Oxford: Blackwell.

R. Sims (2001). *Japanese Political History since the Meiji Renovation, 1868-2000*. Nova York: Palgrave.

"Le Japon". *Questions internationales* (núm. 30, 2008). París: La Documentation Française.

L'État du Monde (vol. 2000-2009). París: La Découverte.

del món dels negocis per a finançar les campanyes i assegurar la corresponent xarxa clientelar. Des d'aquell moment la formació es va fer encara més difícil de controlar.

Potser el governant japonès més notable d'aquest període va ser Nakasone Yasuhiro, que va liderar el país entre el 1982 i el 1987. La seva rellevància no rau tant en els seus èxits polítics efectius, com en el fet d'apreciar els canvis que s'estaven produint en l'escenari internacional al començament de la dècada de 1980. Des de llavors el debat sobre la necessitat de reformar les estructures del país ha estat una constant, encara que els passos en aquesta direcció no han avançat gaire. També va destacar en aquest sentit, ja entrat el segle XXI, Koizumi Junichiro, primer ministre entre el 2001 i el 2006, que va arribar al poder després d'una tremenda crisi interna del PLD. Tots dos van compartir vocació liberalitzadora i reformista, encara que això no ha d'enganyar sobre el nacionalisme que va guiar les seves decisions: Nakasone va escandalitzar els governs de l'Àsia oriental en visitar el temple de Yasukuni el 1985 i Koizumi va fer el mateix amb les seves successives visites a aquest espai simbòlic destinat a honrar els morts de la guerra. Una de les seves decisions més polèmiques va ser enviar tropes de suport al conflicte iraquí entre el 2003 i el 2006. Des del 1992 les tropes japoneses es desplegaven en missions d'ajuda humanitària, però mai en una conflagració, de manera que aquesta operació pot ser el preludi a una reforma en profunditat de l'article 9 de la Constitució.

No sembla arriscat apuntar, llavors, que des del 1955 el PLD ha actuat de pivot central en la vida política nipona, malgrat els revessos soferts a finals d'estiu del 2009 i fins al desembre de 2012.

"[...] encara que els ideòlegs del creixement econòmic indefinit es retorcin les mans davant l'evidència del 'fracàs' del Japó –i malgrat que alguns dels segments menys afortunats de la societat realment ho estan passant malament– per a la majoria de japonesos les coses segueixen on estaven abans de la inflexió Heisei. Les disparitats de riquesa sense precedents que caracteritzen la societat estadounidenca i que provoquen considerables nivells d'amargura i alienació, no afecten al Japó."

C. Totman (2005). *A History of Japan* (pàg. 549). Oxford: Blackwell.

Val la pena destacar, per la seva importància simbòlica, que en l'agitada conjuntura del 1993-1996 va arribar per primera vegada a la presidència del Govern una dona, la socialista Murayama Tomiichi. Entre el juny del 1994 i el gener del 1996 va encapçalar l'executiu després d'una inesperada coalició entre el PSJ i el PLD. Va haver d'afrontar moments de gran tensió com el terratrèmol de Kobe i l'atac terrorista amb gas sarín al metro de Tòquio per part de membres de la secta AUM Shinrikyo. Però va destacar, també, per explicitar davant de la Cambra de Representants el seu remordiment sincer pel comportament nipó durant l'etapa imperialista:

"Els membres d'aquesta cambra volen expressar el seu més profund remordiment després de reflexionar solemnement sobre les distintes instàncies del govern colonial i els actes agressius en la moderna història del món i reconèixer que el Japó ha comès aquestes accions en el passat infringint dolor i sofriment als ciutadans d'altres països, especialment a Àsia."

Citada per: J. L. Huffman (2004). *Modern Japan. A history in documents* (pàg. 203-4). Nova York: Oxford University Press.

Cap primer ministre no s'havia expressat fins aquell moment amb aquest grau de rotunditat.

5.3. Tendències d'una societat opulenta

Durant les últimes dècades la societat japonesa va seguir amb les tendències iniciades en el període anterior i va avançar cap a nivells d'urbanització i terciarització més alts. L'any 2000 només l'1,7% de la població vivia a localitats amb menys de 5.000 habitants, mentre que el 60,7% ho feia en municipis amb més de 100.000 habitants (*Japan Statistical Yearbook* 2003: 36). Al seu torn, el sector primari, que al començament de la dècada de 1980 encara ocupava el 10% de la població activa, va veure reduït el seu percentatge a menys del 4,5% l'any 2007. Aquestes circumstàncies han accentuat la caiguda de la natalitat de manera que, des de fa vint anys, la població està pràcticament estancada, amb creixements anuals inferiors al 0,5% i uns índexs de fecunditat cada vegada més pròxims a 1 (fills per dona en edat fèrtil) (taules 26 i 27).

Taula 26. Evolució de la població activa, 1970-2007* (en %)

Any	Sector primari	Sector secundari	Sector terciari
1970	17,4	35,2	47,3
1975	12,7	35,2	51,9
1980	10,4	34,8	54,6
1985	8,8	34,3	56,5
1990	7,2	33,6	58,7
1995	5,7	32,9	61,0
2000	5,1	30,7	63,7
2005	4,4	27,0	67,4
2007	4,2	26,8	67,7

* Exclou les activitats considerades inclassificables
Font: *Japan Statistical Yearbook* (2009)

Taula 27. Evolució de la taxa de fecunditat, 1970-2007

Any	Fills per dona
1970	2,13

Font: *Japan Statistical Yearbook* (2009)

Bibliografia

Per tal d'ampliar la informació sobre aquest subapartat, vegeu:

G. D. Allinson (1997). *Japan Postwar History*. Ithaca: Cornell University Press.

A. Waswo (1996). *Modern Japanese Society 1868-1994*. Oxford: Oxford Paperbacks.

M. I. White (2002). *Perfectly Japanese: Making Families in an Era of Upheaval*. Berkeley: University of California Press.

R. Goodman i altres (eds.) (2003). *Global Japan*. Londres: Routledge.

L'État du Monde (vol. 2000-2009). París: La Découverte.

Any	Fills per dona
1980	1,75
1990	1,54
2000	1,36
2007	1,27

Font: *Japan Statistical Yearbook* (2009)

La congestió urbana, els costos de l'educació i l'habitatge, la disminució del nombre de matrimonis, l'augment de l'edat de casar-se i la millora de les mesures contraceptives són alguns dels factors que ajuden a explicar aquest fenomen, que ha provocat un envelliment net de la població, que, a més, és la que té una esperança de vida més alta del planeta. El repte demogràfic, tant pel que fa a la distribució com a la reproducció, és un dels temes candents del Japó actual.

Com també ho és l'accés al benestar: malgrat que té una de les rendes *per capita* més altes i ben redistribuïdes de tot el món, en els últims anys s'ha apreciat un augment de les desigualtats, sobretot després de la crisi de la dècada de 1990, moment en què va començar a créixer el nombre de *freeters* –els qui encadenen petites feines precàries– i els *neets* –*not in education, employment or training*. Tanmateix, els alts nivells de consum s'han mantingut relativament estables:

"[...] els nivells d'ingressos familiars han declinat només modestament des de que la recessió començà i la tendència s'expressa principalment en menors taxes d'estalvi i una reducció de les despeses en menjar, mobles o roba. Però tant el comerç interior com l'internacional han augmentat. Les vendes al menor continuen creixent, així com els empleats en aquest sector. Les vendes de llibres i les subscripcions a revistes o a la televisió mantenen la seva expansió. El nombre de propietaris i l'ús d'automòbils no s'atura, el mateix que passa amb les llars i el seu tamany. És xocant l'expansió dels telèfons mòbils, que volen dels estants: 62.103 línies el 1985; 868.078 el 1990; 60.940.000 l' any 2000. Altres adminículs electrònics es segueixen venent com a rosquilles i el consum d'electricitat evoluciona d'acord a aquesta disposició: 578.000 milions de kwh generats el 1980; 857.000 milions el 1990; 1,091 milers de milions el 2000."

C. Totman (2005). *A History of Japan* (pàg. 548-9). Oxford: Blackwell.

Així mateix, han continuat els avenços modestos en equiparació de sexes i el tracte donat a les minories, que s'han fet més diverses ja que, com en la resta dels països avançats, durant els últims anys han arribat immigrants destinats a cobrir les ocupacions menyspreades per la població autòctona (taules 28 i 29).

Taula 28. Evolució del nombre de residents estrangers, 1982-2006 (en milers)

Any	Immigrants	% població
1982	802,4	0,68
1987	884,02	0,72
1992	1.281,6	1,03

Font: Ministeri de Justícia del Japó. [Data de consulta: 5 de juliol del 2009]. <<http://www.moj.go.jp/ENGLISH/IB/ib-01.html>>

Any	Immigrants	% població
1997	1.482,7	1,18
2002	1.851,7	1,45
2006	2.084,9	1,63

Font: Ministeri de Justícia del Japó. [Data de consulta: 5 de juliol del 2009]. <<http://www.moj.go.jp/ENGLISH/IB/ib-01.html>>

Taula 29. Residents estrangers per origen, 2006 (en %)

País	%
Corea	28,7
Xina	26,9
Brasil	15
Filipines	9,3
Perú	2,8
Estats Units	2,5
Altres	14,8

Font: Ministeri de Justícia del Japó. [Data de consulta: 5 de juliol del 2009]. <<http://www.moj.go.jp/ENGLISH/IB/ib-01.html>>

De quina manera respondrà a aquest fet una societat ètnicament molt homogènia és un altre dels interrogants per a les dècades que vindran. I més, en un marc en el qual algun dels valors centrals de la vida social, com la jerarquització per nivell d'educació i orígens familiars, comença a ser qüestionat per la joventut urbana amb mecanismes com la indisciplina escolar, la personalització del consum o l'apogeu de modes extravagants que, malgrat que són anecdòtics, són suficients perquè els més propers a la tradició se sentin amenaçats. En un planeta d'intercanvis globals senten que l'essència de la identitat japonesa encara està més en perill després de cinquanta anys d'influència massiva de la cultura nord-americana.

5.4. De la doctrina Yoshida a l'internacionalisme?

En la dècada de 1980, el Japó va prendre consciència del seu nou paper com a superpotència econòmica. Es va iniciar, llavors, un debat entre l'elit nipona que encara no s'ha dilucidat: un cop assolit i superat el nivell de desenvolupament dels països occidentals, havien de continuar amb les premisses prudentes que havia establert Yoshida en la dècada de 1950 o havia arribat el moment de canviar, d'assumir noves responsabilitats per a poder mantenir l'estatus aconseguit?

Entre els primers que van apostar per l'internacionalisme cal destacar l'equip encapçalat per Nakasone entre el 1982 i el 1987. Els seus analistes consideraven que calia definir els interessos nacionals d'una manera més àmplia a causa dels canvis que apreciaven en el context internacional i a l'ascens meteòric del país. Van esbossar un programa de reformes –Constitució, ensenyament, institucions econòmiques...– que només es va poder dur a terme molt parcialment. Des de llavors, els esdeveniments han avançat amb gran rapidesa. Quins són els arguments que esgrimeixen els partidaris de les reformes? Bàsicament tres:

1) La crisi del capitalisme japonès després del col·lapse de la bombolla econòmica al començament de la dècada de 1990 va assenyalar la fi del model de desenvolupament nipó concebut en la postguerra. Per això, caldria optimitzar les estructures del país per a mantenir una posició preeminent en l'era de la globalització.

2) El canvi en l'ordre internacional una vegada acabada la Guerra Freda va implicar un augment de les pressions dels Estats Units perquè el país assumís més compromisos en la seguretat internacional i no es limités a participar activament en els fòrums econòmics –FMI, Banc Mundial o OMC– i a cobrir les seves indecisions mitjançant la diplomàcia del xec –com en la primera guerra del Golf o mitjançant el desplegament de suport logístic i humanitari en missions de pau de l'ONU a zones no bèl·liques. L'acord de seguretat manté les illes sota el paraigua nuclear i milers de soldats nord-americans continuen acantonats a Okinawa, però cada vegada sembla més peremptori redefinir les relacions entre tots dos països i que el Japó tingui una autonomia exterior més gran. Un avenç simbòlic en aquest sentit va ser l'enviament de tropes a l'escenari iraquí entre el 2003 i el 2006, causa d'importants debats.

3) La ràpida modificació del context regional, en el qual han aparegut dos grans actors amb aspiracions globals, la Xina i l'Índia, i on Corea del Nord amenaça recurrentment de convertir-se en una potència nuclear agressiva. Malgrat que s'han restablert i millorat les relacions amb la majoria de països veïns, les actuacions japoneses durant el període imperialista encara desperten recels diversos. Això obliga Tòquio a tornar a calcular la seva estratègia a llarg termini i recalibrar les seves institucions.

Bibliografia

Per tal d'ampliar la informació sobre aquest subapartat, vegeu:

K. B. Pyle (2007). *Japan Rising: The Resurgence of Japanese Power and Purpose*. Nova York: Public Affairs.

M. Green (2001). *Japan's Reluctant Realism: Foreign Policy Changes in a Era of Uncertain Power*. Nova York: St. Martin's Press.

E. J. Lincoln (1993). *Japan's New Global Role*. Washington D. C.: Brookings Institution.

Els canvis que es plantegen són, doncs, profunds i per això han generat àmplies resistències. Durant aquestes tres dècades els partidaris de no modificar l'*statu quo* han aconseguit alentir els projectes dels internacionalistes. Buròcrates contraris a cedir les seves prerrogatives en la regulació, empresaris poc partidaris de variar els seus models de gestió o de producció i nacionalistes culturals que senten com una agressió la incorporació de patrons de conducta occidentals, es mantenen a una gran distància respecte als internacionalistes. Consideren que la crisi de la dècada de 1990 respon a una mala gestió macroeconòmica i no a factors estructurals, que cal mantenir la prudència en política exterior i que els models japonesos haurien de ser exportats i no modificats. Davant d'una situació tan controvertida i mentre no hi hagi lideratges forts el país sembla que es troba en una situació d'impàs. Tal com opinava un acadèmic nipó fa més de trenta anys:

"El consens no és difícil d'aconseguir quan la naturalesa dels problemes és simple. Sovint, per exemple, els japonesos s'han adaptat a fortes i decisives pressions de l'exterior. Però quan la situació és confusa es troben amb problemes."

Citat per: K. B. Pyle (2006). "Profound Forces in the Making of Modern Japan". A: *The Journal of Japanese Studies* (32.2: 415).

Al començament del segle XXI, la societat japonesa ha de valorar, almenys, tres grans desafiaments particulars: la mesura en què vol participar en l'escena mundial, si es continua conformant a representar el rol de gegant econòmic però nan polític o tracta d'equilibrar el seu potencial; la manera d'integrar-se més efectivament en l'economia globalitzada; i el grau de dilució cultural que està disposada acceptar. Davant de la incertesa, ens sembla apropiat acabar aquest recorregut amb les paraules d'un dels analistes més profunds del món nipó contemporani, el professor Kenneth B. Pyle:

"Ningú pot estar segur de com evolucionaran aquests canvis [...] allò que sembla clar és que després de més de mig segle de retirada de la política internacional, Japó està [...] preparant-se per retornar com un actor principal en les confrontacions estratègiques del segle XXI."

K. B. Pyle (2007). *Japan Rising: The Resurgence of Japanese Power and Purpose* (pàg. 17). Nova York: Public Affairs.

Bibliografia

a) Obres generals

- Bailey, P.** (2002). *China en el siglo XX*. Barcelona: Ariel.
- Cartier-Bresson, H.** (1964). *China as photographed by Henri Cartier-Bresson*. Nova York: Bantam.
- Gordon, A.** (2003). *A Modern History of Japan*. Oxford: Oxford University Press.
- Hane, M.; Perez, L.** (2009). *Modern Japan. A historical Survey*. Boulder: Westview Press.
- Hsu, Emmanuel** (2000). *The Rise of Modern China*. Oxford: Oxford University Press.
- Jansen, M.** (2000). *The Making of Modern Japan*. Harvard: Harvard University Press.
- McClain, J. L.** (2002). *Japan: A Modern History*. Nova York: Norton.
- Pyle, K.** (1996). *The Making of Modern Japan*. Lexington: Heath.
- Roberts, J. A. G.** (1998). *Modern China: An Illustrated History*. Phoenix Mill: Sutton.
- Spence, J.** (1991). *The Search For Modern China*. Nova York: Norton.
- Totman, C.** (2005). *A History of Japan*. Oxford: Blackwell.

b) Bibliografia específica

- Allinson, G. D.** (1997). *Japan Postwar History*. Ithaca: Cornell University Press.
- Bachman, D.** (1991). *Bureaucracy, Economy and Leadership in China: The Institutional Origins of the Great Leap Forward*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baum, R.** (1994). *Burying Mao: Chinese Politics in the Age of Deng Xiaoping*. Princeton: Princeton University Press.
- Bayley, P.** (1996). *Postwar Japan, 1945 to present*. Oxford: Blackwell.
- Bix, H. B.** (2001). *Hirohito and the Making of Modern Japan*. Nova York: Harper Collins.
- Blomström, M.** (2001). *Japan's New Economy, Continuity and Change in the Twenty-first Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Brugger, B.** (1981). *China: Liberation and Transformation, 1942-1962*. Londres: Croom Helm.
- Cohen, T.** (1987). *Remaking Japan: The American occupation as New Deal*. Nova York: The Free Press.
- Domenach, J. L.** (1995). *The Origins of the Great Leap Forward: The Case of One Chinese Province*. Boulder: Westview Press.
- Dower, J. W.** (1999). *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*. Nova York: W.W. Norton.
- Eastman, L. E.** (1984). *Seeds of Destruction: Nationalist China in War and Revolution, 1937-1949*. Stanford: Stanford University Press.
- Esherick, J. W.; Pickowicz, P. G.; Walder, A. G.** (eds.) (2006). *The Chinese Cultural Revolution as History*. Stanford: Stanford University Press.
- Finn, R.** (1992). *Winners in Peace: MacArthur, Yoshida, and Postwar Japan*. Berkeley: University of California Press.
- Fukui, H.** (1988). "Postwar politics, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6, pàg. 154-216). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gardner, J.** (1982). *Chinese Politics and the Succession to Mao*. Londres: Macmillan.
- Gilley, B.** (1998). *Tiger on the Brink: Jiang Zemin and China's New Elite*. Berkeley: University of California Press.

- Goodman, R. i altres** (eds.) (2003). *Global Japan*. Londres: Routledge.
- Gordon, A.** (ed.) (1993). *Postwar Japan as History*. Berkeley: University of California Press.
- Gravereau, J.** (1993). *Le Japon au ème siècle*. París: Éditions du Seuil.
- Green, M.** (2001). *Japan's Reluctant Realism: Foreign Policy Changes in a Era of Uncertain Power*. Nova York: St. Martin's Press.
- Grimes, W. W.** (2001). *Unmaking the Japanese Miracle: Macroeconomic Policies*. Ithaca: Cornell University Press.
- Harding, H.** (1981). *China's Second Revolution: Reform After Mao*. Washington: Brookings Institution.
- Huffman, J. L.** (2004). *Modern Japan. A history in documents*. Nova York: Oxford University Press.
- Insker, I.** (2001). *Japanese Industrialization: Historical and Cultural Perspectives*. Londres: Routledge.
- Japan Statistical Yearbook* (2009). Tokyo: Nihon Tokei Kyokai, Mainichi Shinbunsha.
- Johnson, C.** (1982). *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-1975*. Stanford: Stanford University Press.
- Joffe, Ellis** (1987). *The Chinese Army After Mao*. Harvard: Harvard University Press.
- Kosai, Y.** (1988). "The Postwar Japanese Economy, 1945-1973". A: P. Duus (ed.). *The Twentieth Century. The Cambridge History of Japan* (vol. 6). Cambridge: Cambridge University Press.
- L'État du Monde* (vol. 2000-2009). París: La Découverte.
- "Le Japon". *Questions internationales* (núm. 30, 2008). París: La Documentation Française.
- Lincoln, E. J.** (1993). *Japan's New Global Role*. Washington D. C.: Brookings Institution.
- MacFarquhar, R.** (1991). "The Succession of Mao and the End of Maoism". A: MacFarquhar i Fairbank (eds.). *Cambridge History of China. The People's Republic* (vol. 15, pàg. 305-341). Cambridge: Cambridge University Press.
- Macfarquhar, R.; Schoenhals, M.** (2009). *La revolución cultural china*. Barcelona: Crítica.
- Mao Zedong** (1966). *Quotations from Chairman Mao Tse-tung*. Beijing: Foreign Languages Press.
- Mao Zedong** [Mao Tse-tung] (1974). *Escritos sociológicos y culturales*. Barcelona: Laia.
- Meisner, M.** (1999). *Mao's China and After: A History of the People's Republic*. Nova York: Free Press.
- Nakamura, T.** (1981). *The Postwar Japanese Economy: Its Development and Structure*. Tòquio: University of Tokyo Press.
- Nathan, A. J.** (1986). *Chinese Democracy*. Berkeley: University of California Press.
- Nathan, A. J.** (2004). *Los nuevos dirigentes de China*. Barcelona: Ediciones del Bronce.
- OCDE** (2008). *Economic survey of Japan 2008*. París: OCDE.
- Ollé, M.** (2007). *Made in China: El despertar social, político y cultural de la China contemporánea*. Barcelona: Destino.
- Patrick, H.; Rosovsky, H.** (eds.) (1976). *Asia's New Giant*. Washington D. C.: Brookings Institute.
- Pyle, K. B.** (1992). *The Japanese Question: Power and Purpose in a New Era*. Washington D. C.: American Enterprise Institute.
- Pyle, K. B.** (2006). "Profound Forces in the Making of Modern Japan". A: *The Journal of Japanese Studies* (32.2: 393-418).

- Pyle, K. B.** (2007). *Japan Rising: The Resurgence of Japanese Power and Purpose*. Nova York: Public Affairs.
- Samuels, R. J.** (2007). *Securing Japan: Tokyo's Grand Strategy and the Future of East Asia*. Ithaca: Cornell University Press.
- Short, P.** (2003). *Mao*. Barcelona: Crítica.
- Shue, V.** (1980). *Peasant China in Transition: The Dynamics of Development Towards Socialism, 1949-1956*. Berkeley: University of California Press.
- Sims, R.** (2001). *Japanese Political History since de the Meiji Renovation, 1868-2000*. Nova York: Palgrave.
- Smith, D.** (1995). *Japan since 1945: The Rise of an Economic Superpower*. Nova York: St. Martin Press.
- Spence, J.** (2001). *Mao*. Barcelona: Mondadori.
- Spence, Jonathan; Chin, Annping** (1996), *The Chinese Century. A Photographic History*, Londres: Harper & Collins.
- Wasserstrom, J.; Liu, X.** (1995). "Student Associations and Mass Movements". A: D. Davis; R. Kraus; B. Naughton; E. Perry (eds.). *Urban Spaces in Contemporary China* (pàg. 363-393). Cambridge: Cambridge University Press.
- Waswo, A.** (1996). *Modern Japanese Society 1868-1994*. Oxford: Oxford Paperbacks.
- White, G.** (1993). *Riding the tiger: The Politics of Economic Reform in postMao China*. Basingstoke: Macmillan.
- White, M. I.** (2002). *Perfectly Japanese: Making Families in an Era of Upheaval*. Berkeley: University of California Press.
- White, T.** (1994). "The Origins of China's Birth Planning Policy". A: C. Gilmartin; G. Hershatter; L. Rofel; T. White (eds.). *Engendering China: Women, Culture and the State*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wong, S.** (1984). "Consequences of China's New Population Policy". *China Quarterly* (núm. 98, pàg. 221-240).
- Yan, J.; Gao, G.** (1996). *Turbulent decade: a history of the cultural revolution*. Honolulu: Hawaii University Press.
- Yang, D.** (1996). *Calamity and Reform in China: State, Rural Society and Institutional Change Since the Great Famine*. Stanford: Stanford University Press.

